

Kunnen **meer** kinderen meedoen?

Kunnen *meer* kinderen meedoen?

Veranderingen in de maatschappelijke deelname
van kinderen, 2008-2010

Annette Roest

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, oktober 2011

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het sCP verricht deze taken in het bijzonder bij problemen die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het sCP te voeren beleid. Over de hoofdzaken hiervan heeft hij/zij overleg met de minister van Algemene Zaken; van Veiligheid en Justitie; van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; van Financiën; van Infrastructuur en Milieu; van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2011
sCP-publicatie 2011-40
Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag
Vertaling samenvatting: Julian Ross, Carlisle, Engeland
Omslagontwerp: Bureau Stijlorg, Utrecht
Omslagfoto's: © Herman Zonderland, Delft

ISBN 978 90 377 0570 6
NUR 740

Voorzover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau
Parnassusplein 5
2511 vx Den Haag
Telefoon (070) 340 70 00
Fax (070) 340 70 44
Website: www.scp.nl
E-mail: info@scp.nl

De auteurs van sCP-publicaties zijn per e-mail te benaderen via de website.

Inhoud

Voorwoord	7
1 Inleiding	9
1.1 Kinderen in arme gezinnen	9
1.2 Beleid 2008-2009 ‘Kinderen doen mee!’	10
1.3 Het onderzoeksproject Armoede en Sociale Uitsluiting bij Kinderen (ASOUK)	12
2 Onderzoeksopzet	14
2.1 Afbakening van begrippen	14
2.2 Dataverzameling	18
2.3 Tot besluit	25
3 Maatschappelijke deelname van kinderen	27
3.1 Resultaten 2010	27
3.2 Vergelijking 2008 en 2010	31
4 Redenen om niet deel te nemen	35
4.1 Financiële redenen voor niet-deelname	35
4.2 Andere redenen voor niet-deelname in 2010	39
4.3 Gebruik van regelingen	41
4.4 Conclusie	45
5 Resultaten van het beleid ‘Kinderen doen mee!’	46
5.1 De ontwikkelingen in het licht van het beleid	46
5.2 Verschillen tussen gemeenten en wijken	47
5.3 Focus- en knelpunten	49
6 Conclusies en aanbevelingen	54
6.1 Antwoord op de onderzoeksvragen	54
6.2 Aanbevelingen	58
Summary	61

Bijlagen

(Bijlagen A, D en E zijn te vinden op www.scp.nl/publicaties bij deze publicatie.)

A	Modelconvenant 'Kinderen doen mee!'	
B	Verantwoording van de onderzoeksopzet	68
C	Uitleg van de omissie bij de steekproeftrekking in 2008	75
D	Herwegen van de responsgegevens	
E	Tabellen verschilscores nul- en nameting 2008-2010	

Literatuur		79
------------	--	----

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau		81
---	--	----

Voorwoord

Kinderen moeten kansen krijgen om hun kwaliteiten te ontwikkelen en mee te doen in de samenleving, en financiële redenen mogen dat niet in de weg staan. Vanuit die gedachtegang ontstond het beleid 'Kinderen doen mee!'. In 2008 en 2009 ontvingen gemeenten van het rijk een extra financiële impuls (jaarlijks 40 miljoen euro) om de maatschappelijke deelname van kinderen te bevorderen. Er werd een ambitieus doel gesteld: een halvering van het aantal kinderen dat niet meedoet aan vrijetijdsactiviteiten om redenen van armoede. Het Sociaal en Cultureel Planbureau werd gevraagd een monitoringonderzoek te verrichten naar de resultaten van het beleid. Twee jaar geleden werd de startsituatie van 2008 in kaart gebracht (Jehoel-Gijsbers 2009); in dit rapport gaan we na wat er sindsdien veranderd is en of het beleid heeft gewerkt.

Het rapport *Kunnen meer kinderen meedoen?* is het laatste binnen het project 'Armoede en sociale uitsluiting bij kinderen'. Vanaf 2008 heeft het SCP op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en het toenmalige programmaministerie van Jeugd en Gezin vier deelprojecten uitgevoerd met betrekking tot armoede en sociale uitsluiting bij kinderen. Naast de twee onderzoeken die zich op het gemeentelijk beleid richtten, publiceerden we twee verdiepende studies. In 2010 werden de omvang en achtergronden van sociale uitsluiting bij kinderen in kaart gebracht (Roest et al. 2010), eerder dit jaar rapporteerde het SCP over de langetermijneffecten van het opgroeien in armoede (Guiaux 2011). Uit deze onderzoeken kwam naar voren dat de kansen van arme kinderen in Nederland niet slecht zijn. Zo vormt armoede niet de belangrijkste reden om sociaal uitgesloten te raken en zijn de meeste mensen die in de jaren tachtig opgroeiden in een arm gezin nu als volwassene niet arm. Tegelijkertijd is gebleken dat arme kinderen nog steeds een risicoproef vormen die aandacht verdient.

Voor het monitoringonderzoek zijn in 2008 en 2010 ruim 2000 kinderen en een van hun ouders geïnterviewd. Het SCP is de respondenten erkentelijk voor hun medewerking. Daarnaast danken wij Intomart GfK voor het uitvoeren van het veldwerk en het Centraal Bureau voor de Statistiek (in het bijzonder Vincent de Heij) voor de assistentie bij de nabewerking van de steekproeven.

Prof. dr. Paul Schnabel
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

1 Inleiding

1.1 Kinderen in arme gezinnen

Kinderen leven in Nederland vaker in armoede dan volwassenen. Het afgelopen decennium is dit beeld niet anders geweest. Ook in de meeste andere Europese landen zijn kinderen oververtegenwoordigd in de armoedecijfers (szw 2008a). Sinds een aantal jaren staat kinderarmoede op de Europese politieke agenda. Ruim tien jaar geleden, op de Europese top in Lissabon in 2000, hebben de lidstaten afgesproken om armoede en sociale uitsluiting onder hun bevolking drastisch te beperken. In toenemende mate wordt hierbij aandacht geschonken aan armoedebestrijding bij kinderen. In 2006 heeft de Europese Raad het tegengaan van armoede bij kinderen zelfs bovenaan op de lijst van politieke speerpunten gezet. Ook in het kader van het Europese Jaar ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting in 2010 was armoede onder kinderen een centraal thema (zie www.2010againstopoverty.eu). Nu richt de Europese Unie zich op Europa 2020 en lijkt het er opnieuw op dat de strijd tegen kinderarmoede en de bevordering van het welzijn van kinderen prioriteit krijgt in het Europees platform tegen armoede en sociale uitsluiting.

Nederland ging mee in deze Europese beleidsontwikkeling. In de Nederlandse Nationale Actieplannen Armoedebestrijding en Participatiebevordering (NAP) van 2006 en 2008 werd kinderarmoede een van de vier prioritaire doelstellingen (szw 2006; szw 2008b). Tot die tijd stond beleid ten aanzien van armoede onder kinderen in ons land nog in de kinderschoenen. Namens de Europese Commissie evalueerde het Verwey-Jonker Instituut een aantal jaren geleden de aanpak van kinderarmoede (Nederland et al. 2007). Zij concludeerde dat de bestrijding van kinderarmoede op zichzelf nog geen bestaand beleidsterrein was. Ook in het algemene armoedebeleid was er tot aan 2006 weinig aandacht voor armoede onder kinderen. Dit is echter de laatste jaren veranderd.

Politieke aandacht voor de problematiek van kinderarmoede is welkom, omdat arme kinderen extra kwetsbaar zijn. Ze kunnen zelf weinig aan de financiële situatie doen, maar tegelijkertijd wordt hun ontwikkeling al op jonge leeftijd verstoord. Zo is er onder hen vaker sprake van een onveilige hechting (Geenen 2007) en voelen ze zich vaker ongelukkig (Vanhee 2007). Arme kinderen doen het ook minder goed op school, vertonen vaker probleemgedrag en zijn vaker sociaal uitgesloten vergeleken met niet-arme kinderen (Bucx 2011; Dekovic et al. 1997; Hoff et al. 1997; Nederland et al. 2007; Roest et al. 2010). Hierdoor maken kinderen in arme gezinnen een slechtere start. Tevens worden hun kansen voor de lange termijn bedreigd. Ze lopen een groter risico om ook als volwassene arm en sociaal uitgesloten te zijn, al is de directe 'overerving' van deze verschijnselen beperkt (Guiaux 2011). Overigens heeft armoede niet per definitie negatieve gevolgen voor kinderen, zeker niet als de periode van armoede kort duurt (Nederland et al. 2007). Maar armoede bij ouders gaat vaak gepaard met andere problemen, zoals een lage opleiding, geringe vaardigheden of schuldenproblematiek en (financiële) stress bij ouders waarvan kinderen veel last hebben (Guiaux 2011; Katz et al. 2007; Roest et al. 2010; Snel et al. 2001). Soms beschikken arme ouders echter over voldoende veerkracht of

weten ze creatief met hun geld om te gaan, waardoor de gevolgen van armoede voor hun kinderen beperkt blijven (Katz et al. 2007; Snel et al. 2001; Vanhee 2007).

Armoede wordt vaak in één adem genoemd met uitsluiting. Door een gebrek aan geld kunnen armen buitengesloten raken van de samenleving. Voor kinderen betekent meedoen in de maatschappij dat ze niet alleen naar school gaan (of al werken), maar ook deelnemen aan allerlei activiteiten in hun vrije tijd. Activiteiten als sport, muzikles of scouting zijn niet alleen leuk om te doen, maar bieden kinderen ook de kans om hun talenten te ontwikkelen. Ook komen ze door dit soort activiteiten in contact met andere kinderen met wie ze vriendschappen kunnen aangaan. Daarbij ervaren ze hoe het is om deel uit te maken van een groter geheel en leren ze samen te werken en zich te houden aan regels (Sieckelincx 2009). De contacten zijn belangrijk voor de ontwikkeling van een sterke sociale identiteit (Ridge en Millar 2000). De vrijetijdsbesteding van kinderen heeft met andere woorden een sociaalintegratieve functie: kinderen leren mee te doen (WRR 2007). Dit kan ook hun kansen voor later bevorderen. Deelname aan vrijetijdsactiviteiten is dan ook een belangrijk onderdeel geworden in het armoedebeleid met betrekking tot kinderen. In 2007 heeft de Nederlandse regering het initiatief genomen tot het beleid 'Kinderen doen mee!' om arme kinderen meer te laten meedoen aan vrijetijdsactiviteiten.

1.2 Beleid 2008-2009 'Kinderen doen mee!'

In 2007 kwam er meer politieke aandacht voor kinderen uit arme gezinnen. Zij moeten dezelfde kansen hebben in de samenleving als kinderen uit rijke gezinnen. Dit schreef de toenmalige staatssecretaris van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (szw) eind 2007 in een brief aan de Tweede Kamer (szw 2007). Op verzoek van de Kamer stelde het kabinet-Balkenende IV destijds extra financiële middelen beschikbaar om meer kinderen te laten meedoen in de maatschappij. Dit was een reactie op de motie Van Geel c.s. (TK 2007a), waarin het kabinet werd verzocht om armoede onder kinderen te bestrijden. Het initiatief kwam van de PvdA-fractie die de notitie *Alle kinderen een goede start* had geschreven (www.pvda.nl), waarin ze pleitte om het aantal arme kinderen te verminderen en de kansen van arme kinderen in de samenleving te vergroten.

In 2008 en 2009 ontvingen gemeenten jaarlijks 40 miljoen euro extra boven op de bestaande armoedebudgetten. Deze extra gelden hadden als doel meer kinderen uit arme gezinnen aan sport, cultuur of andere vrijetijdsactiviteiten te kunnen laten meedoen. Door deel te nemen aan zulke activiteiten zullen kinderen meer kans krijgen om hun talenten te ontwikkelen en een betere start te maken in de maatschappij. De bedoeling was om concrete zaken te financieren waar kansarme kinderen onmiddellijk baat bij konden hebben, zoals het financieren van een lidmaatschap van een sport- of muziekvereniging of van sportkleding of een muziekinstrument. Gemeenten werden daarbij gestimuleerd om samen te werken met sportverenigingen, cultuurinstellingen, scholen en Centra voor Jeugd en Gezin.

De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het beleid voor de extra gelden kwam dus bij de gemeenten te liggen. Het streven van het toenmalige kabinet was om 'gemeenten zo te stimuleren zodat het aantal kinderen dat maatschappelijk niet meedoet om

redenen van armoede deze kabinetsperiode met de helft afneemt' (szw 2007). Om het beleid kracht bij te zetten, zijn er per gemeente prestatieafspraken gemaakt in het convenant *Kinderen doen mee!*. In het convenant zijn afspraken gemaakt over de inzet van de gemeente, de inzet vanuit het ministerie van szw, het meten van effecten en het delen van kennis. Een modelconvenant is opgenomen in Bijlage A van dit rapport (zie www.scp.nl/publicaties onder *Kunnen meer kinderen meedoen?*). In totaal hebben 213 van de 443 gemeenten het convenant ondertekend (www.gemeenteloket.szw.nl). Deze gemeenten vertegenwoordigden circa 75% van de kinderen die opgroeien in een arm gezin (met een huishoudinkomen onder 120% van het sociale minimum). Alle gemeenten ontvingen overigens extra middelen om het beleid uit te voeren, ook de gemeenten die het convenant niet tekenden.

De extra gelden vormden een aanvulling op bestaande armoedebudgetten. De gemeenten waren vrij in de besteding van de extra financiële middelen. Het Nederlands Instituut voor Sport en Beweging (NISB) en Cultuurnetwerk hebben in 2010 een inventarisatie gemaakt van de beleidsinstrumenten en strategieën die door gemeenten zijn ingezet (NISB/Cultuurnetwerk 2010). Deze zijn onder te verdelen in vijf categorieën: het opstarten of ondersteunen van een Jeugdsport- en/of Jeugdcultuurfonds; het samenwerken met Stichting Leergeld; het inzetten van een stadspas; het instellen van gemeentelijke fondsen of regelingen voor cultuur en sport; en het uitvoeren van algemene gemeentelijke regelingen voor minima.

Het Jeugdsportfonds en het Jeugdcultuurfonds zijn landelijke organisaties die lokale en regionale fondsen faciliteren. Kinderen kunnen via het Jeugdsportfonds een vergoeding krijgen voor een sportlidmaatschap of sportartikelen. Het Jeugdcultuurfonds vergoedt kosten voor deelname aan bijvoorbeeld muziek- of tekenlessen. De vergoeding wordt rechtstreeks overgemaakt aan de vereniging of aan een intermediair, zoals jeugdhulpverleners, leerkrachten of buurthuiswerkers. Het kind of de ouder(s)/verzorger(s) krijgen de vergoeding dus niet zelf. Gemeenten kunnen een lokaal fonds opzetten door zich te verbinden aan het Jeugdsportfonds of het Jeugdcultuurfonds.

Leergeld Nederland is een particulier initiatief. Stichting Leergeld richt zich op kinderen in minimagezinnen en vergoedt onder meer vrijetijdsactiviteiten. Een gemeente kan partner worden van een lokale Stichting Leergeld door minima door te verwijzen of door bij te dragen in de kosten.

De stadspas is een kortingspas die wordt verstrekt aan inwoners met een minimuminkomen. Er worden kortingen gegeven op activiteiten op het gebied van sport, cultuur en educatie. Op vertoon van de pas wordt de korting meteen verrekend op het moment dat een activiteit of cursus wordt betaald.

Gemeenten konden ook zelf een fonds of een regeling instellen om kinderen in arme gezinnen een financiële vergoeding te verschaffen om te kunnen deelnemen aan activiteiten in hun vrije tijd. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld een korting of vergoeding geven voor een lidmaatschap van een vereniging, voor cursussen bij centra voor de kunsten of voor een CJP-pas. Meestal krijgt het kind of zijn of haar ouders of verzorgers de vergoeding achteraf. Soms schieten gemeenten een bedrag voor of wordt de vergoeding rechtstreeks aan de aanbieder van de activiteiten betaald.

Ten slotte bestaan er in gemeenten regelingen om in het kader van hun armoedebeleid het inkomen van minima aan te vullen. Hieronder valt bijvoorbeeld de bijzondere bijstand en de minimabijdrage. Naast inkomensaanvullende regelingen zijn er regelingen om de maatschappelijke participatie van minima te verbeteren. Gemeenten kunnen de deelname van kinderen aan vrijetijdsactiviteiten onder deze regelingen scharen. Gemeenten konden dus zelf bepalen welke beleidsstrategie of combinatie van verschillende beleidsstrategieën zij inzetten.

Naar aanleiding van de motie Van Geel c.s. (TK 2007a) en de motie Bouchibti (TK 2007b) vond het kabinet-Balkenende IV het ook wenselijk om het beleid 'Kinderen doen mee!' te monitoren (en om extra verdiepend onderzoek te laten verrichten; zie paragraaf 1.3). Het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft dit monitoringonderzoek uitgevoerd. In 2008 heeft een nulmeting plaatsgevonden van het aantal kinderen dat om financiële redenen niet meedoet aan vrijetijdsactiviteiten zoals sport, muzikles of scouting (Jehoel-Gijsbers 2009). In 2010 vond de nameting plaats. In dit rapport geven we de resultaten weer van die nameting en maken we een vergelijking met de nulmeting.

1.3 Het onderzoeksproject Armoede en Sociale Uitsluiting bij Kinderen (ASOUK)

Het monitoren van het beleid 'Kinderen doen mee!' is onderdeel van het project Armoede en Sociale Uitsluiting bij Kinderen (ASOUK). Dit project is in 2008 gestart door het Sociaal en Cultureel Planbureau in opdracht van het ministerie van Werkgelegenheid en Sociale Zaken in samenwerking met het toenmalige programmaministerie van Jeugd en Gezin. Naast het monitoringsonderzoek bestaat het ASOUK-project uit twee verdiepende onderzoeken naar armoede en sociale uitsluiting onder kinderen.

In 2010 is het eerste verdiepende onderzoek gepubliceerd. Dit onderzoek richtte zich op de omvang en achtergronden van sociale uitsluiting (Roest et al. 2010). Er werden twee belangrijke routes gevonden die de kans op sociale uitsluiting bij kinderen vergroten. De financieel-economische route is daarvan de belangrijkste. Als de ouders schulden hebben of bepaalde uitgaven niet kunnen doen, verhoogt dit de kans op sociale uitsluiting bij hun kinderen. Armoede is een van de schakels in deze financieel-economische keten. Daarachter gaat een aantal andere factoren schuil, zoals een niet-westerse herkomst en het opgroeien in een eenoudergezin. Daarnaast is er een sociaal-cognitieve verklaringsroute. Als ouders zelf weinig participeren in de samenleving, doen hun kinderen ook minder vaak mee.

Een tweede verdiepend onderzoek betrof langetermijneffecten van opgroeien in armoede. Hierover is in 2011 een rapport verschenen (Guiaux 2011). Voor kinderen die in een arm gezin opgroeien, is de kans om later, als volwassene, ook arm te zijn bijna twee keer zo groot vergeleken met niet-arme kinderen. Echter, de meeste arme kinderen zijn als volwassene niet arm. Slechts een kleine groep (7%) blijft arm. Daarnaast zijn kinderen uit arme gezinnen vaker sociaal uitgesloten; niet alleen als kind, maar ook als volwassene. Sociaal uitgesloten zijn vergroot op zijn beurt de kans op armoede als volwassene. Andere, nog belangrijkere factoren die leiden tot een grotere kans op

een overdracht van armoede zijn een laag opleidingsniveau, een slechte positie op de arbeidsmarkt, een slechte gezondheid en een niet-westerse achtergrond.

Het huidige rapport over de nameting van maatschappelijke deelname van kinderen in het kader van het beleid 'Kinderen doen mee!' is het laatste deelproject binnen ASOUK. Dit is een vervolg op de eerder verschenen nulmeting *Kunnen alle kinderen meedoen?* (Jehoel-Gijsbers 2009).

De onderzoeksvragen die in dit rapport beantwoord zullen worden, zijn de volgende.

- 1 Hoeveel kinderen in Nederland wonen in een arm huishouden?
- 2 Hoeveel kinderen doen maatschappelijk niet mee? Ofwel: hoeveel kinderen doen niet mee aan sport, cultuur of andere georganiseerde activiteiten in de vrije tijd die geld kosten? Is hierbij een verschil tussen kinderen in arme en niet-arme huishoudens?
- 3 Hoeveel kinderen doen maatschappelijk niet mee om financiële redenen? Wat zijn andere redenen om niet mee te doen en hoe vaak komen deze voor?
- 4 Is er een verschil in het aantal (arme) kinderen dat niet maatschappelijk meedoet om financiële redenen in 2010 vergeleken met 2008?
- 5 Kan een verandering worden toegeschreven aan (de intensivering van) het gemeentelijk beleid of zijn er ook andere verklaringen?

Met uitzondering van de laatste vraag gaat het in dit rapport dus om een beschrijvend onderzoek, waarbij het vooral een uitsplitsing naar arme versus niet-arme kinderen betreft. Met betrekking tot de laatste onderzoeksvraag (vraag 5) zullen we een duiding geven van de effecten van beleid.

Zoals eerder aangegeven is het onderzoek gebaseerd op een nul- en een nameting. Op twee meetmomenten (in 2008 en 2010) zijn vragenlijsten afgenomen onder kinderen en hun ouders, waarbij gevraagd is naar de vrijetijdsbesteding van de kinderen. Voordat we de onderzoeksvragen beantwoorden, gaan we in hoofdstuk 2 eerst in op de onderzoeksopzet.

2 Onderzoeksopzet

Het monitoringonderzoek in dit rapport is gebaseerd op twee peilmomenten: een nulmeting in 2008 en een nameting in 2010. Op beide tijdstippen zijn dezelfde definities gebruikt en is de dataverzameling op dezelfde wijze opgezet. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de onderzoeksopzet. Allereerst komen de afbakening en operationalisering van belangrijke begrippen aan de orde. Vervolgens bespreken we de dataverzameling van de nameting en gaan we in op de vergelijking tussen de nulmeting in 2008 en de nameting in 2010.

2.1 Afbakening van begrippen

In de onderzoeksvragen van het monitoringonderzoek wordt een aantal begrippen gebruikt die om een nadere afbakening vragen: de leeftijdsgroep van de kinderen op wie we ons richten, de afbakening van arm versus niet-arm huishouden, de invulling van 'maatschappelijk meedoen' en de meting van financiële redenen.

Leeftijd van de kinderen

Wat betreft de leeftijdsgroep van de kinderen is de bovengrens gelegd bij 18 jaar, de leeftijd waarop men 'kind-af' is en voor de wet volwassen. De ondergrens is gelegd bij 5 jaar, omdat er vóór die leeftijd nauwelijks sprake is van *maatschappelijk meedoen*. De activiteiten die vóór 5 jaar buiten het gezin en buiten school plaatsvinden, hebben vooral betrekking op de kinderopvang of de peuterspeelzaal. Het niet-participeren hierin hoeft niet per se te duiden op een beperking van ontwikkelingskansen, hoewel voor sommige groepen (bv. peuters van niet-westerse migranten) deelname wel bevorderlijk kan zijn, onder meer voor hun taalontwikkeling. Ook om praktische redenen is ervoor gekozen om de 0-4-jarigen niet in het onderzoek te betrekken.¹

'Arm' huishouden

In armoedeonderzoek zijn verschillende grenzen gebruikt om aan te geven wanneer sprake is van een 'arm' huishouden, namelijk de lage inkomensgrens en twee varianten van de budgetgerelateerde grens (zie tabel 2.1 voor de definities van de grenzen). Door het ministerie van szw is voor dit onderzoek echter gekozen voor een beleidsmatige grens, die op 120% van het sociaal minimum ligt. Deze grens was zo gekozen, omdat de meeste gemeenten in 2008 en 2009 dit beleidscriterium hanteerden in het kader van hun lokale armoedebeleid voor kinderen.² Hoewel het eigenlijk geen armoedegrens betreft, maar een beleidscriterium, gebruiken we om praktische redenen in dit rapport toch de term 'arm' voor huishoudens met een inkomen onder deze 120%-grens. Tabel 2.1 presenteert het aantal arme kinderen van 5 tot en met 17 jaar volgens de vier verschillende grenzen op basis van het Inkomenspanelonderzoek (IPO) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De grens '120% van het sociaal minimum' geeft de hoogste percentages en grootste aantallen arme kinderen weer, terwijl de budgetgerelateerde armoedegrenzen het strengst zijn. Alle vier de grenzen laten een dalende trend zien

van het aantal arme kinderen tussen 2004 tot 2008. In 2009 nam het aantal kinderen in armoede weer licht toe.

Tabel 2.1

Kinderen van 5-17 jaar wonend in een arm huishouden, volgens verschillende grenzen, berekend op basis van besteedbare inkomens, 2004-2009^a (in aantallen en percentages)

	< 120% van sociaal minimum		lage inkomensgrens ^b		budgetgerelateerde armoedegrens: ^c			
	aantal	%	aantal	%	basisbehoefte- variant		'niet veel maar toe- reikend'-variant	
					aantal	%	aantal	%
2004	364.000	15	318.000	13	161.000	7	235.000	9
2005	343.000	14	315.000	13	160.000	6	234.000	9
2006	330.000	13	286.000	11	143.000	6	215.000	9
2007	320.000	13	258.000	10	132.000	5	195.000	8
2008	300.000	12	251.000	10	135.000	5	196.000	8
2009 ^d	316.000	12	254.000	10	157.000	6	224.000	9

a Aantallen en percentages zijn afgerond.

b De lage inkomensgrens is afgeleid van het bedrag dat een alleenstaande bijstandsgerechtigde in 1979 ontving. Voor latere jaren is deze norm bijgesteld via de consumentenprijsindex. De normbedragen voor meerpersoonshuishoudens zijn bepaald met behulp van opslagfactoren.

c De budgetgerelateerde armoedegrens kent twee varianten. De basisbehoeftevariant geeft de ondergrens aan voor de absoluut noodzakelijke levensbehoeften. In de 'niet veel maar toereikend'-variant is een klein budget opgenomen voor sociale participatie. Hierdoor ligt deze armoedegrens hoger dan de basisbehoeftevariant. De twee varianten van de budgetgerelateerde armoedegrens zijn door het SCP vastgesteld met behulp van normbedragen van het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (NIBUD). De grenzen in deze tabel zijn vastgesteld aan de hand van de herijking in 2010 (Soede 2011).

d Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (IPO'04-'09), SCP-bewerking

Maatschappelijk meedoen

Maatschappelijk meedoen zoals omschreven in de brief van de toenmalige staatssecretaris aan de Tweede Kamer (szw 2007) duidt op participatie in formele, georganiseerde verbanden. In de brief wordt deelnemen aan sport, cultuur of andere activiteiten genoemd. Ten behoeve van de monitoring zijn – in de geest van het beleid 'Kinderen doen mee!' en in overleg met het ministerie van szw en het voormalige programma-ministerie Jeugd en Gezin – de volgende criteria geformuleerd³ voor de activiteiten van 'maatschappelijk meedoen'.

- 1 Het gaat om georganiseerde en gangbare activiteiten voor kinderen (buiten school-tijd) die met een zekere frequentie en regelmaat worden verricht.
- 2 Het gaat om participatie waaraan financiële lasten zijn verbonden.
- 3 Het gaat om activiteiten waarvan verondersteld wordt dat zij een sociaalintegratieve of ontplooiingsfunctie hebben.

Ad 1

Gangbare activiteiten zijn vrijetijdsactiviteiten die gebruikelijk zijn voor kinderen, bijvoorbeeld sporten of muziekles. Het is van belang dat een activiteit door meer kinderen wordt gedaan om invulling te geven aan het ‘maatschappelijkheids criterium’. Gangbare activiteiten hoeven niet per se in club- of verenigingsverband te worden beoefend. Het kan ook gaan om buitenschoolse of buurthuisactiviteiten. Het gaat wel altijd om een of andere vorm van organisatie: een vereniging, school, buurthuis, kerk, enzovoort. Activiteiten waarbij geen sprake is van enige organisatie, bijvoorbeeld op straat spelen, rekenen we niet tot maatschappelijke deelname. Verder dient er een zekere frequentie en regelmaat in deelname te zijn, mede om aan het derde criterium te voldoen. Hiermee worden incidentele activiteiten, zoals een zomerkamp of schoolreisje, niet tot de beleidsdefinitie van maatschappelijk meedoen gerekend.

Ad 2

Het gaat in de beleidsdefinitie om activiteiten waaraan men vanwege financiële redenen niet kan meedoen. Activiteiten die door de gemeenten of door scholen worden georganiseerd, maar waaraan geen of weinig kosten zijn verbonden, vallen niet onder de beleidsdefinitie, maar tellen wel mee voor het vaststellen van veranderingen in maatschappelijke deelname. Daarbij leggen we – vanwege het ‘regelmaatcriterium’ – een ondergrens bij minimaal één keer per week. Ook de activiteiten die door een kerk of moskee worden aangeboden, brengen meestal weinig kosten met zich mee en behoren niet tot de beleidsdefinitie, maar tellen wel mee als maatschappelijk deelname indien het regelmatigte deelname betreft.

Ad 3

Met ‘sociaalintegratief’ wordt bedoeld dat door deze activiteiten een kind op een positieve manier meer deel gaat uitmaken van zijn peergroep, de lokale gemeenschap of de samenleving als geheel. Met ‘ontplooingsfunctie’ wordt bedoeld dat het kind zich kan ontwikkelen en zijn of haar talenten kan benutten. Van beide functies kan worden verwacht dat zij de toekomstkansen van het kind verbeteren. Activiteiten die geen van beide functies hebben, worden niet bevorderlijk geacht voor het maatschappelijk meedoen.

Het doel van de monitoring is vast te stellen of het aantal kinderen dat ‘om redenen van armoede’ niet maatschappelijk participeert in 2010 conform de beleidsdoelstelling is gehalveerd ten opzichte van 2008. Hieronder valt deelname aan de meer ‘algemene’ vrijetijdsactiviteiten die meestal niet gratis zijn (zoals lid zijn van een sportvereniging of muziekschool). Er zijn echter ook activiteiten die de kinderen of ouders/verzorgers zelf niets of weinig geld kosten, omdat ze al gefinancierd worden. Dat geldt bijvoorbeeld voor vrijetijdsactiviteiten die vanuit het wijk- of buurthuiswerk of door de gemeente worden georganiseerd en voor activiteiten die in het kader van de brede school of verlengde schooldag worden opgezet. Maar het geldt ook voor de reguliere buitenschoolse activiteiten of de jeugdactiviteiten van kerken of moskeeën. Bij deze laatste activiteiten, vooral bij die van de moskee, is het echter de vraag of alleen deelname hieraan voldoende is voor de vaststelling ‘doet maatschappelijk mee’. Bij jeugdactiviteiten van de moskee

blijkt het volgens de onderzoeksgegevens van de nulmeting namelijk vooral te gaan om Arabische of Turkse les of om lessen over de islam of Koran.

Voor het vaststellen van ‘geen maatschappelijke deelname’ geven wij er de voorkeur aan om rekening te houden met verschillende soorten vrijetijdsactiviteiten. Deelname aan vrijetijdsactiviteiten hebben we daarom in drie categorieën verdeeld (zie kader 2.1). De meest strikte definitie van maatschappelijke deelname betreft alleen de activiteiten in categorie A, in een ruimere definitie worden de activiteiten in categorie A en B meege-
nomen, en in de ruimste definitie gaat het om activiteiten in alle drie de categorieën A, B en C.

Kader 2.1

Drie categorieën van ‘maatschappelijke deelname’

- A Het kind zit op een sport, zwemles, scouting of Jong Nederland of een vereniging voor muziek, cultuur of andere activiteiten.
  - B Het kind neemt minimaal één keer per week deel aan sportactiviteiten georganiseerd door een wijk- of buurthuis of gemeente of aan extra activiteiten op de buitenschoolse opvang (BSO) of aan buitenschoolse activiteiten.
  - C Het kind neemt minimaal één keer per week deel aan jeugdactiviteiten georganiseerd door een kerk of moskee.
-

Financiële redenen

In de monitoring gaat het erom op twee peilmomenten het aantal kinderen vast te stellen dat niet maatschappelijk meedoet *vanwege financiële redenen* (zie szw 2007). Hierbij zijn twee kanttekeningen te plaatsen.

- Of kinderen niet deelnemen om financiële redenen is niet altijd eenvoudig te bepalen. Kinderen zullen hier niet altijd weet van hebben. Dit aspect is daarom aan de ouder gevraagd. Daarbij dienen we bedacht te zijn op rationalisaties door de ouder en op mogelijke invloed van de aanwezigheid van het kind op het antwoord. Bij de constructie van de vragenlijst is zo veel mogelijk rekening gehouden met deze problemen door eerst een aparte vraag naar financiële redenen te stellen en vervolgens een rijtje van andere mogelijke redenen voor te leggen aan de ouders. We hoopten hiermee te bereiken dat de ouder explicieter over de financiële reden moest nadenken. Bovendien is de vraag naar de (financiële) redenen steeds gekoppeld aan concrete activiteiten, zoals sport, scouting, culturele activiteiten en buitenschoolse activiteiten. We veronderstellen dat hiermee een reëler beeld wordt verkregen dan met één algemene vraag naar financiële redenen voor niet-deelname.
- Het ministerie van szw legt het accent bij het maatschappelijk meedoen op activiteiten waaraan financiële kosten zijn verbonden. Immers, alleen bij die activiteiten kan men vanwege financiële redenen niet deelnemen. Gemeenten kunnen de toegekende middelen ter bevordering van maatschappelijke deelname van arme kinderen echter ook gebruiken om (nieuwe) activiteiten te ontplooiën waaraan kinderen kunnen deelnemen zonder dat daarmee voor hen financiële kosten zijn gemoeid, of om (meer) publieke voorzieningen te creëren voor de vrijetijdsbesteding van kinderen.

In de vervolgmeting zou dan kunnen worden geconstateerd dat een kind nog steeds vanwege financiële redenen niet deelneemt aan sport, muziekles of andere activiteiten, terwijl het wel deelneemt aan de door de gemeente opgezette activiteiten die niet in deze categorieën vallen of gebruikmaakt van nieuwe kosteloze voorzieningen. Hieruit zou de foutieve conclusie getrokken kunnen worden dat er geen sprake is van reductie in niet-deelname vanwege financiële redenen. Dit probleem wordt onderzocht door expliciet te vragen naar activiteiten die worden aangeboden en waaraan vaak geen of weinig kosten verbonden zijn. Zoals hierboven ook al aangegeven wordt er in de monitoring dus rekening gehouden met het feit dat de toename in maatschappelijke deelname ook activiteiten kan betreffen die de kinderen of hun ouders/verzorgers geen of weinig geld kosten.

2.2 Dataverzameling

In de herfst van 2008 en in de herfst van 2010 heeft Intomart GfK de data verzameld voor respectievelijk de nul- en nameting van het monitoringonderzoek. In beide jaren is hierbij gebruikgemaakt van mondelinge interviews bij de respondenten thuis. Zowel aan het kind als aan een ouder/verzorger zijn vragen gesteld. De vragen golden voor het moment van interview. Wat betreft de vragen over maatschappelijke deelname is ook – retrospectief – gevraagd naar de situatie in januari van dat jaar, dus in januari 2008 en januari 2010, omdat de beleidsinzet gold voor de periode tussen januari 2008 en december 2009. Om deze laatste reden richten we ons in dit rapport op de deelname aan vrijetijdsactiviteiten in januari. Er is echter niet retrospectief gevraagd naar mogelijke financiële (en andere) redenen wanneer kinderen niet deelnamen aan vrijetijdsactiviteiten in januari. De kans is namelijk groot dat de antwoorden op vragen naar motieven uit het verleden ingegeven zijn door huidige motieven. De vragen over (financiële) redenen voor niet-deelname hebben dus alleen betrekking op het moment van interview, dus op de herfst van 2008 en 2010.

2.2.1 Inkomensgroepen

Een belangrijk onderdeel van het monitoringonderzoek naar maatschappelijke deelname is de vergelijking tussen kinderen in arme versus niet-arme gezinnen. Om deze vergelijking goed te kunnen maken, zijn steekproeven getrokken onder arme en niet-arme kinderen. Hier bespreken we de steekproeftrekking voor de nameting in 2010. Dit is conform de procedure voor de nulmeting in 2008 (Jehoel-Gijsbers 2009).

Voor de steekproef van arme kinderen is gebruikgemaakt van twee administratieve bestanden. Ten eerste is er een steekproef getrokken uit het uitkeringsbestand van de bijstand van januari 2010. Deze groep wordt in de rest van dit rapport de bijstandsgroep genoemd. Van deze kinderen is het zeker dat zij in januari 2010 in een arm huishouden woonden (met een huishoudinkomen onder 120% van het sociaal minimum).

Daarnaast is er een steekproef getrokken op basis van het administratieve bestand van jaarinkomsten uit loon en uitkering in 2008, de Fi-base 2008. Dit bestand was dus twee jaar oud op het moment dat de meting plaatsvond, maar het was het meest actuele

inkomensbestand dat aanwezig was. Er is een selectie gemaakt van gezinnen met een huishoudinkomen onder 120% van het sociaal minimum. Dit inkomen is niet afkomstig uit een bijstandsuitkering, maar uit werk of een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering. Van deze groep is het echter niet zeker of zij in januari 2010 nog steeds arm zijn. Met behulp van aanvullende informatie van de respondenten zelf over wijzigingen in hun huishoudinkomen is een deel (18%) van deze groep achteraf – na de dataverzameling – als niet meer arm beschouwd. Voor de nulmeting in 2008 is eenzelfde exercitie uitgevoerd, alleen lag het percentage respondenten dat toen als niet meer arm werd beschouwd hoger, namelijk op 28%. Dit zal te maken hebben met een betere conjunctuur destijds. Een aantal gezinnen zal overigens toch nog ten onrechte tot de arme groep zijn gerekend, omdat in de Fi-base alleen inkomsten uit loon en uitkering zijn opgenomen en enkele inkomensbestanddelen ontbreken die wel zouden moeten worden meegeteld (bv. inkomsten uit winst en vermogen, partneralimentatie). Het is met andere woorden niet mogelijk om uit te gaan van het besteedbaar inkomen. Dit zal hebben geleid tot een overschatting van het aantal gezinnen in deze overig-arme groep, zoals ook al geconstateerd was bij de nulmeting (Jehoel-Gijsbers 2009).

Voor de steekproef van de niet-arme kinderen is eveneens gebruikgemaakt van het administratief bestand van jaarinkomsten uit loon en uitkering in 2008, de Fi-base 2008. De veronderstelling is dat in januari 2010 vrijwel alle huishoudens die daarin voorkomen nog steeds tot de niet-arme groep behoren. Op basis van het Inkomenspanelonderzoek (IPO) 2008-2009 is de schatting dat maximaal 2,5% de overgang van 'niet-arm' naar 'arm' zal hebben gemaakt. Schattingen op grond van eerdere cijfers (IPO 2006-2007 en 2007-2008) tonen overigens een geringere overgang aan van 'niet-arm' naar 'arm', namelijk respectievelijk maximaal 2,3% en 2,1%. Dit zal opnieuw te maken hebben met de betere conjunctuur in die periode. Strikt genomen zal de niet-arme groep in 2010 dus iets meer zijn overschat dan in 2008. De niet-arme groep is daarnaast dus nog aangevuld met kinderen die in 2008 in gezin woonden met een huishoudinkomen onder 120% van het sociaal minimum, maar waarvan sindsdien naar eigen zeggen het inkomen omhoog is gegaan.

Kortom, in het monitoringonderzoek onderscheiden we drie inkomensgroepen: een bijstandsgroep (inkomen onder 120% van het sociaal minimum, afkomstig van een bijstandsuitkering), een overig-arme groep (inkomen onder 120% van het sociaal minimum, maar niet afkomstig van een bijstandsuitkering) en een niet-arme groep (inkomen boven 120% van het sociaal minimum) (zie ook kader 2.2).

Kader 2.2

Definities van de inkomensgroepen in de nameting

'Arm bijstand': Huishouden ontvangt bijstandsuitkering in januari 2010.

'Overig-arm': Huishouden ontvangt geen bijstandsuitkering in januari 2010, maar had in 2008 wel een jaarinkomen^a onder 120% van het sociaal minimum en heeft sindsdien geen inkomensvoortgang meegemaakt.

'Niet-arm': Huishouden met in 2008 een jaarinkomen^a van 120% van sociaal minimum of hoger of met in 2008 een jaarinkomen^a onder 120% van het sociaal minimum, maar heeft sindsdien een inkomensvoortgang meegemaakt.

a Het gaat alleen om inkomsten uit loon en uitkering.

2.2.2 Steekproeftrekking

Het monitoringonderzoek was zo opgezet dat op landelijk niveau betrouwbare uitspraken kunnen worden gedaan over een verandering in de maatschappelijke deelname van arme en niet-arme kinderen. Als het gemeentelijk beleid effect heeft, zou dit zichtbaar moeten worden in de landelijke cijfers. Zowel voor de nul- als voor de nameting is het CBS gevraagd om een landelijke steekproef te trekken met een oververtegenwoordiging van arme kinderen.

Voor de nameting in 2010 heeft dit geleid tot een respons van 633 kinderen in de bijstandsgroep, 762 kinderen in de overig-arme groep (in totaal dus 1395 arme kinderen) en 843 kinderen in de niet-arme groep. De totale nettosteekproef bedroeg dus 2238 kinderen. Meer informatie over de respons staat in Bijlage B.

Tijdens de dataverzameling voor de nameting van 2010 bleek dat de trekking van de steekproef door het CBS in 2008 bij de nulmeting niet correct was verlopen. Een aantal gebieden was ten onrechte buiten het steekproefkader gelaten. Het gaat om de wijken in de 31 grotere gemeenten (G31) die destijds voldeden aan de 'Vogelaar'-criteria (een Vogelaar-wijk) of op de uitgebreidere 1sv2-lijst stonden⁴ (zie Bijlage C). Om dit probleem op te lossen, zijn in 2011 twee extra dataverzamelingen uitgezet. Ten eerste heeft er aansluitend op de reguliere nameting van 2010 een aanvullende dataverzameling plaatsgevonden onder kinderen en ouders die niet in de in 2008 buitengesloten gebieden wonen. Op deze wijze is voor 2010 een steekproef verkregen met een vergelijkbare samenstelling en omvang als in 2008, te weten een steekproef van ruim 2000 respondenten die niet in een Vogelaar-wijk of 1sv2-gebied wonen. De vergelijking tussen 2008 en 2010 in het monitoringonderzoek zullen we baseren op de steekproeven zonder de achterstandsgebieden in de G31. Nadere analyses lieten zien dat het buitensluiten van de Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden voor het doen van uitspraken over de totale populatie relatief meevalt (zie eveneens Bijlage C).

Ten tweede heeft er een extra dataverzameling plaatsgevonden onder kinderen en ouders die in de gemiste Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden wonen. Omdat van hen geen gegevens verzameld zijn in 2008, is informatie over de maatschappelijke deelname van deze kinderen in dat jaar vergaard door middel van retrospectief onderzoek (zie nogmaals Bijlage C). De uitkomsten van dit retrospectieve onderzoek zullen in dit rapport alleen gebruikt worden ter aanvulling op de eigenlijke vergelijkingsanalyses op basis van de steekproeven zonder de gemiste achterstandsgebieden, omdat het design van dit retrospectieve onderzoek afwijkt van de eigenlijke nul- en nameting.

2.2.3 Van steekproef naar populatie

Om op basis van de steekproeven uitspraken te doen op landelijk niveau heeft het CBS weeg- en ophoogfactoren ontwikkeld.

Nameting 2010

Voor de reguliere nameting die in de herfst van 2010 plaatsvond, heeft een herweging volgens de gangbare manier plaatsgevonden. Bij de herweging is rekening gehouden met de stratificatie in de steekproef naar arm versus niet-arm en naar etniciteit. Er is gecorrigeerd voor de (geringe) uitval naar geslacht en leeftijd van het kind en naar de sociaaleconomische statusscore van de woonwijk. Hierdoor is het analysebestand van de nameting wat betreft deze kenmerken een goede afspiegeling van de populatie. In tabel 2.2 staat voor de verschillende inkomensgroepen het aantal respondenten in het analysebestand met daarbij het gewogen aantal in de populatie. Hierbij merken we op dat het totaal aantal kinderen in arme gezinnen (met een inkomen onder 120% van het sociaal minimum) in deze tabel (veel) hoger ligt dan de aantallen kinderen onder 120% van het sociaal minimum in tabel 2.1. Een eerste reden voor dit verschil is dat de aantallen arme kinderen in tabel 2.1 berekend zijn op basis van besteedbare inkomens, terwijl de gewogen aantallen in tabel 2.2 berekend zijn op basis van fiscale inkomens uit de Fi-base. Zoals al eerder aangegeven in paragraaf 2.2 zijn in de Fi-base alleen inkomsten uit loon en uitkering opgenomen en ontbreken er een aantal inkomensbestanddelen zoals inkomsten uit winst en vermogen en partneralimentatie. Door het ontbreken van deze gegevens is er sprake van een overschatting van het aantal overig-armen. Dit werd ook al geconstateerd in de nulmeting (zie Jehoel-Gijsbers 2009). Daarnaast wijzen we er nogmaals op dat de inkomensgroepen – behalve de bijstandsgroep – samengesteld zijn op basis van twee jaar oude inkomensgegevens in combinatie met een vraag aan ouders of het huishoudinkomen veranderd is in die twee jaar (zie § 2.2.1). Daardoor is de verdeling naar inkomensgroep voor de overig-arme en niet-arme groep niet helemaal volmaakt (maar wel de best bereikbare).

Tabel 2.2

Aantallen in de inkomensgroepen in de steekgroep en populatie, kinderen van 5-17 jaar, 2010

	arm ^a		niet-arm ^a		totaal			
	bijstand	overig-arm		steek-	steek-	populatie		
	steek-	steek-	steek-	steek-				
	proef	populatie	proef	populatie	proef	populatie		
reguliere nameting 2010	633	151.000	762	265.000	843	1.991.000	2.238	2.407.000

a Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum. Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.

Bron: SCP (ASOUK'10)

Om een beeld te krijgen van de samenstelling van de inkomensgroepen vergelijken we in tabel 2.3 de drie inkomensgroepen naar een aantal achtergrondkenmerken. Alle groepen bestaan uit evenveel jongens als meisjes en nagenoeg uit evenveel jongere als oudere kinderen. Wat betreft de andere kenmerken zijn er echter verschillen. Vooral de bijstandsgroep wijkt af van de andere groepen. Zo zijn eenoudergezinnen en niet-westerse migranten zeer sterk oververtegenwoordigd in deze groep. Ruim 60% van de kinderen in de bijstandsgroep woont in een eenoudergezin en eveneens ruim 60% heeft een niet-westerse achtergrond. Verder wonen er relatief meer kinderen uit bijstandsgezinnen in de vier grote steden en in een wijk met een lage sociaaleconomische status. Ten slotte blijken bijstandskinderen ook vaker in een gemeente te wonen die een convenant heeft afgesloten in het kader van het beleid 'Kinderen doen mee!'. Blijkbaar waren gemeenten waarin relatief veel bijstandsgezinnen wonen sneller geneigd om dit convenant aan te gaan.

Metingen 2008 en 2010/2011 zonder Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden in de G31. De vergelijking tussen 2008 en 2010 zal dus worden gebaseerd op steekproeven zonder Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden in de G31. Voor deze steekproeven heeft het CBS aangepaste gewichten berekend. Hierbij is gecorrigeerd voor het feit dat de achterstandsgebieden niet vertegenwoordigd zijn en dat andere wijken in de G31 oververtegenwoordigd zijn. Bijlage D bevat hierover technische uitleg (zie www.scp.nl/publicaties onder *Kunnen meer kinderen meedoen?*). Uiteindelijk zijn de steekproefaantallen ook voor deze steekproeven opgehoogd naar de landelijke bevolking. Tabel 2.4 geeft de aantallen weer voor 2008 en 2010/2011. We zien dat het aantal bijstands- en overig-arme kinderen is toegenomen en het aantal niet-arme kinderen is afgenomen in de periode 2008 tot 2010. Dit is in lijn met de stijging van het aantal arme kinderen in Nederland tussen 2008 en 2009, zoals beschreven in tabel 2.1 (voor 2010 zijn nog geen cijfers beschikbaar).⁵

Tabel 2.3

Inkomensgroepen^a, naar enkele achtergrondkenmerken, kinderen van 5-17 jaar, 2010 (in gewogen percentages)

	arm		niet-arm	totaal
	bijstand (n=633)	overig-arm (n=762)	(n=843)	(n=2238)
jongen	50	51	50	50
meisje	50	49	50	50
5-11 jaar	51	53	53	53
12-17 jaar	49	47	47	47
paar met kinderen	39	68	92	86
eenoudergezin	61	32	8	14
autochtoon/westerse migrant	39	74	87	83
niet-westerse migrant	61	26	13	17
woont niet in G4	69	83	89	87
woont in G4	31	17	11	13
woont niet in wijk met lage statusscore	43	70	83	79
woont in wijk met lage statusscore (laagste kwintiel)	57	30	17	21
woont in gemeente zonder convenant	22	33	36	35
woont in gemeente met convenant	78	68	64	65

a Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum. Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.

Bron: SCP (ASOUK'10)

Tabel 2.4

Aantallen in de inkomensgroepen in de steekgroep en populatie, kinderen van 5-17 jaar, 2008 en 2010/2011

	arm ^a				niet-arm ^a		totaal	
	bijstand		overig-arm		steek- proef	popu- latie	steek- proef	popu- latie
	steek- proef	popu- latie	steek- proef	popu- latie				
2008 zonder achterstandsgebieden ^b	563	147.000	538	262.000	1.101	2.004.000	2.202	2.413.000
2010/2011 zonder achterstandsgebieden ^b	538	151.000	725	264.000	873	1.993.000	2.136	2.407.000

a Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum. Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.

b Het gaat hier om achterstandsgebieden in de 31 grotere gemeenten (G31) die voldeden aan de 'Vogelaar'-criteria of op de uitgebreidere 1sv2-lijst stonden.

Bron: SCP (ASOUK'08, ASOUK'10/'11a)

Retrospectieve meting in Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden in de G31

Het CBS heeft ook voor de steekproef van het retrospectieve onderzoek onder kinderen woonachtig in Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden in de G31 weeg- en ophoogfactoren ontwikkeld. Tabel 2.5 presenteert de steekproef- en populatieaantallen. De steekproef is opgehoogd naar het landelijk aantal kinderen dat in 2008 en 2010 in een Vogelaar-wijk of 1sv2-gebied woonde.

Tabel 2.5

Aantallen in de inkomensgroepen in de steekgroep en populatie, kinderen van 5-17 jaar, 2011

	arm ^a				niet-arm ^a		totaal	
	bijstand		overig-arm		steek- proef	popu- latie	steek- proef	popu- latie
	steek- proef	popu- latie	steek- proef	popu- latie				
retrospectief onderzoek in achterstandsgebieden ^b	153	41.000	90	33.000	43	113.000	286	188.000

a Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum. Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.

b Het gaat hier om achterstandsgebieden in de 31 grotere gemeenten (G31) die voldeden aan de 'Vogelaar'-criteria of op de uitgebreidere 1sv2-lijst stonden.

Bron: SCP (ASOUK'11b)

2.3 Tot besluit

De achteraf ontdekte ommissie bij de steekproeftrekking van de nulmeting in 2008 heeft ertoe geleid dat de rapportage van het monitoringonderzoek in dit rapport wat ingewikkelder is dan vooraf was voorzien. We zullen telkens eerst de cijfers voor de reguliere nameting in 2010 presenteren, die representatief zijn voor de gehele populatie. Vervolgens maken we een vergelijking tussen 2008 en 2010 aan de hand van de steekproeven zonder de Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden in de G31, die naar de totale populatie zijn gewogen met behulp van aangepaste gewichten. Voor zover dit leidt tot vertekening op de kernvariabelen zal dit ter plekke worden aangegeven.

Een tweede factor die de vergelijking tussen 2008 en 2010 lastig kan maken, is de kredietcrisis. In de loop van 2008 kreeg Nederland hiermee te maken. Hierdoor raakte Nederland in 2009 in een zware recessie, de ergste sinds de jaren dertig van de twintigste eeuw. De economie kromp dat jaar met maar liefst 4%. Ondanks deze flinke daling nam de werkloosheid in ons land echter niet (meteen) sterk toe. Sowieso reageert de arbeidsmarkt met vertraging op economische ontwikkelingen, maar ook historisch en internationaal gezien bleef de toename van het werkloosheidspercentage in Nederland beperkt (Bijl et al. 2011). Ook de koopkracht die mensen feitelijk ervoeren, daalde in 2008 en 2009 door de lage inflatie niet sterk (gemiddeld met 1% volgens het Inkomenspanelonderzoek), waarbij de ontwikkeling bij uitkeringsontvangers bovendien nog iets minder ongunstig was. Wel nam voor het eerst sinds jaren het aantal arme kinderen in ons land toe (SCP/CBS 2010), maar dat was niet spectaculair: het aantal 5-17-jarigen in een huishouden met een inkomen onder 120% van het sociaal minimum steeg van 300.000 naar 316.000 (zie ook tabel 2.1). De gevolgen van de kredietcrisis voor de maatschappelijke deelname van (arme) kinderen in 2008 en 2009 zouden op basis van deze objectieve ontwikkelingen dus beperkt kunnen zijn.

De kredietcrisis en de daaropvolgende recessie beïnvloedde echter wel de gemoedstoestand onder de bevolking. Het consumentenvertrouwen daalde behoorlijk (CBS 2011) en consumenten werden terughoudender in hun uitgaven (CBS 2011; Josten 2011). De daling in het vertrouwen was in 2008-2009 het sterkst bij de wat hogere inkomens; in het laagste inkomenskwintiel was het beeld stabiel (SCP/CBS 2010: 40-41). Deze ontwikkelingen kunnen op twee manieren hebben doorgewerkt in de hier gemeten maatschappelijke deelname: ouders kunnen – hoewel de objectieve ontwikkeling daar zoals gezegd weinig aanleiding toe gaf – hun kinderen voorzichtigheidshalve niet of minder hebben laten deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten; en ze kunnen niet-deelname eerder zijn gaan toeschrijven aan financiële beperkingen, omdat ze somberder gestemd zijn. Zulke effecten zouden zich dan vooral in de wat minder arme groep moeten hebben voorgedaan, waar de stemmingsomslag het grootst was.

Het geheel afwegend zullen we de uitkomsten van het monitoringonderzoek niet extra corrigeren voor mogelijke invloeden van de kredietcrisis – de objectieve ontwikkelingen geven daar immers weinig aanleiding toe. Wel zullen we de onderzoeksbevindingen in hoofdstuk 5 – waarin we de resultaten van het beleid ‘Kinderen doen mee!’ bespreken – in het licht van de recessie proberen te plaatsen.

Noten

- 1 Voor de groep 0 tot en met 4 jaar zou de vragenlijst sterk moeten worden aangepast. Het aantal relevante vragen zou beperkt zijn, terwijl de interviewkosten per interview bijna even hoog zouden zijn. Dit betekent ook dat deze groep apart zou moeten worden geanalyseerd. Om voor beide groepen (≤ 4 jaar en 5 tot en met 17 jaar) betrouwbare uitspraken te kunnen doen, zouden veel meer interviews nodig zijn.
- 2 In het regeerakkoord van de huidige regering is het voornemen opgenomen om de inkomensgrens van het gemeentelijk inkomensbeleid te normeren (Regeerakkoord vvd-CDA 2010). Inmiddels deze gesteld op maximaal 110% van het sociaal minimum.
- 3 Zie J.C. Vrooman en G.J.M. Jehoel-Gijsbers (2008).
- 4 Dit zijn gebieden die in het kader van de wet Stedelijke Vernieuwing uit 2000 aanspraak maken op het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (1sv) voor de tweede periode (2005-2009).
- 5 De stijging van het aantal overig-arme kinderen zal overigens zeer waarschijnlijk groter zijn dan nu in tabel 2.4 is weergegeven. Zoals in paragraaf 2.2.1 is opgemerkt, zal het aantal overig-armen in 2010/2011 namelijk waarschijnlijk meer onderschat zijn dan in 2008 (en het aantal niet-arme kinderen zal in 2010/2011 dus meer overschat zijn dan in 2008), omdat schattingen op basis van het Inkomenspanelonderzoek (IPO) uitwijzen dat de kans groter zal zijn dat gezinnen de overgang van 'niet-arm' naar 'arm' zullen hebben gemaakt in de periode 2008 tot 2010 dan in de periode 2006 tot 2008.

3 Maatschappelijke deelname van kinderen

Het beleid ‘Kinderen doen mee!’ was specifiek bedoeld om meer kinderen in hun vrije tijd te laten meedoen aan activiteiten zoals sporten, muzieklles, tekenles of scouting. Financiële belemmeringen mogen hierbij geen rol spelen. De centrale vraagstelling in het monitoringonderzoek is dan ook hoeveel kinderen in Nederland vóór en na de beleidsinzet om financiële redenen *niet* meedoen aan zulke activiteiten. In dit hoofdstuk geven we eerst een overzicht van het aantal kinderen dat niet maatschappelijk meedoet, ongeacht de motieven die daaraan ten grondslag liggen. Om een beter beeld te krijgen van de specifieke activiteiten waar het om gaat, zullen we ook ingaan op de deelname per activiteit. Welke activiteiten doen kinderen het meest en welke het minst? Behalve naar het wel of niet meedoen aan georganiseerde activiteiten kijken we ook naar het aantal activiteiten waaraan kinderen meedoen. Maatschappelijke deelname kan immers niet alleen tot uiting komen in het feit dat kinderen participeren, maar ook in het aantal activiteiten dat zij ondernemen. Hierbij maken we steeds een uitsplitsing naar drie inkomensgroepen: een bijstands-, overig-arme en niet-arme groep. Eerst beschrijven we de situatie in 2010, vervolgens gaan we in op de veranderingen ten opzichte van twee jaar daarvoor. In hoofdstuk 4 komen de redenen van niet-deelname aan de orde en zal in kaart worden gebracht of de specifieke beleidsdoelstelling – een halvering van het aantal kinderen dat om financiële redenen niet maatschappelijk meedoet – is gehaald.

3.1 Resultaten 2010

3.1.1 Geen maatschappelijke deelname

De extra financiële middelen in het kader van het beleid ‘Kinderen doen mee!’ konden door gemeenten ingezet worden in de jaren 2008 en 2009. Om na te gaan in hoeverre het beleid voor veranderingen in de maatschappelijke deelname van kinderen heeft gezorgd, bekijken we in het monitoringonderzoek het verschil tussen januari 2008 en januari 2010.¹ Allereerst rapporteren we de stand van zaken in januari 2010.

Tabel 3.1 laat zien hoeveel kinderen in 2010 niet maatschappelijk meedoen volgens de drie definities uit hoofdstuk 2. Volgens de meest strikte definitie betreft dit 24% van het totaal. Dit zijn 573.000 kinderen die niet meedoen aan de meer ‘algemene’ vrijetijdsactiviteiten; zij zitten niet op een sport of zwemles, niet op scouting of Jong Nederland en niet op een vereniging voor muziek, cultuur of andere activiteiten. Hierbij zien we verschillen tussen kinderen in de drie inkomensgroepen. De maatschappelijke deelname is onder arme kinderen kleiner dan onder niet-arme kinderen. Met name de bijstandskinderen springen eruit: van hen doet bijna de helft in 2010 niet aan deze activiteiten mee.

Het percentage kinderen dat niet maatschappelijk meedoet, daalt naar 21% als we ook de wekelijkse participatie aan activiteiten georganiseerd door de gemeente en BSO- en buitenschoolse activiteiten meetellen. Dat betreft 511.000 kinderen. Rekenen we ook het wekelijks deelnemen aan activiteiten van kerken en moskeeën mee, dan is

de niet-deelname logischerwijs nog wat lager. Het gaat dan om 18% van alle kinderen (443.000). De verschillen tussen de inkomensgroepen zijn het kleinst als we uitgaan van deze laatste, ruimste definitie. Arme kinderen (zowel in de bijstandsgroep als in de groep overig-arm) nemen verhoudingsgewijs vaker deel aan de ‘niet-algemene’ activiteiten van gemeente, vso, kerk en moskee dan niet-arme kinderen.

Tabel 3.1

Ontbreken van drie vormen van maatschappelijke deelname bij kinderen van 5-17 jaar, januari 2010 (in gewogen aantallen en percentages)

criterium voor niet-deelname	arm ^a		niet-arm ^a		totaal			
	bijstand (n=633)	overig-arm (n=762)	aantal	aandeel	aantal	aandeel		
zit niet op een sport, zwemles, scouting of Jong Nederland of een vereniging voor muziek, cultuur of andere activiteiten doet óók niet minimaal één keer per week mee aan sportactiviteiten van de gemeente, extra vso-activiteiten of buitenschoolse activiteiten	72.000	48	80.000	30	420.000	21	573.000	24
doet óók niet minimaal één keer per week mee aan jeugdactiviteiten georganiseerd door een kerk of moskee	66.000	44	72.000	27	373.000	19	511.000	21
doet óók niet minimaal één keer per week mee aan jeugdactiviteiten georganiseerd door een kerk of moskee	57.000	38	61.000	23	325.000	16	443.000	18

a Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum. Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.

Bron: SCP (ASOUK'10)

3.1.2 Deelname per activiteit

Bijna 20% van de kinderen doet dus nergens aan mee. Dit betekent dat de meerderheid, meer dan 80% van de kinderen, wel deelneemt aan activiteiten in hun vrije tijd. In tabel 3.2 staat de deelname per activiteit. Sporten is het meest favoriet, met name voetbal. Twee derde van alle kinderen zit op een sport. Echter, arme kinderen, vooral kinderen in de bijstandsgroep, zitten veel minder vaak op een sport. Na sporten is muziekles het populairst, gevolgd door zwemles en scouting. Kinderen in bijstandsgezinnen zitten ook minder vaak op muziekles en scouting vergeleken met de andere kinderen, maar op zwemles zitten ze even vaak.

Onderaan in de tabel is de deelname aan de ‘niet-algemene’ activiteiten weergegeven. We verwachten dat arme kinderen hier in verhouding vaker aan deelnemen dan niet-arme kinderen. Dit geldt niet voor vso-activiteiten en jeugdactiviteiten die georganiseerd worden door kerken. Maar arme kinderen, en opnieuw vooral bijstandskinderen, doen vergeleken met niet-arme kinderen wel vaker mee aan buitenschoolse activiteiten en aan activiteiten die worden georganiseerd door moskeeën en gemeenten.

Tabel 3.2

Maatschappelijke deelname per activiteit bij kinderen van 5-17 jaar, januari 2010 (in gewogen percentages)

	arm ^a		niet-arm ^a	totaal
	bijstand (n=633)	overig-arm (n=762)	(n=843)	(n=2238)
zit op... ^b				
voetbal	14	19	21	20
tennis	< 1	5	8	7
hockey	< 1	3	6	6
paardrijden	1	4	6	6
zwemsport	4	5	5	5
gymnastiek	2	4	5	4
danssport	3	5	4	4
vecht- of verdedigingsport (excl. boksen en judo)	4	3	3	3
een andere sport	13	23	25	24
muziekles	5	9	12	11
zwemles	7	6	8	7
scouting of Jong Nederland	1	4	6	5
streetdance	3	3	4	4
tekenen, schilderen of handenarbeid	3	3	3	3
dans, ballet of jazzballet	2	3	3	3
zangles of een koor	2	3	3	3
een toneelclub	< 1	2	2	2
doet minimaal één keer per week mee aan...				
sportactiviteiten georganiseerd door een				
buurt- of wijkcentrum of de gemeente	6	5	3	4
extra vso-activiteiten (m.n. tekenen,				
schilderen of handenarbeid en sporten)	3	5	6	6
buitenschoolse activiteiten (m.n. sporten)	9	6	5	5
doet minimaal één keer per week mee aan...				
jeugdactiviteiten georganiseerd door een kerk				
	6	8	6	6
jeugdactiviteiten georganiseerd door een moskee				
	11	7	3	4

a Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum. Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.

b Er is nog gevraagd naar andere, overige activiteiten zoals deelname aan een orkest, een schaak- of damclub of een club voor fotografie of films maken, maar minder dan 1% van alle kinderen zat op een dergelijke andere activiteit.

Bron: SCP (ASOUK'10)

3.1.3 Aantal verschillende activiteiten

Tabel 3.3 presenteert vervolgens het aantal activiteiten waaraan kinderen meedoen in hun vrije tijd. We zagen al dat ruim 80% van de kinderen in januari 2010 maatschappelijk meedoet (volgens de ruimste definitie). 40% van de kinderen neemt deel aan één activiteit. De overige eveneens ruim 40% van de kinderen doet mee aan twee of meer activiteiten. Arme kinderen (met name bijstandskinderen) doen dus aan minder activiteiten mee vergeleken met niet-arme kinderen. Dit contrast in het aantal vrijetijdsactiviteiten waaraan arme (bijstands-) versus niet-arme kinderen meedoen, is nog groter wanneer we de meest strikte definitie van maatschappelijke deelname aanhouden en alleen kijken naar deelname aan de ‘algemene’ activiteiten, zoals op een sport of op muzikales zitten (zie bovenaan in tabel 3.3). Het hoeft overigens niet per se zo te zijn dat deelname aan meerdere activiteiten beter is dan een intensievere deelname aan één activiteit. Om dit na te gaan, is echter gedetailleerde informatie nodig waarover we niet beschikken.

Tabel 3.3

Aantal vrijetijdsactiviteiten waaraan kinderen van 5-17 jaar deelnemen, januari 2010 (in gewogen percentages)

	arm ^a bijstand (n=633)	overig- arm (n=762)	niet-arm ^a (n=843)	totaal (n=2238)
met betrekking tot sport, zwemles, scouting of Jong Nederland of een vereniging voor muziek, cultuur of andere activiteiten doet het kind mee aan...				
geen enkele activiteit	48	30	21	24
één activiteit	36	39	42	41
twee activiteiten	13	22	24	23
drie of meer activiteiten	3	9	13	12
met betrekking tot sport, zwemles, scouting of Jong Nederland, een vereniging voor muziek, cultuur of andere activiteiten, sportactiviteiten van de gemeente ^b , extra BSO-activiteiten ^b of buitenschoolse activiteiten ^b doet het kind mee aan...				
geen enkele activiteit	44	27	19	21
één activiteit	35	38	41	40
twee activiteiten	15	23	26	25
drie of meer activiteiten	6	13	15	14

Tabel 3.3 (vervolg)

	arm ^a bijstand (n=633)	niet-arm ^a overig- arm (n=762)	niet-arm ^a (n=843)	totaal (n=2238)
met betrekking tot sport, zwemles, scouting of Jong Nederland, een vereniging voor muziek, cultuur of andere activiteiten, sportactiviteiten van de gemeente ^b , extra BSO-activiteiten ^b , buitenschoolse activiteiten ^b of jeugdactiviteiten georganiseerd door een kerk of moskee ^b doet het kind mee aan...				
geen enkele activiteit	38	23	16	18
één activiteit	35	38	40	40
twee activiteiten	19	23	27	26
drie of meer activiteiten	8	16	17	16

a Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum. Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.

b Het gaat om deelname van minimaal één keer per week.

Bron: SCP (ASOUK'10)

3.2 Vergelijking 2008 en 2010

Hoe heeft de maatschappelijke deelname van kinderen zich ontwikkeld in de periode 2008 tot 2010? Zijn kinderen meer gaan meedoen aan vrijetijdsactiviteiten? Tabel 3.4 laat zien dat over alle kinderen bezien het percentage niet-deelnemers volgens alle drie de criteria vrijwel constant bleef, terwijl de absolute aantallen met 5000 tot 29.000 afnamen. De kleine verschillen in de tijd zijn statistisch niet significant, hetgeen min of meer logisch voortvloeit uit onderzoeksopzet die is gekozen.² Wel wijzen de cijfers eerder op een daling dan op een stijging van het aantal arme kinderen dat niet maatschappelijk meedoet, met name onder kinderen in bijstandsgezinnen. Het aandeel bijstandskinderen dat niet meedoet aan 'algemene' activiteiten zoals sporten, scouting of muziekles is gedaald met 6 procentpunten. Wanneer we de activiteiten van gemeenten, BSO- of buitenschoolse activiteiten meetellen, is de afname 5 procentpunten. Worden ook de activiteiten vanuit kerken of moskeeën meegeteld, dan is de afname 4 procentpunten. In absolute aantallen gaat het hierbij om een daling van respectievelijk 7000, 6000 en 4000 bijstandskinderen; dat is ten opzichte van de stand in 2008 een afname van 7% à 9%. Bij overig-arme kinderen is de daling verhoudingsgewijs kleiner: de aandelen dalen met 1 à 2 procentpunten, het aantal met niet-deelnemende kinderen met 1000 tot 6000. In de niet-arme groep zijn de veranderingen verhoudingsgewijs nog geringer.

Tabel 3.4
Ontbreken van drie vormen van maatschappelijke deelname bij kinderen van 5-17 jaar, januari 2008 en januari 2010 (in gewogen aantallen en percentages)

criterium voor niet-deelname	arm ^a		overig-arm (n=538/725) ^c		niet-arm ^a		totaal (n=2202/2136) ^c		
	aantal	aandeel	aantal	aandeel	aantal	aandeel	aantal	aandeel	
zit niet op een sport, zwemles, scouting of Jong Nederland of een vereniging voor muziek, cultuur of andere activiteiten	2008*	74.000	51	81.000	32	404.000	21	561.000	23
	2010 ^c	67.000	45	80.000	31	408.000	21	556.000	23
	verschil	-7.000	-6	-1.000	-1	+4.000	0	-5.000	-0
		(-9%)		(-1%)		(+1%)		(-1%)	
doet óók niet minimaal één keer per week mee aan sportactiviteiten van gemeente, extra BSO-activiteiten of buitenschoolse activiteiten	2008*	66.000	45	75.000	29	377.000	19	518.000	22
	2010 ^c	60.000	40	73.000	28	371.000	19	504.000	21
	verschil	-6.000	-5	-2.000	-1	-6.000	0	-15.000	-1
		(-9%)		(-3%)		(-2%)		(-3%)	
doet óók niet minimaal één keer per week mee aan jeugdactiviteiten georganiseerd door een kerk of moskee	2008*	57.000	39	69.000	26	334.000	17	461.000	19
	2010 ^c	53.000	35	63.000	24	316.000	16	432.000	18
	verschil	-4.000	-4	-6.000	-2	-18.000	-1	-29.000	-1
		(-7%)		(-9%)		(-5%)		(-6%)	

a Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum. Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.

b Aantallen in respectievelijk 2008 en 2010.

c Cijfers 2010 na correctie voor steekproefverschil ten opzichte van 2008 (zie hoofdstuk 2 en Bijlage C).

Bron: SCP (ASOUK'08, ASOUK'10/11a)

Zoals uitgelegd in hoofdstuk 2 zijn in de vergelijking tussen de twee tijdsmomenten enkele groepen die bij de nulmeting ten onrechte buiten de steekproef vielen ook in 2010 buiten beschouwing gelaten (zie ook Bijlage C). Nadere analyses lieten zien dat dit vermoedelijk nauwelijks van invloed is op de geconstateerde veranderingen in de loop der tijd.³ Wel zijn de cijfers voor 2010 licht afwijkend van het niveau dat in tabel 3.1 voor dat meetpunt is gerapporteerd (met name bij de bijstandsgroep).

Wanneer we ons richten op verschillende typen activiteiten lijken kinderen van bijstandhouders in 2010 aan alle ‘algemene’ activiteiten vaker mee te doen, met uitzondering van scouting (zie tabel E.1 in Bijlage E; zie www.scp.nl/publicaties onder *Kunnen meer kinderen meedoen?*). Zij zitten voornamelijk vaker op zwemles, muziekles en zangles. Wat betreft de ‘niet-algemene’ activiteiten lijken alleen de buitenschoolse activiteiten populairder geworden te zijn bij bijstandskinderen. Bij overig-arme en nog meer bij niet-arme kinderen is de groei in deelname aan de afzonderlijke ‘algemene’ activiteiten gering of lijkt deze juist af te nemen. Wel is er een tendens dat overig-arme en niet-arme kinderen vaker meedoen aan BSO-activiteiten en jeugdactiviteiten die georganiseerd worden door moskeeën.

Ten slotte lijkt het niet alleen zo te zijn dat er in de periode 2008 tot 2010 meer kinderen zijn gaan meedoen aan activiteiten in de vrije tijd, maar dat kinderen ook vaker aan meer dan één activiteit zijn gaan deelnemen (zie tabel E.2 in Bijlage E; zie www.scp.nl/publicaties onder *Kunnen meer kinderen meedoen?*). Deze tendens komt met name naar voren bij kinderen in de bijstandsgroep, gevolgd door kinderen in de overig-arme groep.

Samenvattend is de maatschappelijke participatie van kinderen sinds de inzet van het beleid ‘Kinderen doen mee!’ over de gehele groep bezien niet overduidelijk veranderd. Uit het monitoringonderzoek komt echter wel een constant patroon naar voren: bijstandskinderen doen vaker mee aan vrijetijdsactiviteiten, bij de overig-arme groep is dat minder duidelijk, en onder niet-arme kinderen verandert er het minst. In hoofdstuk 5 zullen we de bevindingen nader interpreteren. In hoofdstuk 4 gaan we eerst na in hoeverre er minder vaak financiële belemmeringen waren om mee te doen aan activiteiten in de vrije tijd – het hoofddoel waar het beleid zich op richtte.

Noten

- 1 Voor een goed begrip van de resultaten wijzen we er nog eens op dat de interviews van de nul- en nameting in de herfst van 2008 en 2010 hebben plaatsgevonden en dat er retrospectief is gevraagd naar de maatschappelijke deelname in januari 2008 en 2010 (zie hoofdstuk 2).
- 2 Bij de opzet van het onderzoek is ervan uitgegaan dat het aantal waarnemingen in de drie inkomensgroepen toereikend moest zijn om de zeer grote verandering (om en nabij een halvering) die het beleid beoogde te kunnen toetsen. Om een statistisch significant resultaat te bereiken bij de veel kleinere veranderingen die hier feitelijk gevonden zijn, zou een veel grotere (en dus kostbaarder) steekproef noodzakelijk zijn geweest. De veranderingen die we nu vinden, kunnen inhoudelijk betekenisvol zijn, maar strikt genomen ook op toeval berusten.

- 3 Wanneer we criterium A hanteren (zie kader 2.1), zijn de veranderingen in de aandelen niet-participerende kinderen in de destijds gemiste Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden volgens het extra retrospectieve onderzoek -7 procentpunten (bijstand), +4 procentpunten (overig-arm), +14 procentpunten (niet-arm) en +7 procentpunten (totaal). Bij criteria A+B is dit respectievelijk -5, +7, +20 en +12 procentpunten, volgens criteria A+B+C -7, -4, +14 en +6 procentpunten. De daling bij deze specifieke groep bijstandskinderen is dus fractioneel sterker dan de veranderingen die in tabel 3.4 zijn gerapporteerd (vgl. de derde, zevende en elfde regel), terwijl de overige inkomenscategorieën vaak een verschil in de andere richting laten zien. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de aantallen van het retrospectieve onderzoek klein waren, vooral bij de niet-arme groep (vergelijk tabel 2.5). Hierdoor ontstaan eerder toevalsfluctuaties dan bij de reguliere steekproef. Bovendien kan het methodische verschil (terugvragen naar 2008) voor vertekening kan hebben gezorgd. De conclusie dat zich tussen 2008 en 2010 een lichte toename van de maatschappelijke deelname van bijstandskinderen heeft voorgedaan, wordt door het aanvullende retrospectieve onderzoek echter ondersteund.

4 Redenen om niet deel te nemen

De specifieke doelstelling van het beleid 'Kinderen doen mee!' was een halvering van het aantal kinderen dat om redenen van armoede niet maatschappelijk participeert. Daarom is de centrale vraag in het monitoringonderzoek in hoeverre er na de beleidsinzet minder financiële belemmeringen aanwezig zijn voor kinderen om aan vrijetijdsactiviteiten deel te nemen. Dit komt in paragraaf 4.1 aan de orde. Vervolgens brengen we in kaart of er ook andere redenen voor kinderen (en hun ouders) meespeelden om niet mee te doen aan georganiseerde vrijetijdsactiviteiten. Ten slotte gaan we na in hoeverre ouders in 2010 gebruik hebben gemaakt van (gemeentelijke) regelingen en vergoedingen om hun kinderen te kunnen laten meedoen aan activiteiten en wat de redenen zijn als ze dat niet hebben gedaan.

4.1 Financiële redenen voor niet-deelname

4.1.1 Resultaten 2010

Voordat we ingaan op de vergelijking tussen 2008 en 2010, maken we de balans op voor de situatie in 2010. Wanneer kinderen niet meededen aan een bepaalde activiteit, is aan de ouders gevraagd of dit was vanwege financiële redenen.¹ Tabel 4.1 presenteert de aantallen en percentages kinderen die om deze reden niet meedoen aan de 'algemene' activiteiten (zoals sporten, muziekles en scouting) en aan buitenschoolse activiteiten. De andere activiteiten zijn buiten beschouwing gelaten. Voor deelname aan extra BSO-activiteiten bleek voor vrijwel geen ouder financiële belemmeringen aanwezig te zijn. Wat betreft de activiteiten van gemeenten, kerken en moskeeën gaan we ervan uit dat ze geen of weinig geld kosten.

Van de bijstandskinderen doet een meerderheid (70%) nergens aan mee vanwege de kosten; van de overig-arme kinderen geldt dit voor ongeveer de helft (47%) van de kinderen; terwijl van de niet-arme kinderen voor een minderheid (29%) een financiële drempel aanwezig is om ergens aan deel te nemen. In totaal gaat het om 194.000 kinderen. Financiële redenen kunnen ook een rol spelen wanneer kinderen al aan één of meer activiteiten meedoen, en daardoor niet aan nog meer activiteiten kunnen deelnemen. Dit geldt het meest voor kinderen in de bijstandsgroep (46%), in mindere mate voor overig-arme kinderen (25%) en het minst voor niet-arme kinderen (13%).

Tabel 4.1

Ontbreken van maatschappelijke deelname^a om financiële redenen bij kinderen van 5-17 jaar, raming januari 2010^b (in gewogen aantallen en percentages)

	arm ^c				niet-arm ^c		totaal	
	bijstand (n=633)		overig-arm (n=762)		(n=843)		(n=2238)	
	% van niet-deel- aantal		% van niet-deel- aantal		% van niet-deel- aantal		% van niet-deel- aantal	
	nemers	nemers	nemers	nemers	nemers	nemers	nemers	nemers
kind doet nergens aan mee om financiële redenen	46.000	70	34.000	47	108.000	29	194.000	38
kind doet wel ergens aan mee, maar niet aan meer activiteiten om financiële redenen ^d	39.000	46	49.000	25	206.000	13	290.000	15

a Hierbij gaat het om sport, zwemles, scouting of Jong Nederland, een vereniging voor muziek, cultuur of andere activiteiten of buitenschoolse activiteiten.

b In de raming wordt ervan uitgegaan dat in januari 2010 dezelfde percentages voor niet-deelname vanwege financiële redenen gelden als waargenomen in de herfst van 2010.

c Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum. Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.

d Dit wil zeggen dat ten minste voor één vrijetijdsactiviteit een financiële reden voor niet-deelname is genoemd.

Bron: SCP (ASOUK '10)

4.1.2 Vergelijking 2008 en 2010

Vervolgens beantwoorden we de vraag of financiële redenen een minder grote rol zijn gaan spelen in de periode 2008 tot 2010. Tabel 4.2 laat zien dat de groep kinderen die volgens de ouders om financiële redenen nergens aan meedeed tussen 2008 en 2010 fors toenam. In absolute aantallen steeg het aantal van 150.000 naar 180.000 (+12%); het aandeel binnen de groep niet-participerende kinderen waarbij financiële belemmeringen volgens de ouders de doorslag gaven, liep op met 7 procentpunten.

Binnen de inkomensgroepen zien we echter grote verschillen. Terwijl de toename bij de overig-arme groep en de niet-arme groep bovengemiddeld was, zien we bij de bijstandskinderen een veel stabiel beeld. Indien we de beleidsdoelstelling zo interpreteren dat de totale groep arme kinderen, van wie de ouders aangeven dat ze om financiële redenen niet participeren, moet worden gehalveerd, is dat zeker niet gelukt. Zo beschouwd was er sprake van een lichte toename, van 74.000 kinderen in 2008 tot 78.000 in 2010 (+5%). Interpreteren we de doelstelling nog specifiek – in de zin dat ze zich specifiek op de arme bijstandskinderen richtte – dan is het beeld wat florisanter. In die groep nam het aantal kinderen dat om financiële redenen niet maatschappelijk meedeed af van

44.000 naar 40.000. Die daling met 9% blijft vanzelfsprekend wel ver af van het beoogde cijfer (een daling van 50%). Net als in hoofdstuk 3 zijn de verschillen die zich in de loop der tijd voordoen niet statistisch significant (met uitzondering van de ontwikkeling in de niet-arme groep); zoals eerder werd opgemerkt is dat, gegeven de opzet van dit onderzoek,² bij zulke beperkte mutaties ook niet te verwachten.

Voorts maakt de onderste regel in tabel 4.2 duidelijk dat het aandeel kinderen dat wel participeert, maar om financiële redenen niet aan méér activiteiten meedoet, tussen 2008 en 2010 over de gehele linie is toegenomen.

Evenals in hoofdstuk 3 is de invloed van de steekproefverschillen op de twee meetmomenten (zie hoofdstuk 2 en Bijlage C), waarvoor in tabel 4.2 is gecorrigeerd, beperkt waar het gaat om het niveau van niet-deelname in 2010. De cijfers op de tweede regel van de tabel wijken immers slechts in geringe mate af van de uitkomsten die in tabel 4.1 voor 2010 werden gerapporteerd. Afgaande op het aanvullende retrospectieve onderzoek zijn financiële belemmeringen tussen 2008 en 2010 echter wel zwaarwegender geworden bij het deel van de bijstandsgroep dat bij de nulmeting buiten beschouwing bleef. De vraagstelling in die aanvullende studie was op dit punt echter beperkt.³

Verder is in een aantal aanvullende analyses (zie tabel E.3 in Bijlage E; zie www.scp.nl/publicaties onder *Kunnen meer kinderen meedoen?*) gekeken of financiële redenen voor ouders bij bepaalde typen activiteiten belangrijker zijn geworden dan bij andere. Bij de niet-arme kinderen zijn financiële redenen volgens de ouders vaker een belemmering geworden om af te zien van deelname aan sport, scouting of een muziek- of culturele vereniging; voor overig-arme kinderen gold dat het afzien van deelname aan sport of buitenschoolse activiteiten. Ouders in de bijstandsgroep geven in 2010, zoals gezegd, niet vaker aan dat er een financiële drempel aanwezig is om deel te nemen aan vrijetijdsactiviteiten, behalve dan enigermate als het gaat om deelname aan scouting of culturele activiteiten. Ten slotte zijn financiële redenen binnen alle inkomensgroepen in 2010 minder vaak genoemd als het gaat om zwemles. Met name voor bijstandsouder vormen financiën hiervoor in 2010 veel minder vaak een struikelblok.

Tabel 4.2

Ontbreken van maatschappelijke deelname^a om financiële redenen bij kinderen van 5-17 jaar, raming januari 2008 en januari 2010^b (in gewogen aantallen en percentages; verschillen in aantallen en procentpunten tussen 2008 en 2010 vetgedrukt)

	bijstand (n=563/538) ^d		arm ^c		overig-arm (n=538/725) ^d		niet-arm ^c		totaal (n=2202/2136) ^d	
	aantal	% van niet-deelnemers	aantal	% van niet-deelnemers	aantal	% van niet-deelnemers	aantal	% van niet-deelnemers	aantal	% van niet-deelnemers
kind doet nergens aan mee	44.000	66	30.000	41	72.000	19	150.000	29		
om financiële redenen	40.000	66	38.000	53	98.000	26	180.000	36		
	-4.000	0	+8.000	+12	+26.000	+7	+30.000	+7		
	(-9%)		(+27%)		(+36%)		(+12%)			
kind doet wel ergens aan mee, maar niet aan meer	31.000	38	32.000	17	89.000	6	154.000	22		
activiteiten om financiële redenen ^e	42.000	47	46.000	24	188.000	12	278.000	15		
	+11.000	+9	+14.000	+7	+99.000	+6	+124.000	+7		
	(+35%)		(+43%)		(+111%)		(+81%)			

a Hierbij gaat het om sport, zwemles, scouting of Jong Nederland, een vereniging voor muziek, cultuur of andere activiteiten of buitenschoolse activiteiten.
b In de raming wordt ervan uitgegaan dat in januari 2010 dezelfde percentages voor niet-deelname vanwege financiële redenen gelden als waargenomen in de herfst van 2010.

c Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum; Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.

d Aantallen in respectievelijk 2008 en 2010.

e Dit wil zeggen dat ten minste voor één vrijetijdsactiviteit een financiële reden voor niet-deelname is genoemd.

f Cijfers 2010 na correctie voor steekproefverschil ten opzichte van 2008 (zie hoofdstuk 2 en Bijlage C).

Bron: SCP (ASOUK '08, ASOUK '10/'11a)

De uitkomsten van het monitoringonderzoek zijn dus minder gunstig met betrekking tot de beleidsdoelstelling wanneer men ze afmeet aan de gepercipieerde financiële redenen (de door de ouders gerapporteerde oorzaak van het niet-deelnemen van hun kind) dan wanneer men louter kijkt naar de verschillen tussen de inkomensgroepen. Bij de opzet van het onderzoek heeft het ministerie van szw ervoor gekozen de doelgroep af te bakenen op een combinatie van de twee criteria: het beleid moest zich richten op het terugdringen van niet maatschappelijk meedoen bij kinderen onder de objectieve armoedegrens, waarbij ook sprake is van subjectieve causaliteit. Met andere woorden: het was niet voldoende om meer arme kinderen te laten participeren, maar het ging er ook om dat financiële redenen volgens de perceptie van de arme ouders minder belangrijk moesten worden voor non-participatie. Achteraf kan men zich afvragen of dit een gelukkige keuze is geweest. De subjectieve perceptie kan onhelder zijn, bijvoorbeeld wanneer ouders niet precies weten hoeveel zij kwijt zouden zijn wanneer hun kind bijvoorbeeld op een sport of bij de scoutingclub zou gaan. Ook kunnen de zelfgerapporteerde financiële redenen betrekking hebben op situaties waarin er wel voldoende geld is, maar ouders andere prioriteiten stellen (bv. het aanschaffen van gadgets, alcohol, enzovoorts in plaats van contributie te betalen voor activiteiten van de kinderen). De vraagstelling in dit onderzoek biedt hier geen uitsluitsel over. Ten slotte is het mogelijk dat deze subjectieve percepties conjunctuurgevoelig zijn. In hoofdstuk 2 werd al gewezen op het feit dat tussen 2008 en 2010 de recessie niet veel gevolgen had voor de objectieve inkomenspositie van de bevolking, maar wel van invloed was op het vertrouwen en bestedingsgedrag, met name in de bovenminimale inkomensgroep. Gesteld werd dat ouders met kinderen in het verlengde hiervan mogelijk hun kinderen minder vaak lieten deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten; en waar sprake was van niet-deelname, zij dit misschien vanuit een somberder gemoedstoestand zijn gaan toeschrijven aan financiële beperkingen. Dat we vooral bij de niet-arme en overig-arme groep (waarvan een deel mogelijk recent ook objectieve inkomensachteruitgang heeft doorgemaakt) een toename zien van het aantal om financiële redenen niet-participerende kinderen ligt dan ook in de lijn der verwachting. Alles bij elkaar bieden de 'objectieve' uitkomsten die in hoofdstuk 3 zijn gerapporteerd misschien een beter ijkpunt om het welslagen van het beleid aan af te meten, dan de combinatie van objectief arm en subjectief gerapporteerde financiële redenen.

4.2 Andere redenen voor niet-deelname in 2010

Naast financiële redenen is er aan de ouders gevraagd of er nog andere redenen zijn waarom hun kind niet meedoet aan 'algemene' en buitenschoolse vrijetijdsactiviteiten. Tabel 4.3 geeft per activiteit weer welke redenen in 2010 werden genoemd. Voor kinderen in de bijstandsgroep is gebrek aan geld verreweg de belangrijkste reden om niet op een sport te zitten. Andere belangrijke redenen zijn dat er geen geschikte sportclub in de buurt is en dat de tijdstippen niet goed uitkomen. Ook ouders in de overig-arme groep noemen de financiële kosten het vaakst als reden dat hun kind niet op een sport zit, maar minder vaak dan ouders in bijstandsgezinnen. Voor niet-arme kinderen zijn de financiën niet het belangrijkste; niet-arme kinderen zitten voornamelijk niet op een sport, omdat ze het niet leuk vinden. Het niet leuk vinden is bij arme kinderen beduidend minder vaak een reden om niet te sporten.

Financiën vormen ook de voornaamste reden dat kinderen niet op zwemles zitten. Zoals te verwachten, geldt dit veel vaker voor bijstands- en overig-arme kinderen dan voor niet-arme kinderen. Voor overig-arme en niet-arme kinderen is het niet leuk vinden van zwemmen bijna even belangrijk om niet naar zwemles te gaan.

Bij de andere 'algemene' activiteiten, zoals scouting, muziek-, zang-, dans- of tekenles, zijn de financiële aspecten niet de belangrijkste reden voor niet-deelname. In alle inkomensgroepen doen de kinderen in de eerste plaats niet mee aan zulke activiteiten, omdat ze het niet leuk vinden. Gebrek aan geld staat voor de kinderen in de bijstandsgroep wel op de tweede plaats. De ouders in de overig- en niet-arme groep noemen verder als belangrijke reden dat hun kind al op iets anders zit.

Als het gaat om deelname aan buitenschoolse activiteiten spelen financiële redenen nauwelijks mee, ook niet in de bijstandsgroep. Al dan niet meedoen aan buitenschoolse activiteiten hangt volgens de ouders met name af van of het kind het leuk vindt of niet.

Tabel 4.3

Redenen voor het ontbreken van deelname aan verschillende vrijetijdsactiviteiten bij kinderen van 5-17 jaar, herfst 2010 (in gewogen percentages)

	arm ^a bijstand	overig- arm ^a	niet-arm ^a	totaal
kind zit niet op een sport:	(n=395)	(n=342)	(n=261)	(n=998)
vanwege financiële redenen	63	43	27	33
kind vindt sporten niet leuk	21	23	35	32
kind is nog te jong ^a	19	21	27	25
vriendjes/vriendinnetjes zitten er ook niet op	21	21	24	23
tijdstippen voor trainingen e.d. zijn niet handig	23	24	22	22
er is geen geschikte sportclub in de buurt	27	20	19	20
kind kan dan niet genoeg tijd aan school of huiswerk besteden	19	22	20	20
het kost de ouders erg veel tijd	18	21	20	20
kind zit al op iets anders	6	10	13	12
ouder vindt het niet goed voor het kind	4	5	4	4
kind zit niet op zwemles (en heeft nog geen zwemdiploma):	(n=142)	(n=70)	(n=36)	(n=248)
vanwege financiële redenen	42	38	24	32
kind vindt zwemmen niet leuk	18	35	23	24
het kost de ouders erg veel tijd	16	18	12	14
kind is nog te jong	15	22	10	13
er is geen zwembad in de buurt	13	15	7	10
de tijdstippen voor de lessen zijn niet handig	12	11	8	10
vriendjes/vriendinnetjes zitten er ook niet op	9	17	7	10
kind zit al op iets anders	2	4	9	6
kind kan dan niet genoeg tijd aan school of huiswerk besteden	6	10	3	5
ouder vindt het niet goed voor het kind	3	4	3	3

Tabel 4.3 (vervolg)

	arm ^a bijstand	overig- arm	niet-arm ^a	totaal
kind zit niet op scouting of Jong Nederland of een vereniging voor muziek, cultuur of andere activiteiten:	(n=542)	(n=601)	(n=622)	(n=1765)
kind vindt zoiets niet leuk	43	46	49	48
kind zit al op iets anders	21	35	42	40
kind kan dan niet genoeg tijd aan school of huiswerk besteden	19	19	23	23
vriendjes/vriendinnetjes zitten er ook niet op	18	21	24	23
kind is nog te jong	16	16	19	19
deze activiteiten zijn er niet in de buurt	21	17	16	17
vanwege financiële redenen	38	22	13	16
de tijdstippen zijn niet handig	14	17	14	15
het kost de ouders erg veel tijd	11	16	15	15
ouder vindt het niet goed voor het kind	4	4	5	5
kind neemt niet deel aan buitenschoolse activiteiten:	(n=372)	(n=498)	(n=608)	(n=1478)
kind vindt zoiets niet leuk	30	31	29	29
kind zit al op iets anders	15	27	25	25
vriendjes/vriendinnetjes doen er ook niet aan mee	20	14	17	17
kind kan dan niet genoeg tijd aan school of huiswerk besteden	12	14	17	17
de tijdstippen zijn niet handig	11	18	9	10
het kost de ouders erg veel tijd	6	12	5	6
vanwege financiële redenen	10	7	2	3
ouder vindt het niet goed voor het kind	3	5	2	2

a Alleen gevraagd aan ouders wanneer het kind jonger is dan 12 jaar.

Bron: SCP (ASOUK'10)

4.3 Gebruik van regelingen

Uit paragraaf 4.1 bleek dat volgens ouders financiële redenen in 2010 nog steeds een beduidende rol spelen; veel arme ouders, vooral ouders in de bijstand, zeggen dat hun kind niet meedoet aan vrijetijdsactiviteiten (met name niet aan sport), omdat het te veel geld kost. Het doel van het beleid 'Kinderen doen mee!' was echter om financiële belemmeringen weg te nemen. Een manier om dit te realiseren was door kinderen financiële ondersteuning of ondersteuning in natura (bv. sportkleding of een zwemabonnement) te verschaffen. Ten tijde van de nameting bleek de helft van de bijstandsouder financiële ondersteuning te ontvangen en bijna een kwart kreeg ondersteuning in natura (zie tabel 4.4). Deze vergoedingen werden vooral ontvangen voor deelname aan sport en zwemles. Overig-arme ouders ontvingen veel minder vaak steun.

Een vraag is of ouders van kinderen die niet meedoen aan vrijetijdsactiviteiten om financiële redenen wel een aanvraag hebben gedaan voor een geldelijke vergoeding of

vergoeding in natura. Op basis van de huidige data kunnen we dit echter niet nagaan, omdat aan ouders alleen is gevraagd of ze ondersteuning kregen wanneer hun kind reeds aan een activiteit deelnam. Wanneer hun kind niet meedeed om financiële redenen is vervolgens niet gevraagd of ze geprobeerd hadden om in aanmerking te komen voor een vergoeding.

Ten aanzien van de ontwikkelingen in de tijd laat tabel E.4 in Bijlage E (zie www.scp.nl/publicaties onder *Kunnen meer kinderen meedoen?*) zien dat het aantal kinderen in de bijstandsgroep dat financiële steun of steun in natura heeft ontvangen, is toegenomen, met name om te kunnen deelnemen aan zwemles of om te kunnen sporten. Ook kinderen in de overig-arme groep kregen in 2010 vaker ondersteuning vergeleken met 2008, zij het in mindere mate dan kinderen uit bijstandsgezinnen. Voor kinderen in niet-arme gezinnen nam de steun niet toe.

Tabel 4.4

Ontvangen van ondersteuning voor de vrijetijdsbesteding van kinderen van 5-17 jaar, herfst 2010 (in gewogen percentages)

	arm ^a		niet-arm ^a	totaal
	bijstand (n=633)	overig-arm (n=762)	(n=843)	(n=2238)
ouder ontvangt...				
financiële ondersteuning	50	13	4	8
ondersteuning in natura ^b	22	9	6	7
financiële en/of ondersteuning in natura	55	18	9	13
ouder krijgt vergoeding voor... ^c				
sport	58	13	7	9
zwemles	54	16	6	10
scouting of Jong Nederland of voor een vereniging voor muziek, cultuur of andere activiteiten	17	13	10	11
buitenschoolse activiteiten	6	3	2	3

a Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum. Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.

b Voorbeelden van ondersteuning in natura: gratis sportkleding of -materiaal, kaartjes of abonnement zwembad/ijsbaan en dergelijke, bruikleen muziekinstrument of computer.

c In procenten van deelnemers aan betreffende activiteit.

Bron: SCP (ASOUK'10)

Tabel 4.5 laat zien dat bijstandsgezinnen in 2010 voornamelijk financiële ondersteuning ontvangen van de gemeente en de sociale dienst. Op de derde plaats krijgen ze financiële hulp van een organisatie zoals het Jeugdsportfonds of Stichting Leergeld. Ook ondersteuning in natura krijgen bijstandskinderen het vaakst van de gemeente en de sociale dienst, gevolgd door organisaties als het Jeugdsportfonds. Ouders die tot de overig-arme groep behoren, zeggen eveneens het vaakst financiële steun en steun in natura te

ontvangen van de gemeente. Bij de niet-arme kinderen valt op dat zij relatief vaak ondersteuning in natura krijgen van de vereniging waar het kind op zit. Waarschijnlijk komt dit doordat het in bruikleen krijgen van bijvoorbeeld een muziekinstrument hier ook onder valt; dit zal niet altijd afhankelijk zijn van het inkomen van ouders.

Uit tabel E.5 in Bijlage E (zie www.scp.nl/publicaties onder *Kunnen meer kinderen meedoen?*) blijkt dat de vergoedingen in 2008 en 2010 over het algemeen van dezelfde verstrekkers afkomstig zijn, op een paar veranderingen na. Zo hebben meer bijstandsgezinnen financiële hulp ontvangen van gemeenten en van organisaties zoals het Jeugdsportfonds, het Jeugdcultuurfonds en Stichting Leergeld. Tevens kregen kinderen uit de bijstandsgroep in 2010 vaker ondersteuning in natura van deze organisaties of stichtingen. Ook steeg het aantal overig-arme kinderen dat financieel gesteund werd door de gemeente.

Tabel 4.5

Ontvangen van ondersteuning van verschillende instanties voor de vrijetijdsbesteding van kinderen van 5-17 jaar, herfst 2010 (in gewogen percentages)

	arm ^a		niet-arm ^a	totaal
	bijstand (n=633)	overig- arm (n=762)	(n=843)	(n=2238)
ouder ontvangt financiële ondersteuning van...				
de gemeente	32	8	< 1	4
de sociale dienst	23	2	< 1	2
anders (bv. via kortings- of stadspas, familie, ex-man)	2	2	1	2
de vereniging waarop het kind zit	< 1	1	1	1
een organisatie of stichting (zoals het Jeugdsportfonds, Jeugdcultuurfonds of Stichting Leergeld)	8	3	< 1	1
de school van het kind	5	1	< 1	1
een kerk of moskee	< 1	< 1	< 1	< 1
ouder ontvangt ondersteuning in natura ^b van...				
de vereniging waarop het kind zit	2	3	5	5
de gemeente	12	4	< 1	2
anders (bijv. via kortings- of stadspas, familie, ex-man)	1	1	< 1	1
de school van het kind	2	< 1	< 1	< 1
de sociale dienst	7	< 1	0	< 1
een organisatie of stichting (zoals het Jeugdsportfonds, Jeugdcultuurfonds of Stichting Leergeld)	4	1	< 1	< 1
een kerk of moskee	< 1	< 1	< 1	< 1

a Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum. Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.

b Voorbeelden van ondersteuning in natura: gratis sportkleding of -materiaal, kaartjes of abonnement zwembad/ijsbaan en dergelijke, bruikleen muziekinstrument of computer.

Bron: SCP (ASOUK'10)

Ten slotte geeft tabel 4.6 weer welke redenen ouders hebben opgegeven om geen gebruik te maken van regelingen of vergoedingen ten behoeve van de vrijetijdsbesteding van hun kind. Zoals te verwachten is, spelen voor niet-arme ouders andere redenen een rol dan voor arme ouders. Niet-arme ouders maken voornamelijk geen gebruik van zulke regelingen omdat ze denken dat ze er geen recht op hebben, omdat ze het niet kennen en omdat ze het niet nodig vinden. Wanneer ouders in de bijstands- en overig-arme groep er geen gebruik van maken, is dat met name omdat zij het niet kennen. De overig-armen denken ook nog relatief vaak dat ze er geen recht op zullen hebben en dat ze het niet nodig hebben. Enigszins opvallend is dat redenen zoals dat de aanvraagprocedure ingewikkeld is, dat het te veel tijd kost of dat ouders bang zijn dat zij of hun kind erdoor gestigmatiseerd worden nauwelijks genoemd zijn. Wel hebben ouders, vooral bijstandsouders, vaak aangegeven dat er nog een andere reden is (die niet in onze vragenlijst stond). Helaas konden we niet achterhalen wat deze redenen zoal zijn.

Tabel 4.6

Redenen om geen gebruik te maken van regelingen voor de vrijetijdsbesteding van kinderen van 5-17 jaar, herfst 2010 (in gewogen percentages)

	arm ^a		niet-arm ^a	totaal
	bijstand (n=633)	overig-arm (n=762)	(n=843)	(n=2238)
ouder denkt dat zijn/haar kind daar geen recht op heeft	10	30	41	38
ouder kent zulke regelingen niet (of niet goed genoeg)	41	44	34	35
ouder heeft het financieel niet nodig	5	22	33	30
andere reden	43	17	10	13
ouder vindt het bedrag niet de moeite waard	3	2	1	1
ouder heeft het wel aangevraagd, maar het verzoek is afgewezen	4	3	1	1
ouder vindt de aanvraagprocedure te ingewikkeld	5	4	1	1
ouder wil niet afhankelijk zijn van overheidsgeld of geld van anderen	3	1	1	1
ouder vindt de aanvraagprocedure te veel tijd kosten	3	3	-	-
ouder is bang dat hij/zij of zijn/haar kind er door anderen op aangekeken wordt	2	1	-	-
ouder zou zich erdoor arm voelen	1	-	-	-
ouder wil geen persoonlijke gegevens verstrekken aan de overheid of aan anderen	1	-	-	-

a Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum. Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.

Bron: SCP (ASOUK'10)

4.4 Conclusie

De beleidsdoelstelling om het aantal kinderen dat om financiële redenen niet deelneemt aan vrijetijdsactiviteiten te halveren, is niet gehaald. Uitsluitend in de bijstandsgroep zien we in absolute zin een lichte daling (-9%), maar die blijft ver achter bij de beoogde halvering. Het is echter de vraag of de subjectieve perceptie die ouders van de financiële belemmeringen hebben wel een geschikt criterium is om het succes van interventies in de loop der tijd aan af te meten.

Verder zagen we in dit hoofdstuk dat voornamelijk bijstandskinderen ondersteuning ontvangen om mee te doen aan activiteiten in de vrije tijd. Overig-arme kinderen blijven opvallend achter. De belangrijkste reden om geen gebruik van regelingen te maken, is een gebrek aan kennis bij de ouders. In hoofdstuk 5 zullen we de resultaten van hoofdstuk 4 in het licht van het beleid 'Kinderen doen mee!' plaatsen.

Noten

- 1 Voor een goed begrip van de resultaten wijzen we er nog eens op dat de interviews van de nul- en nameting in de herfst van 2008 en 2010 hebben plaatsgevonden en dat het niet mogelijk was om retrospectief te vragen naar (financiële) redenen voor niet-deelname in januari 2008 en 2010 (zie hoofdstuk 2). Daarom is ervoor gekozen om naar (financiële) redenen voor niet-deelname ten tijde van het interview in de herfst van 2008 en 2010 te vragen en op basis van deze informatie een schatting te maken voor de situatie in januari van 2008 en 2010. Bij deze schatting gaan we ervan uit dat het percentage dat in januari om financiële of andere redenen niet deelneemt gelijk is aan dat in de herfst.
- 2 Zie noot 2 van hoofdstuk 3.
- 3 De verschilpercentages in het retrospectieve onderzoek in de gemiste Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden bij deze vraag zijn +21% (bijstandsgroep), +18% (overig-arme groep), +32% (niet-arme groep) en +27% (totaal). In alle inkomensgroepen speelden in deze groep financiële redenen in 2010 dus een grotere rol dan in 2008. Wanneer we hiermee rekening zouden houden in de berekening van de totale veranderingen in de maatschappelijke niet-deelname, wordt het beeld voor bijstandskinderen en niet-arme kinderen iets rooskleuriger, terwijl het percentage overig-arme kinderen dat niet maatschappelijk deelneemt vanwege de financiële kosten juist hoger uitvalt. Het is echter de vraag of het terecht is deze correctie te plegen, aangezien de meting van de financiële redenen in het retrospectieve onderzoek zeer beperkt is gehouden. Dat was ingegeven door de verwachting dat de betrouwbaarheid van deze retrospectieve vragen in sterke mate zou worden ingegeven door de perceptie van de financiële belemmeringen in 2010, waarbij de conjunctuur inmiddels veel slechter was dan in 2008. Daarom is in het retrospectieve onderzoek alleen naar financiële redenen gevraagd voor kinderen die in 2008 niet op een sport zaten.

5 Resultaten van het beleid ‘Kinderen doen mee!’

Kinderen mogen niet wegens geldgebrek belemmerd worden om mee te doen in de samenleving. Ieder kind moet kunnen deelnemen aan activiteiten in zijn of haar vrije tijd. Dit waren de gedachten achter het beleid ‘Kinderen doen mee!’. In het kader van dit beleid ontvingen gemeenten in 2008 en 2009 extra financiële middelen (tweemaal 40 miljoen euro). Er werd een ambitieus doel gesteld: een halvering van het aantal kinderen dat niet meedoet aan vrijetijdsactiviteiten om redenen van armoede. In hoeverre is deze doelstelling behaald?

In dit hoofdstuk zullen we de resultaten van het monitoringonderzoek nader interpreteren. In hoeverre kunnen de gevonden ontwikkelingen worden toegeschreven aan het gemeentelijk beleid? In het verlengde hiervan komen verschillen tussen gemeenten en wijken aan de orde. Heeft het al dan niet tekenen van een convenant bijvoorbeeld invloed gehad? Zijn er misschien meer resultaten behaald in de grotere gemeenten ten opzichte van kleinere gemeenten? En hangt de mate van succes van het beleid af van de sociaaleconomische status van de wijk waarin kinderen wonen? Ten slotte benoemen we een aantal mogelijke knel- en focuspunten met betrekking tot de uitvoering van het beleid.

5.1 De ontwikkelingen in het licht van het beleid

Uit het monitoringonderzoek is gebleken dat (rekening houdend met steekproefverschillen) de groep bijstandskinderen die om financiële redenen nergens aan meedeed¹ tussen 2008 en 2010 met 9% is afgenomen, van 44.000 naar 40.000 kinderen. Volgens datzelfde criterium nam de niet-deelname voor alle arme kinderen (bijstandsen overig-arme kinderen) met 5% toe; bij alle kinderen (inclusief niet-armen) was er een toename van 12%. Onder overig-arme en niet-arme kinderen nam het aandeel kinderen voor wie financiële belemmeringen golden om niet mee te doen aan vrijetijdsactiviteiten volgens ouders sterk toe in de periode 2008 tot 2010, vermoedelijk als gevolg van de stemmingsverslechtering die juist bij hen na de conjuncturomslag optrad. Deze pessimistischere perceptie zien we ook terug in de beantwoording van andere vragen in het monitoringonderzoek. Zo is het percentage ouders dat zegt zich zorgen te maken over geldzaken toegenomen in de periode 2008 tot 2010. Ook zeggen meer ouders moeite te hebben om rond te komen en om voor de kinderen zaken te betalen zoals een verjaardagsfeestje, cadeautjes, nieuwe kleding, schoolkosten of een lidmaatschap van een sport- of muziekvereniging. De objectieve ontwikkelingen in de koopkracht en uitkeringsafhankelijkheid geven daar in deze periode weinig aanleiding toe, zo bleek in hoofdstuk 2. Het is dus zeer goed mogelijk dat de uitkomsten ten aanzien van de toenemende financiële belemmeringen een conjunctuureffect in de perceptie weerspiegelen, vooral bij de niet-arme groep en de overig-armen.

Echter, ook wanneer we ons baseren op de ontwikkeling zonder dit subjectieve criterium (hoofdstuk 3) zien we dat de beoogde halvering bij lange na niet gehaald is. Na correctie voor steekproefverschillen is het totale aantal kinderen dat niet deelneemt aan

'algemene' activiteiten en activiteiten van gemeente, de BSO of in buitenschoolsverband met 1% afgenomen, van 518.000 in 2008 naar 504.000 in 2010. Bij arme kinderen bedroeg de daling 6% (van 141.000 naar 133.000); onder de arme bijstandskinderen was dit 9% (van 66.000 naar 60.000). De achterstand is dus met name bij de bijstandskinderen verkleind, maar blijft voorsnog ver achter bij de beleidsdoelstelling van een afname van 50%. Deze bevindingen kunnen erop duiden dat het beleid 'Kinderen doen mee!' wel enig effect heeft gehad, maar vooral gewerkt heeft voor kinderen in arme bijstandsgezinnen. Dat is in lijn met de uitkomst dat juist bijstandskinderen in de periode 2008 tot 2010 vaker een financiële vergoeding of vergoeding in natura hebben gekregen om aan vrijetijdsactiviteiten te kunnen meedoen. Vooral van gemeenten en van organisaties zoals het Jeugdsportfonds, het Jeugdcultuurfonds en Stichting Leergeld kwam vaker een vergoeding.

5.2 Verschillen tussen gemeenten en wijken

Voordat we in paragraaf 5.3 ingaan op knel- en focuspunten bij (de uitvoering van) het beleid, richten we ons in deze paragraaf op verschillen tussen gemeenten en wijken. Zoals vermeld in hoofdstuk 1 gaat het bij het beleid 'Kinderen doen mee!' om gemeentelijk beleid. De extra financiële middelen gingen naar gemeenten en vormden een aanvulling op bestaande armoedebudgetten. Er is geen overzicht voorhanden van hoe elke specifieke gemeente de extra middelen heeft ingezet. Dit zou ook een ingewikkelde exercitie zijn, aangezien iedere gemeente weer (een combinatie van) andere beleidsstrategieën zal hebben gebruikt. Over het algemeen blijken kleine en middelgrote gemeenten het nieuwe stimuleringsbeleid vooral ingepast te hebben in algemene regelingen voor minima, terwijl grote gemeenten veelal een mix van maatregelen hebben toegepast (NISB/Cultuurnetwerk 2010). Ook is niet voor elke gemeente bekend in hoeverre de ingezette maatregelen effect hebben gesorteerd. De extra financiële middelen in het kader van het beleid zijn namelijk niet geoormerkt en een verantwoording van de besteding van de gelden was niet verplicht. Iedere gemeente kon dus haar eigen overwegingen maken en ook beslissen om de extra gelden bij de algemene middelen te voegen. Helaas is er dus weinig zicht op de specifieke besteding van de middelen en is een terugkoppeling niet goed mogelijk. Wel heeft een aantal convenantgemeenten bijgehouden hoeveel arme kinderen de afgelopen jaren gebruik hebben gemaakt van de participatiebevorderende maatregelen. Hieruit blijkt dat het gebruikerspercentage in 2007 gemiddeld op 28% lag en dat dit percentage sindsdien elk jaar gemiddeld met circa 10% is toegenomen. Echter, dit zijn cijfers van slechts 152 convenantgemeenten. Gegevens van andere (convenant)gemeenten zijn niet beschikbaar.

Het monitoringonderzoek in dit rapport richt zich op landelijke cijfers. Omdat de respondenten in ons onderzoek (kinderen van 5 tot en met 17 jaar en hun ouders) versnipperd over alle gemeenten in ons land wonen, is het in het monitoringonderzoek niet mogelijk om naar verschillen tussen gemeenten te kijken. Wel kunnen we de invloed van een aantal kenmerken van gemeenten of wijken onderzoeken: het wel of niet tekenen van het convenant *Kinderen doen mee!*, de grootte van de gemeente en de sociaaleconomische status van de wijk. In tabel 5.1 staan de resultaten.

Tabel 5.1

Ontbreken van drie vormen van maatschappelijke deelname^a bij kinderen van 5-17 jaar, 2008 en 2010^b, naar kenmerken van gemeenten en wijken (in gewogen percentages 2010; verschil in procentpunten ten opzichte van 2008 vetgedrukt)

	criterium voor niet-deelname	arm ^c		niet-arm ^c		totaal			
		bijstand		overig-arm					
		(n=563/538) ^d	(n=538/725) ^d	(n=1101/873) ^d	(n=2202/2136) ^d				
gemeente...									
met convenant	A	45,5	-7,6	33,5	-1,3	21,6	+1,3	24,7	+0,5
	A+B	40,1	-6,8	29,5	-2,0	20,4	+1,6	22,9	+0,7
	A+B+C	34,8	-6,2	25,5	-3,4	17,7	+0,6	19,8	-0,3
zonder convenant	A	42,6	-1,4	24,9	-0,1	18,6	-1,3	20,3	-1,3
	A+B	39,9	-0,1	23,7	+0,3	15,6	-3,3	17,5	-2,8
	A+B+C	37,5	+3,4	20,8	-1,0	12,8	-3,2	14,6	-2,8
gemeentegrootte									
< 20.000 inwoners	A	32,5	+1,3	21,6	-9,2	16,7	+6,8	17,6	+4,9
	A+B	32,5	+1,3	19,7	-11,1	15,0	+6,0	15,9	+3,9
	A+B+C	30,6	+1,5	11,9	-15,8	12,6	+7,0	13,0	+4,4
20.000 - < 50.000 inwoners	A	40,1	-7,1	28,0	+9,5	19,6	-0,4	21,4	+0,6
	A+B	36,9	-7,1	26,7	+10,0	17,2	-1,2	19,1	+0,0
	A+B+C	34,1	-4,2	24,0	+7,9	13,4	-3,3	15,4	-2,0
50.000 - < 250.000 inwoners	A	44,2	-10,4	30,5	-11,2	20,7	-1,1	23,6	-2,6
	A+B	40,9	-7,0	27,8	-10,3	19,4	-2,0	21,9	-3,1
	A+B+C	35,6	-7,6	23,8	-11,1	17,6	-1,7	19,6	-3,0
> 250.000 inwoners (G4)	A	53,1	-1,6	45,3	+6,6	27,3	-5,4	32,7	-4,0
	A+B	43,5	-3,2	36,2	+2,6	25,6	-2,5	29,1	-2,4
	A+B+C	37,6	+0,4	34,4	+4,1	23,0	-3,0	26,2	-2,1
statusscore van de wijk									
hoogste vier kwintielen	A	40,8	+2,1	24,6	-3,4	18,4	+0,3	19,8	+0,0
	A+B	38,6	+1,2	22,3	-4,1	16,4	-0,5	17,7	-0,7
	A+B+C	37,2	+5,4	20,5	-4,7	14,4	+0,0	15,7	-0,6
laagste kwintiel	A	48,8	-8,1	42,8	+5,4	30,6	+1,4	35,5	+0,7
	A+B	42,8	-7,6	38,2	+6,0	29,6	+1,7	33,1	+1,0
	A+B+C	35,8	-7,9	30,6	+2,5	23,2	-3,3	26,4	-3,0

- a De bovenste regel betreft telkens criterium A: zit niet op een sport, zwembad, scouting of Jong Nederland of een vereniging voor muziek, cultuur of andere activiteiten. De middelste regel heeft betrekking op criteria A+B: doet óók niet minimaal één keer per week mee aan sportactiviteiten van de gemeente, extra BSO-activiteiten of buitenschoolse activiteiten. De onderste regel betreft criteria A+B+C: doet óók niet minimaal één keer per week mee aan jeugdactiviteiten georganiseerd door een kerk of moskee (zie ook kader 2.1).
- b Cijfers 2010 na correctie voor steekproefverschil ten opzichte van 2008 (zie hoofdstuk 2 en Bijlage C).
- c Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum. Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.
- d n 2008/2010.

Bron: SCP (ASOUK'08, ASOUK'10/'11a)

De gemeenten die het convenant ondertekend hebben, blijken meer progressie geboekt te hebben dan de gemeenten die het convenant niet tekenden; de maatschappelijke participatie onder bijstandskinderen en in mindere mate onder overig-arme kinderen is in de convenantgemeenten meer toegenomen. In de gemeenten met een convenant was de maatschappelijke participatie van kinderen in 2008 echter ook lager dan in gemeenten zonder convenant, dus hier was meer te winnen. In 2010 bleef de maatschappelijke deelname van kinderen in de convenantgemeenten nog steeds achter bij de gemeenten zonder convenant, maar de eerstgenoemde gemeenten hebben hun achterstand wel deels ingelopen.

Ook wat betreft de grootte van gemeenten zien we een aantal verschillen. Zo is de maatschappelijke deelname van kinderen in 2010 het grootst in de kleinste gemeenten en het geringst in de vier grote steden (G4: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht). In de periode 2008 tot 2010 zijn in de kleinste gemeenten met name overig-arme kinderen vaker aan vrijetijdsactiviteiten gaan meedoen. Niet-arme kinderen deden in deze gemeenten hier minder vaak aan mee. In middelgrote gemeenten was er een duidelijke toename in de maatschappelijke participatie van bijstandskinderen en overig-arme kinderen. In de vier grote steden is ten slotte de stijging van het aantal bijstandskinderen dat aan vrijetijdsactiviteiten meedoet vrij klein en is er zelfs een daling van het aantal overig-arme kinderen dat maatschappelijk participeert. Onder niet-arme kinderen blijkt er wel een toename in de maatschappelijke deelname te zijn in de G4. In de steden waar de participatiegraad gemiddeld dus het laagst was, is de situatie voor arme kinderen relatief weinig verbeterd.

Als laatste bekijken we verschillen tussen wijken met een verschillende sociaal-economische status. In de wijken met de laagste status is het aandeel kinderen dat meedoet aan activiteiten in de vrije tijd het kleinst. Wat betreft de ontwikkeling van 2008 tot 2010 is er een opvallend verschil tussen kinderen in bijstandsgezinnen en overig-arme kinderen. In de wijken met de geringste sociaaleconomische status is de maatschappelijke participatie onder bijstandskinderen gestegen, terwijl deze onder overig-arme kinderen gedaald is. In wijken met een hogere sociaaleconomische status zien we het omgekeerde. In deze wijken zijn kinderen in bijstandsgezinnen juist minder vaak aan vrijetijdsactiviteiten gaan deelnemen en overig-arme kinderen juist meer.

5.3 Focus- en knelpunten

Tot slot bespreken we in dit hoofdstuk een aantal punten dat een beter resultaat van het beleid 'Kinderen doen mee!' in de weg heeft kunnen staan. Achtereenvolgens gaan we in op de specificatie van de doelgroep, het niet gebruikmaken van gemeentelijke regelingen en ten slotte op de aanwezigheid van andere dan financiële drempels waar ouders en kinderen tegenaan kunnen lopen.

Welke doelgroep?

De doelstelling van het beleid 'Kinderen doen mee!' was ambitieus, namelijk een halvering van het aantal kinderen dat om redenen van armoede maatschappelijk niet meedoet. In de monitoring is deze doelstelling vertaald naar een peiling van het

aantal kinderen dat om financiële redenen niet maatschappelijk meedoet. Hieruit kan opgemaakt worden dat ‘om redenen van armoede’ gelijk is gesteld aan ‘om financiële redenen’. Dit roept echter een discussie op over de precieze doelgroep van het beleid. Is het voldoende om de focus te leggen bij arme kinderen of moet men zich ook richten op niet-arme kinderen die vanwege de kosten niet meedoen aan activiteiten in de vrije tijd? De rijksdoelstelling was gericht op alle kinderen die om financiële redenen niet kunnen meedoen. De praktijk wijst uit dat arme kinderen (in bijstandsgezinnen) vrijwel altijd de doelgroep van het participatiebeleid bij gemeenten vormen. Ook de hulp van organisaties zoals het Jeugdsportfonds, het Jeugdcultuurfonds of Stichting Leergeld² is in de eerste plaats bedoeld voor kinderen in financiële achterstandssituaties. Veelal wordt een inkomensgrens toegepast, zoals een bepaald percentage van het sociaal minimum. Daarnaast zijn bijstandsgezinnen vaak al bekend bij gemeenten en instanties en zijn zij daardoor gemakkelijker te bereiken zijn voor extra regelingen; ze zitten met andere woorden al in de ‘beleidsmolen’.

Deze keuze van gemeenten en maatschappelijke organisaties om zich op arme (bijstands)kinderen te richten, is te verdedigen. Het participatiebeleid is onderdeel van armoedebeleid; het beleid is er om financiële belemmeringen weg te nemen en een inkomensgrens is een duidelijk criterium. Bovendien blijken bijstandskinderen zich ook verreweg in de ongunstigste positie te bevinden (zie ook Roest et al. 2010). Desalniettemin blijkt uit het monitoringonderzoek dat er ook een grote groep niet-arme kinderen nergens aan meedoet om financiële redenen: 108.000 niet-arme kinderen in 2010 (ten opzichte van 46.000 bijstandskinderen en 34.000 overig-arme kinderen). Blijkbaar vinden ook veel ouders met een inkomen boven een vastgestelde armoedegrens (120% van het sociaal minimum in het monitoringonderzoek) de kosten voor vrijetijdsactiviteiten te hoog om hun kind eraan te laten meedoen. Uiteraard gaat het in het monitoringonderzoek om de perceptie van ouders en deze kan pessimistischer zijn dan nodig, zoals ook is uitgelegd in paragraaf 5.1, maar het kan ook zijn dat deze ouders schulden hebben, hoge woonlasten of andere prioriteiten stellen in hun uitgaven, waardoor maatschappelijke deelname van hun kind niet (meer) mogelijk is. Deze groep kinderen lijkt door de kredietcrisis en recessie te zijn gegroeid. Deze kinderen zullen echter minder zichtbaar zijn voor uitvoerders van beleid. Tevens zullen deze gezinnen vermoedelijk minder snel geneigd zijn om aan te kloppen bij instanties die mogelijk hulp kunnen bieden, omdat dat nieuw voor hen is of omdat ze verwachten dat de nijpende financiële situatie van tijdelijke aard zal zijn. Men kan zich afvragen in hoeverre deze kinderen ook betrokken dienen te worden in het beleid. Wellicht dient er een activerend beleid gevoerd te worden ten aanzien van een grotere groep kinderen.

Niet-gebruik

Er wordt vaak aangekaart dat ingewikkelde en tijdrovende procedures om gebruik te kunnen maken van (gemeentelijke) regelingen belangrijke oorzaken zijn van niet-gebruik (ITJ 2011). Deze factoren bleken in ons monitoringonderzoek echter vrijwel geen rol te spelen. Ook wordt wel genoemd dat mensen zo veel mogelijk buiten het hulpverleningscircuit willen blijven. Ze willen niet afhankelijk zijn of schamen zich. Maar ook dit kwam niet heel duidelijk naar voren in ons onderzoek. Het kan zijn dat

mensen zulke beweegredenen niet laten gelden wanneer het gaat om ondersteuning voor de kinderen. De belangrijkste reden voor niet-gebruik bleek het niet op de hoogte zijn van gemeentelijke regelingen. Meer dan 40% van de arme ouders kent de regelingen niet (of niet goed genoeg). Ook in andere rapporten over gemeentelijk armoedebeleid is geconstateerd dat het feit dat gemeenten moeite hebben om de kinderen te bereiken een belangrijk knelpunt is (ITJ 2011; Klein et al. 2011). Het Integraal Toezicht Jeugdzaken (ITJ) heeft in vier gemeenten onderzoek uitgevoerd naar de hulpverlening aan kinderen die leven in armoede. Volgens het ITJ blijft ongeveer de helft van de doelgroep buiten het gezichtsveld van organisaties en regelingen die hulp kunnen bieden. De onbekendheid van regelingen bij ouders, kinderen en hulpverleners zou hier debet aan zijn. Het Verwey-Jonker Instituut onderzocht in het kader van de Stedenestafette 2010 het lokale armoedebeleid van 23 gemeenten en constateerde dat een aantal groepen lastig te bereiken zijn, waaronder jongeren en jonge moeders (Klein et al. 2011).

Het beleid 'Kinderen doen mee!' bestond nog maar kort. Dit kan de onbekendheid ervan hebben vergroot. Maar daarnaast maken verschillende regelingen en verschillende inkomens- en leeftijdsgrenzen per gemeente het beleid niet gemakkelijk toegankelijk. Dit is lastig voor professionals, zoals jeugdhulpverleners of leerkrachten die te maken kunnen hebben met kinderen uit verschillende gemeenten. Net als veel ander (armoede) beleid was het beleid 'Kinderen doen mee!' gedecentraliseerd. Een voordeel hiervan is dat de lokale overheid meer zicht op de lokale problematiek zal hebben. Een nadeel is echter dat het beleid hierdoor dus versnipperd is. Een centraal geregeld aanvraagstelsel met eenduidige criteria en procedures zou een uitkomst kunnen bieden. Het Jeugdsportfonds en het Jeugdcultuurfonds hebben hiertoe stappen gezet. Daarnaast zouden gemeenten scholen meer kunnen inzetten om meer bekendheid aan regelingen te geven, omdat daar alle kinderen naartoe gaan. Echter, gezinnen met een groot sociaal netwerk en met korte links naar professionals zullen het best geïnformeerd worden (ITJ 2011).

Niet alleen financiële drempels

Het beleid 'Kinderen doen mee!' was vooral gericht op het slechten van financiële belemmeringen voor kinderen om maatschappelijk te kunnen meedoen. Uit het monitoringonderzoek komt ook naar voren dat de financiële aspecten belangrijke redenen zijn waarom kinderen niet deelnemen aan activiteiten in hun vrije tijd, maar financiële obstakels vormen niet het enige struikelblok. Zoals we in hoofdstuk 4 zagen, zeggen ouders bijvoorbeeld ook vaak dat er niet voldoende voorzieningen in de buurt zijn. Vooral de afwezigheid van een geschikte sportclub is voor veel arme (bijstands) kinderen een probleem. Het is dus belangrijk dat gemeenten niet alleen geldelijke vergoedingen beschikbaar stellen, maar ook signaleren of er voldoende goede faciliteiten aanwezig zijn. Daar komt bij dat het voor arme kinderen extra belangrijk zal zijn dat er voorzieningen dicht in de buurt zijn, omdat voor hen de kosten om er te komen ook zullen meespelen.

Maar daarnaast gaat leven in armoede niet alleen samen met een gebrek aan geld (Postma en Schut 2010; Snel et al. 2001). In arme gezinnen hebben ouders vaak – door de financiële situatie – last van stress. Dit kan ten koste gaan van de opvoeding en van de

aandacht voor de kinderen. Hierdoor worden kinderen mogelijk niet gestimuleerd om in hun vrije tijd aan sport of cultuur te doen. Financiële hulp is dan niet voldoende. Er is dan ook sociale of maatschappelijke ondersteuning nodig. Deze zou kunnen komen van professionals, van leerkrachten op school of van mensen in het sociale netwerk van de gezinnen.

Ook in eerder onderzoek binnen het ASOUK-project (Roest et al. 2010) bleek dat voor sociale uitsluiting bij kinderen de verklaring niet alleen op financieel-economisch gebied gezocht diende te worden, maar ook op het sociaal-cognitieve vlak. Met name wanneer het om de sociale participatie van kinderen gaat, bleek de sociale participatie van de ouders van groot belang te zijn. Wanneer ouders bijvoorbeeld zelf niet of nauwelijks aan het verenigingsleven deelnemen, dan is de kans dat de kinderen op een sport- of muziekvereniging zitten ook klein. Vooral onder migranten is het verenigingsleven weinig bekend.³ Ook onder laagopgeleide ouders met weinig vaardigheden is de participatiegraad laag (Roest et al. 2010). Er moet met andere woorden ook een cultuur- of gedragsverandering plaatsvinden binnen (arme) gezinnen om meer kinderen maatschappelijk te laten meedoen. Dat kost tijd. In die zin is een tijdspanne van twee jaar waarin het beleid 'Kinderen doen mee!' gold vrij klein. Er zal meer tijd en inspanning nodig zijn om meer kinderen te laten meedoen aan vrijetijdsactiviteiten in onze samenleving.

Daarbij kost ook de implementatie van het beleid tijd. Het vergt tijd om de processen lokaal op gang te brengen. Zo blijkt het bijvoorbeeld enige tijd te duren voordat er een samenwerkingsverband is ontstaan met belangrijke spelers zoals het Jeugdsportfonds. Het Jeugdcultuurfonds was zelfs pas ontstaan ten tijde van het beleid 'Kinderen doen mee!'. Overigens blijken gemeenten en maatschappelijke organisaties het beleid gericht op maatschappelijke deelname van kinderen voortgezet te hebben na de extra financiële impuls van de landelijke overheid in 2008 en 2009 (Klein et al. 2011). Echter, naast dit participatiebeleid is het ook belangrijk dat gemeenten preventieve maatregelen tegen armoede en sociale uitsluiting treffen. Zo is een leefbare woonomgeving met voldoende (vrijetijds)voorzieningen belangrijk. Maar ook goed onderwijs met indien nodig extra bijlessen of huiswerkbegeleiding. Tevens kunnen opvoedingscursussen ondersteuning bieden en zou het aanpakken van schuldenproblematiek bij jongeren preventief kunnen werken (Klein et al. 2011).

Noten

- 1 In de brief van de staatssecretaris aan de Tweede Kamer eind 2007 waarin het beleid 'Kinderen doen mee!' aangekondigd werd, werd de volgende doelstelling geformuleerd: 'Het streven is erop gericht gemeenten zo te stimuleren dat het aantal kinderen dat maatschappelijk niet meedoet om redenen van armoede deze kabinetsperiode met de helft afneemt.' Verderop in de brief werd het volgende gesteld: 'Om bovengenoemde reductie te kunnen monitoren, laat ik een landelijke nulmeting uitvoeren naar het aantal kinderen dat om financiële redenen niet maatschappelijk meedoet.' Hieruit kan opgemaakt worden dat 'om redenen van armoede' gelijk is gesteld aan 'om financiële redenen'.
- 2 Via het Jeugdsportfonds hebben in 2008 circa 8300 kinderen, in 2009 circa 13.500 kinderen en in 2010 circa 19.600 kinderen uit gezinnen met weinig geld kunnen sporten. Via het Jeugdcultuurfonds

hebben vanaf 2008 tot nu circa 2000 kinderen in financiële achterstandsposities aan culturele activiteiten zoals dans- en muzieklessen kunnen deelnemen. En via Stichting Leergeld zijn in 2008 circa 25.000 kinderen, in 2009 circa 30.000 kinderen en in 2010 circa 35.000 kinderen op of rond de armoedegrens geholpen bij de financiering van allerlei activiteiten op het terrein van sport, educatie, recreatie, cultuur, hobby's en/of door het verschaffen van een fiets en/of een computer.

- 3 Er bleek overigens niet een direct effect te zijn van de etnische herkomst en de maatschappelijke deelname van kinderen.

6 Conclusies en aanbevelingen

Dit rapport presenteert de uitkomsten van het monitoringonderzoek naar het beleid 'Kinderen doen mee!'. In het kader van dit beleid hebben gemeenten in 2008 en 2009 extra middelen (tweemaal 40 miljoen euro) ontvangen om meer (arme) kinderen in hun vrije tijd aan activiteiten te laten meedoen. Het monitoringonderzoek bestaat uit twee metingen: een nulmeting in 2008 en een nameting in 2010. In beide jaren is de maatschappelijke deelname (ofwel de deelname aan vrijetijdsactiviteiten) van kinderen gepeild. Tevens is in beide jaren nagegaan in hoeverre er financiële belemmeringen zijn om te kunnen meedoen. Hierbij is telkens onderscheid gemaakt tussen arme en niet-arme kinderen (als criterium voor 'arm' is een huishoudinkomen onder 120% van het sociaal minimum gehanteerd; zie hoofdstuk 2). De arme groep is voorts opgesplitst in twee groepen: een bijstandsgroep en een overig-arme groep. In dit laatste hoofdstuk vatten we de onderzoeksresultaten samen en geven we achtereenvolgens antwoord op de vijf onderzoeksvragen die in hoofdstuk 1 gesteld zijn. We sluiten af met een reflectie op het monitoringonderzoek.

6.1 Antwoord op de onderzoeksvragen

In deze paragraaf worden de vijf onderzoeksvragen binnen het monitoringonderzoek beantwoord.

1 Hoeveel kinderen in Nederland wonen in een arm huishouden?

In 2008 woonden 300.000 kinderen van 5 tot en met 17 jaar (12%) in een huishouden met een inkomen onder 120% van het sociaal minimum. In 2009 was dit aantal gestegen naar 316.000 kinderen. Deze cijfers zijn gebaseerd op het Inkomenspanelonderzoek (IPO) van het CBS. Voor 2010 zijn nog geen cijfers aanwezig. Tot 2008 daalde het aantal arme kinderen in ons land, maar de kredietcrisis zorgde voor een kentering.

Overigens is 120% van het sociaal minimum niet een officiële armoedegrens, maar een gekozen beleids criterium dat als grens gebruikt is in het monitoringonderzoek (zie hoofdstuk 2). In tabel 2.1 staan aantallen en percentages arme kinderen volgens door het SCP en het CBS gehanteerde armoedegrenzen.

2 Hoeveel kinderen doen maatschappelijk niet mee? Ofwel hoeveel kinderen doen niet mee aan sport, cultuur of andere georganiseerde activiteiten in de vrije tijd die geld kosten? Is er hierbij een verschil tussen kinderen in arme en niet-arme huishoudens?

In januari 2010 doen in totaal 573.000 kinderen van 5 tot en met 17 jaar (24%) niet mee aan 'algemene' vrijetijdsactiviteiten; zij zitten niet op een sport, scouting of een vereniging voor muziek- of culturele activiteiten. Volgens een ruimere definitie van maatschappelijke deelname doen 443.000 kinderen van 5 tot en met 17 jaar (18%) nergens aan mee; ze doen niet alleen niet mee aan 'algemene' activiteiten, maar ze doen ook niet wekelijks mee aan activiteiten van gemeenten, extra BSO-activiteiten,

buitenschoolse activiteiten of activiteiten die georganiseerd worden door een kerk of moskee.

De maatschappelijke deelname verschilt tussen arme en niet-arme kinderen; arme kinderen doen vaker nergens aan mee. Het percentage niet-arme kinderen van 5 tot en met 17 jaar dat nergens aan deelneemt is in januari 2010 16% (volgens de meest ruime definitie van maatschappelijke deelname) tot 21% (volgens de meest strikte definitie van maatschappelijke deelname). Dit zijn respectievelijk 420.000 en 325.000 niet-arme kinderen die niet aan vrijetijdsactiviteiten deelnemen.

Voor arme kinderen in dezelfde leeftijdsgroep liggen deze percentages hoger, met name voor kinderen in een bijstandsgesin. Het aandeel bijstandskinderen dat aan geen enkele activiteit meedoet, is 38% (aldus de ruime definitie) tot 48% (aldus de strikte definitie die alleen 'algemene' activiteiten betreft). Voor de overig-arme kinderen liggen deze percentages op respectievelijk 23% en 30%. Dit betekent dat er in 2010 in totaal 152.000 arme kinderen (72.000 bijstandskinderen en 80.000 overig-arme kinderen) zijn die niet meedoen aan 'algemene' activiteiten (strikte definitie) en dat er 118.000 arme kinderen (57.000 bijstandskinderen en 61.000 overig-arme kinderen) zijn die helemaal nergens aan meedoen volgens de ruimste definitie van maatschappelijke deelname.

3 Hoeveel kinderen doen maatschappelijk niet mee om financiële redenen?

Wat zijn andere redenen om niet mee te doen en hoe vaak komen deze voor?

In 2010 doen 194.000 kinderen van 5 tot en met 17 jaar niet mee aan vrijetijdsactiviteiten vanwege de kosten die ermee gemoeid zijn. Hierbij gaat het om 'algemene' en buitenschoolse activiteiten. Voor extra BSO-activiteiten bleken financiën niet mee te spelen en we nemen aan dat activiteiten die georganiseerd worden door gemeenten, kerken of moskeeën geen of nauwelijks geld kosten voor de deelnemers. Daarnaast zijn er nog 290.000 kinderen die wel ergens aan meedoen, maar om financiële redenen niet aan nog meer activiteiten deelnemen.

Opnieuw zijn er duidelijke verschillen aanwezig tussen arme en niet-arme kinderen. Voor arme kinderen zijn er vaker financiële belemmeringen, en andermaal met name voor bijstandskinderen. Van de niet-arme kinderen die nergens aan deelnemen, doet 29% niet mee om financiële redenen. Voor kinderen in de bijstandsgroep ligt dit percentage op maar liefst 70% en voor overig-arme kinderen op 47%. Dit zijn 108.000 niet-arme en 80.000 arme kinderen (46.000 bijstands- en 34.000 overig-arme kinderen) die maatschappelijk niet meedoen wegens de financiële kosten.

Ook het aandeel kinderen dat al wel maatschappelijk meedoet, maar om financiële redenen niet aan nog meer activiteiten deelneemt, is onder arme kinderen groter dan onder niet-arme kinderen. Dit geldt namelijk voor 13% van de niet-arme kinderen versus 46% van de bijstands- en 25% van de overig-arme kinderen. In absolute aantallen zijn dit 206.000 niet-arme en 88.000 arme kinderen (39.000 in de bijstandsgroep en 49.000 overig-arm).

Andere redenen om niet mee te doen aan vrijetijdsactiviteiten zijn dat het kind het niet leuk vindt, dat hij of zij al op iets anders zit of dat zijn of haar vriendjes of vriendinnetjes er ook niet aan meedoen. Daarnaast spelen soms praktische overwegingen mee, zoals het feit dat de tijdstippen niet handig zijn, dat de activiteiten niet in de buurt

georganiseerd worden of dat het de ouders veel tijd kost. Ook vinden ouders het kind soms nog te jong of vinden ze dat er niet voldoende tijd overblijft om huiswerk te maken. De mate waarin deze redenen zich voordoen, verschilt echter per type activiteit en per inkomensgroep. Zoals te verwachten wegen de financiële redenen in vergelijking met andere redenen zwaarder voor arme kinderen dan voor niet-arme kinderen, maar dit is niet voor alle vrijetijdsactiviteiten hetzelfde. Als het gaat om sporten, zijn de financiële aspecten wel duidelijk de belangrijkste reden voor arme kinderen – vooral voor bijstandskinderen – om er niet aan deel te nemen, terwijl dit niet het geval is voor niet-arme kinderen. Niet-arme kinderen zitten in de eerste plaats niet op een sport, omdat ze het niet leuk vinden. Wat betreft zwemles vormen de financiële kosten voor zowel arme als niet-arme kinderen de voornaamste reden om ervan af te zien, maar voor niet-arme kinderen als ook voor overig-arme kinderen telt het niet leuk vinden van zwemles nagenoeg even zwaar mee. Met betrekking tot de andere ‘algemene’ activiteiten zoals scouting, muziekles of tekenles zijn financiële redenen echter voor zowel arme als niet-arme kinderen niet het belangrijkste om er niet aan mee te doen. De voornaamste reden is hier dat kinderen het niet leuk vinden. De financiële aspecten staan voor kinderen in bijstandsgezinnen wel op de tweede plaats. Ten slotte spelen financiën nauwelijks een rol bij de deelname aan buitenschoolse activiteiten, noch voor arme noch voor niet-arme kinderen.

4 Is er een verschil in het aantal (arme) kinderen dat niet maatschappelijk meedoet om financiële redenen in 2010 vergeleken met 2008?

De totale groep kinderen die volgens de ouders om financiële redenen nergens aan meedeed, nam tussen 2008 en 2010 fors toe, zo bleek uit hoofdstuk 4. Na correctie voor steekproefverschillen tussen de beide meetjaren liep dit aantal op van 150.000 naar 180.000 (+12%). Ook als we de beleidsdoelstelling zo interpreteren dat de groep arme kinderen die om financiële redenen niet participeert, moest worden gehalveerd, is dat zeker niet gelukt. Zo beschouwd was er sprake van een lichte toename, van 74.000 in 2008 tot 78.000 in 2010 (+5%). Interpreteren we de doelstelling zo dat ze zich specifiek op bijstandskinderen richtte, dan is het beeld iets florissantier. In die groep nam het aantal kinderen dat om financiële redenen niet maatschappelijk meedeed af van 44.000 naar 40.000.¹ Ook die daling met 9% blijft echter ver af van de beoogde halvering. Het is echter de vraag of dit het meest geschikte criterium is om het succes van het gevoerde beleid aan af te meten. De financiële redenen om niet mee te doen, zijn in overleg met de opdrachtgever van het onderzoek bepaald op basis van enquêtevragen die betrekking hadden op de perceptie die de ouders van zulke belemmeringen hadden. Die kan echter incorrect zijn (ouders weten niet altijd hoeveel zij voor sportclubs e.d. kwijt zouden zijn), of soms meer zeggen over de prioriteitstellingen binnen het huishouden dan over hun feitelijke bestedingsbeperkingen (bv. wanneer er wel geld is voor ‘luxe’ goederen, maar niet voor de kinderen). Ook lijkt de perceptie conjunctuurgevoelig; met name bij de bovenminimale huishoudens speelde dat tijdens de recente recessie vermoedelijk een rol. De precieze invloed van zulke vertekeningen laten zich hier niet precies becijferen.

Om die reden is het vermoedelijk zinvol de uitkomsten ook los van de perceptie van de ouders te bezien. In dat geval is het beeld wat positiever (zie hoofdstuk 3). Na correctie voor steekproefverschillen is de totale groep kinderen die niet deelneemt aan ‘algemene activiteiten’ en activiteiten van gemeente, BSO of in buitenschools verband met 3% afgenomen, van 518.000 in 2008 naar 504.000 in 2010. Bij arme kinderen bedroeg de daling 6% (van 141.000 naar 133.000); onder de arme bijstandskinderen was dat 9% (van 66.000 naar 60.000). De niet-deelname is dus over de gehele linie enigszins afgenomen, waarbij de bijstandskinderen hun achterstand op de andere inkomensgroepen inliepen. Maar ook volgens dit criterium is de beoogde halvering bij lange na niet gerealiseerd.

5 Kan een verandering worden toegeschreven aan (de intensivering van) het gemeentelijk beleid of zijn er ook andere verklaringen?

De uitkomst dat arme kinderen – in het bijzonder kinderen uit bijstandsg gezinnen – vaker aan activiteiten lijken te zijn gaan meedoen gedurende de inzet van het beleid, terwijl niet-arme kinderen niet meer zijn gaan participeren, lijkt erop te wijzen dat het beleid wel vruchten heeft afgeworpen. Daarbij is vooral enig succes geboekt bij de doelgroep waaraan de gemeenten in de praktijk de meeste aandacht hebben besteed: de bijstandskinderen. Vaker dan de andere inkomensgroepen ervoeren zij een toename in financiële hulp en ondersteuning in natura in de periode 2008 tot 2010, voornamelijk afkomstig van gemeenten en organisaties zoals het Jeugdsportfonds, het Jeugdcultuurfonds en Stichting Leergeld. Ook bleken de convenantgemeenten meer succes geboekt te hebben dan gemeenten zonder convenant, al is hier sprake van enige selectiviteit. In de convenantgemeenten was de maatschappelijke participatie van kinderen in 2008 gemiddeld lager dan in niet-convenantgemeenten; dus de urgentie was hier groter, en er was ook meer te winnen.

De doelstelling van het beleid – een halvering van het aantal kinderen dat om redenen van armoede niet maatschappelijk meedoet – is echter, zoals gezegd, niet gehaald, of men het nu meet op basis van de objectieve inkomenspositie, of de combinatie hiervan met het subjectieve oordeel van ouders over financiële belemmeringen. Hiervoor kunnen verschillende redenen worden aangedragen. Een ervan is dat de doelstelling van een halvering in een tijdsspanne van twee jaar misschien wel erg ambitieus was. Om een complex probleem als dit aan te pakken, is vermoedelijk een langduriger inzet nodig. Het vergt tijd om de processen lokaal op gang te brengen. Voor de betrokken partijen op gemeentelijk niveau is dit instrumentarium relatief nieuw, en het implementeren van goed functionerende samenwerkingsverbanden met andere instanties zoals het Jeugdsportfonds, het Jeugdcultuurfonds of Stichting Leergeld is ook niet zonder meer tot stand gebracht. Tevens bleken de regelingen nog niet voldoende bekend te zijn bij ouders. Daarbij lijkt het erop dat arme kinderen van wie de ouders niet in de bijstand zitten vaak nog niet goed in beeld zijn bij de uitvoerende instanties. Vermoedelijk speelt ook een rol dat de maatschappelijke deelname van kinderen niet alleen wordt bepaald door het wegnemen van financiële obstakels, maar ook door sociale of culturele factoren. Zo doen kinderen minder vaak maatschappelijk mee wanneer hun ouders weinig participeren in de samenleving. Dit komt vaker voor in niet-westerse gezinnen, al is de

causale verklaring hiervoor complex (zie Roest et al. 2010). Er zullen dus ook culturele of gedragsveranderingen moeten plaatsvinden.

6.2 Aanbevelingen

De voornaamste boodschap van dit onderzoek is dat het beleid vermoedelijk wel enig effect heeft gehad, maar bij lange na niet in de mate die was beoogd. Daaruit kan men de conclusie trekken dat een vrij grote investering van 80 miljoen euro in twee jaar tijd betrekkelijk weinig rendement heeft opgeleverd. Strikt genomen is dat zo, al moet daarbij de kanttekening worden geplaatst dat dit wel is gerealiseerd in een periode van economische tegenwind, waarvan we de invloed op de bereikte resultaten in dit onderzoek niet exact hebben kunnen kwantificeren. Ook schetst dit onderzoek nadrukkelijk een landelijk beeld, met slechts een beperkte differentiatie tussen gemeenten (convenant, grootteklassen, status van de buurt). Het is dus denkbaar dat in sommige gemeenten betere en in andere slechtere resultaten zijn geboekt. Het aantal waarnemingen in de huidige, landelijk opgezette studie is echter te gering voor een gedetailleerde uitsplitsing op gemeenteniveau. Bovendien ontbreekt betrouwbare informatie over de activiteiten die afzonderlijke gemeenten in de onderzoeksperiode daadwerkelijk hebben ontplooid. Daardoor zou het, ook indien er wel voldoende waarnemingen op gemeenteniveau beschikbaar zouden zijn, lastig zijn de bereikte effecten aan concrete beleidsinterventies te koppelen. Dat had een ander – en beduidend kostbaarder – onderzoeksdesign gevergd.

Wanneer we hieraan voorbijgaan, zou een voor de hand liggende aanbeveling echter kunnen zijn dat het beleid ‘Kinderen doen mee!’ bij gebrek aan effectiviteit beter niet kan worden gecontinueerd. In louter financiële termen lijkt het weinig verantwoord om jaarlijks 3300 à 6700 euro per kind² te investeren om hen tot deelname aan sport, cultuur, buitenschoolse activiteiten en dergelijke te bewegen – te meer daar we op grond van dit onderzoek niet met zekerheid kunnen stellen dat deze extra deelname zonder het gevoerde beleid niet zou zijn gerealiseerd. Toch zijn er ook redenen aan te voeren waarom het beleid voortgezet zou moeten worden.

Allereerst moet worden vastgesteld dat het weliswaar te prijzen is dat er in het beleid destijds een concrete doelstelling is geformuleerd, maar dat een halvering binnen twee jaar achteraf vermoedelijk te ambitieus is geweest. De uitvoering heeft wellicht meer tijd nodig om resultaten te bereiken, vanwege invoeringsproblemen, het zoeken naar de meest effectieve methoden om op lokaal niveau kinderen tot participatie te brengen, de geringe bekendheid bij de ouders van de mogelijkheden, enzovoort. Het is niet uit te sluiten dat het rendement beter zal worden indien het beleid nog enige tijd wordt voortgezet.

In de tweede plaats bleek uit een ander onderzoek in het kader van dit project dat een gebrek aan sociale participatie vanwege materiële tekorten in de jeugd een schakel is in de causale keten die leidt tot armoede en sociale uitsluiting op volwassen leeftijd (Guiaux 2011). Vanuit dat perspectief lijkt het van belang aandacht aan deze problematiek te blijven besteden.

Toekomstig beleid op dit terrein zou echter wel meer richting kunnen krijgen. Dat kan op de volgende manieren worden gerealiseerd.

- De doelgroep in enkele opzichten scherper afbakenen. Uit de eerdergenoemde studie kwam naar voren dat de kans op ‘overerfbare’ problematiek groter wordt als kinderen jonger en langduriger arm zijn. Als we dit naar het ‘maatschappelijk niet mee kunnen doen’ vertalen, lijkt het wenselijk gericht in te zetten op groepen kinderen van wie de ouders minstens twee jaar onder de armoedegrens verkeren en beleidsinterventies op dit punt al te beginnen op de basisschoollleeftijd.
- De doelgroep in andere opzichten juist verbreden. Met name de kinderen die niet in de bijstand zitten, blijven tot nu toe gemakkelijk buiten beeld. Daarbij kan men onder andere denken aan kinderen van de groeiende groep ‘werkende armen’.
- Niet alleen aandacht besteden aan de financiële problemen van ouders, maar ook kijken naar hun sociale participatie. Uit een eerdere SCP-studie binnen het ASOUK-project bleek dat ‘maatschappelijk niet meedoen’ niet alleen voortkwam uit financieel-economische problemen van de ouders, maar ook sociaal-cognitieve oorzaken kende (Roest et al. 2010: 84). Eenvoudig gezegd: als de ouders weinig sociaal participeren, zullen hun kinderen dat ook weinig doen, en dat lost men niet automatisch op door de materiële omstandigheden van de ouders te verbeteren.
- Een breder begrip van sociale uitsluiting hanteren. Het participatieprobleem betreft niet uitsluitend het niet kunnen meedoen aan sportieve en culturele voorzieningen, maar ook andere vormen van sociale participatie (bv. ongeorganiseerde activiteiten, verjaardag vieren) en andere dimensies van sociale uitsluiting (sociale rechten, materiële deprivatie, normatieve integratie). Uit het onderzoek van Roest al. (2010) bleek dat kinderen ook in die opzichten met tekorten kunnen kampen.
- De informatievoorziening verbeteren. Bij het gevoerde beleid is ervoor gekozen de gemeenten invulling te laten geven aan de manier waarop de middelen worden ingezet. Op landelijk niveau houdt dat tot nu toe echter in dat er betrekkelijk weinig detailinformatie beschikbaar is, waardoor de ‘systeemverantwoordelijkheid’ van de rijksoverheid moeilijk kan worden gegarandeerd. De afspraken over de effectmeting in de convenanten waren op dit punt beperkt (vooral gericht op verantwoording van de ingezette financiële middelen) en te vrijblijvend om betrouwbare inzichten op te leveren.

Mocht het beleid ‘Kinderen doen mee!’ in de toekomst worden gecontinueerd, dan kunnen de uitkomsten van de huidige studie dienen als vertrekpunt voor een verdere evaluatie. Dat wil niet zeggen dat er onderzoeksmatig geen verbeteringen mogelijk zijn. Het verdient in dit opzicht aanbeveling om:

- het aantal waarnemingen te vergroten, zodat gedetailleerder uitsplitsingen mogelijk worden en de statistische significantie van kleinere effecten beter kan worden getoetst;
- uitgebreider te vragen naar de subjectief ervaren financiële belemmeringen bij non-participatie van kinderen, zodat hier een beter beeld over ontstaat. Dat kan door de aard van de financiële belemmeringen te specificeren (bv. schulden, hoge vaste lasten, dure hobby’s, ziektekosten);

- de gepleegde interventies op lokaal niveau gedetailleerd en betrouwbaar in kaart te brengen (met inbegrip van de middeleninzet) en te groeperen naar verschillende typen gemeenten. Dat maakt het mogelijk een directe koppeling te leggen tussen bereikte resultaten en gevoerd beleid;
- niet alleen de bereikte effecten in kaart te brengen, maar ook de oorzaken die eraan ten grondslag liggen gedetailleerd te analyseren. Die oorzaken kunnen zowel op individueel niveau liggen (bv. veranderingen in preferenties of bestedingsmogelijkheden), als op dat van de gemeente (bv. veranderingen in interventies, organisatie, samenstelling van het lokale bestand van arme kinderen) of het gehele land (bv. veranderingen in economie en arbeidsmarkt).

Noten

- 1 Terwijl het aantal bijstandskinderen in deze periode zelfs iets is toegenomen (zie hoofdstuk 2).
- 2 Uitgaand van 40 miljoen euro per jaar om 12.000 arme kinderen, c.q. 6000 bijstandskinderen, extra maatschappelijk te laten meedoen. Daarbij past de kanttekening dat gemeenten het geld soms niet aan individuele kinderen hebben besteed, maar ook aan het creëren van participatiemogelijkheden via overeenkomsten met Stichting Leergeld, het Jeugdsportfonds en het Jeugdcultuurfonds (zie noot 2 bij hoofdstuk 5). Uit hoofdstuk 4 en tabelbijlage E.4 bleek echter dat een groot deel van de ontvangen financiële ondersteuning en hulp in natura in beide jaren van de gemeente afkomstig was. Bovendien was er tussen 2008 en 2010 volgens de enquêtegegevens slechts een beperkte toename in de bereikte doelgroep: in de bijstandsgroep nam die met 5 procentpunten toe, in de overig-arme groep met 2 procentpunten.

Summary

Are more children taking part?

Changes in the social participation of Dutch children, 2008-2010

This report presents the findings of a monitoring study of the Dutch government policy 'Children take part!' ('Kinderen doen mee!'). Under this policy, Dutch municipalities received additional funding in 2008 and 2009 (a yearly amount of € 40 million) to enable more (poor) children to participate in various activities in their free time. The monitoring study comprised two measurements: a baseline measurement in 2008 and a subsequent measurement in 2010. The participation of children in leisure time activities was surveyed in both years. In addition, the study investigated the extent to which financial considerations impeded participation in the two measurement years. A distinction was drawn in each measurement between poor and non-poor children (with the criterion for 'poor' being a household income of less than 120% of the Dutch statutory minimum income). Those falling below the threshold were further subdivided into two groups: a 'social assistance benefit' group (children living in households which were in receipt of social assistance benefit) and an 'other poor' group. This summary presents the main findings and provides a brief reflection on the policy and research implications.

Answers to the research questions

In this section, the five research questions addressed in the monitoring study are answered.

1 How many children in the Netherlands live in poor households?

In 2008, 300,000 children in the Netherlands aged between 5 and 17 years (12%) lived in a household with an income of less than 120% of the statutory minimum income. In 2009, this number had risen to 316,000 children. These figures are based on administrative data from the Income Panel Survey (IPO), gathered by Statistics Netherlands (CBS). No figures are yet available for 2010; up to 2008, the number of poor children in the Netherlands was falling, but the economic downturn led to a reversal in this trend.

It is worth noting that the criterion of 120% of the statutory minimum income is not a scientific poverty threshold, but a policy criterion which was selected for use as a threshold in the monitoring study.

2 How many children do not participate? Put differently, how many children do not take part in sport, culture or other organised leisure time activities which cost money? Is there a difference in this participation between children in poor and non-poor households?

In January 2010, a total of 573,000 children aged between 5 and 17 years (24%) did not participate in 'general' leisure time activities, for example a sports club, scout troop

or musical or cultural society. If a broader definition of social participation is applied, 443,000 children aged between 5 and 17 years (18%) did not participate in 2010; not only did they not take part in 'general' activities, but also took no part in weekly activities organised by municipalities, extra non-curricular school activities, out of school activities or activities organised by a church or mosque.

There is a difference in the social participation of poor and non-poor children; poor children more often do not participate in any activities. The proportion of non-poor children aged between 5 and 17 years who do not participate in any activities ranged in January 2010 from 16% (according to the broadest definition of social participation) to 21% (according to the strictest definition). This means that 420,000 and 325,000 non-poor children, respectively, did not take part in any leisure time activities.

The percentages are higher for poor children in the same age group, especially those in the 'social assistance benefit' group. According to the broad definition of social participation, 38% do not participate in any activities whatsoever, rising to 48% according to the strict definition which includes only 'general' activities. The percentages for the 'other poor' group are 23% and 30%, respectively. This means that in 2010 a total of 152,000 poor children (72,000 in the 'social assistance benefit' group and 80,000 in the 'other poor' group) did not participate in 'general' activities (strict definition), and that 118,000 poor children (57,000 in the 'social assistance benefit' group and 61,000 in the 'other poor' group) took no part in any activities according to the broadest definition of social participation.

3 How many children do not participate for financial reasons? What other reasons are there for not participating and how often do these occur?

In 2010, 194,000 children aged between 5 and 17 years did not participate in leisure time activities because of the costs. This was the case for 'general' and out of school activities; finance was found not to play a role for extra non-curricular activities, and we assume that activities organised by municipalities, churches or mosques require little or no financial contribution from participants. A further 290,000 children took part in some activities, but were not able to participate in more activities for financial reasons.

Once again, there are clear differences between poor and non-poor children. Poor children more often face financial obstacles, and once again this applies especially for children in the 'social assistance benefit' group. In 29% of cases where non-poor children do not participate in any activities, this is for financial reasons; for children in the 'social assistance benefit' group the percentage rises to no less than 70%, while for children in the 'other poor' group it is 47%. This represents 108,000 non-poor and 80,000 poor children (46,000 in the 'social assistance benefit' group and 34,000 'other poor' children) who do not participate because of the financial costs.

The percentage of children who do participate to some extent but who are constrained from taking part in more activities because of financial considerations is higher among poor children than non-poor children, applying for 13% of non-poor children, 46% of children in the 'social assistance benefit' group and 25% of children in the 'other poor' group. In absolute terms, this translates into 206,000 non-poor and 88,000 poor

children (39,000 in the 'social assistance benefit' group and 49,000 in the 'other poor' group).

Other reasons for not taking part in leisure time activities are that the child does not enjoy them, that he or she is already participating in something else or that his or her friends do not participate either. Practical considerations also sometimes come into play, such as the fact that the timings are not convenient, that the activities are not organised locally or that the child's parents do not have the time. Parents also sometimes feel their child is too young or that they are left with insufficient time to do their homework.

However, the extent to which these factors play a role varies according to the type of activity and the income group. As expected, financial reasons weigh more heavily for poor children than for non-poor children, but this is not the same for all leisure time activities. When it comes to sport, the financial aspects are clearly the most important reason for poor children – and especially those in the 'social assistance benefit' group – not to participate, whereas this does not apply for non-poor children, for whom the primary reason for not taking part in sport is that they do not enjoy it. With regard to swimming lessons, the financial costs are the main reason for not taking part for both poor and non-poor children, but for non-poor children and for children in the 'other poor' group, not enjoying swimming lessons is almost as important. When it comes to the other 'general' activities such as scouts, music lessons or drawing lessons, however, financial considerations are not the most important reason for not taking part for either poor or non-poor children; here, the chief reason is that the children do not enjoy these activities, though for children in the 'social assistance benefit' group the financial aspects do come in second place. Finally, financial considerations play virtually no role in the participation in out of school activities, either for poor or non-poor children.

4 Is there a difference in the number of (poor) children who did not participate for financial reasons in 2010 compared with 2008?

The total number of children who according to their parents did not participate in any activities for financial reasons increased sharply between 2008 and 2010. After correction for sample differences between the two observation years, this number increased from 150,000 to 180,000 (+12%). If the policy objective is interpreted as halving the number of poor children who do not participate for financial reasons, that has certainly not been achieved. In fact, viewed from this perspective there was a slight increase, from 74,000 in 2008 to 78,000 in 2010 (+5%). If we interpret the objective as being focused specifically on children in families on social assistance benefit, the picture improves slightly; the number of children in this group who did not participate for financial reasons reduced over the period studied from 44,000 to 40,000.¹ However, at 9%, this reduction is still a long way from the envisaged halving.

It is however arguable whether this is the most suitable criterion for measuring the success of the government's policy. In consultation with the commissioner of the study the financial reasons for not taking part were established using survey questions relating to the perceptions that parents had of these constraints. Those perceptions may however be incorrect (parents do not always know how much membership of sports clubs, etc,

costs), or may sometimes say more about the priorities within the household than about actual spending constraints (e.g. money is available for 'luxury' goods, but not for the children). Perceptions also appear to be sensitive to economic trends, and this probably played a role during the recent recession, especially for households above the minimum income. The precise influence of such distortions cannot be quantified accurately here. Given the foregoing, it is probably wise to view the outcomes in isolation from the perceptions of parents. The picture then becomes more positive; after correcting for sample differences, the total number of children who did not participate in 'general activities' and activities organised by the local authority, extra-curricular school activities or out of school activities declined by 3%, from 518,000 in 2008 to 504,000 in 2010. The fall among poor children was 6% (from 141,000 to 133,000), while for children in the 'social assistance benefit' group the figure went down by 9% (from 66,000 to 60,000). There was in other words a slight fall in non-participation across the board, with children in families on social assistance benefit catching up with the other income groups to some extent. However, even according to this criterion, the envisaged halving has nowhere near been achieved.

5 Can a change be attributed to (the intensification of) local social policy or are there also other explanations?

The finding that poor children – and especially children of families in receipt of social assistance benefit – appear to have begun participating in activities more often during the policy implementation period, whereas non-poor children did not would seem to suggest that the policy bore fruit. Some success was achieved in particular with the target group to which municipalities devoted the most attention in practice, mainly children in the 'social assistance benefit' group. Children in this group more often received increased financial and material help in the period 2008-2010 than the other income groups, especially from municipalities and organisations such as the Youth Sport Fund (*Jeugd sportfondsen*), the Youth Culture Fund (*Jeugd cultuurfondsen*) and the Money For Learning Foundation (*Stichting Leergeld*). Those municipalities which had signed covenants on social participation with central government also achieved more success than municipalities which had not done so, though there is some selectivity here: social participation by children in municipalities which signed covenants was lower on average in 2008 than in municipalities which did not sign covenants; in other words, the urgency was greater in these 'covenant municipalities', and there were also greater gains to be made.

As stated, however, the objective of the policy – halving the number of children who do not participate because of poverty – has not been achieved, whether this is measured on the basis of objective income position or a combination of this and the subjective opinions of parents about financial constraints. Several reasons can be put forward for this failure. One is that the goal of halving the number of non-participating children within the space of two years was perhaps highly ambitious. Tackling a problem as complex as this probably requires more lasting efforts. It takes time to get processes up and running at local level. This is a relatively new policy instrument for those concerned at municipal level, and implementing properly functioning collaborative partnerships with other

organisations such as the Youth Sport Fund, the Youth Culture Fund or the Money For Learning Foundation does not happen automatically. In addition, parents were found to be insufficiently aware of the possibilities. It also seems as if poor children whose parents are not on social assistance benefit are often not fully on the radar of the local organisations. The fact that the social participation of children is determined not only by the removal of financial obstacles, but also by social or cultural factors, probably also plays a role. For example, children participate less often when the social participation of their parents is low. This is more common in families of non-Western origin, though the causal explanation for this is complex (see Roest et al. 2010). This implies that cultural or behavioural changes will also be required.

Recommendations

The main message to come out of this study is that the policy has probably had some effect, but nothing like what was envisaged. It could be concluded from this that a fairly large investment of € 80 million in two years has produced relatively little. Strictly speaking this is true, though this needs to be qualified with the observation that the policy was implemented during a period of economic decline, the impact of which on the results achieved we were unable to determine with precision in this study. The study also portrays an explicitly national picture, with only limited differentiation between municipalities (existence of a social participation covenant with the government, size categories, neighbourhood status). It is therefore plausible that some municipalities achieved better results than others. However, the number of observations in the present, nationally based study is too small for a detailed breakdown at municipality level. There is also a lack of reliable information on the activities actually undertaken by individual municipalities in the period studied. Even if sufficient observations at municipality level were available, therefore, it would still be difficult to link the effects achieved to specific policy interventions; that would have required a different – and considerably more expensive – study design.

If we leave this to one side, however, an obvious recommendation could be that, given its lack of effectiveness, it would be better not to continue with the ‘Children take part!’ policy. In purely financial terms, there appears to be little justification for spending between 3,300 and 6,700 euros per child² in order to get them to take part in sport, culture, out of school activities, and so on – all the more so as we are unable to state with certainty on the basis of this study that this extra participation would not have been achieved even without the policy.

Yet reasons can also be put forward as to why the policy should be continued. First and foremost, while it is praiseworthy that a specific target was formulated when the policy was initiated, it must be observed that, in retrospect, the target of halving the number of non-participating children within two years was too ambitious. More time may be needed given the difficulties in introducing the policy, looking for the most effective methods of persuading children to participate at local level, the lack of parental awareness of the availability of support, etc. It is not impossible that the outcomes will improve if the policy is continued for a further period.

Second, another study carried out as part of this project showed that lack of social participation due to material deficits in childhood is a link in the causal chain that leads to poverty and social exclusion in adulthood (Guiaux 2011). Seen from this perspective, it would seem to be important to continue devoting attention to this issue.

Future policy in this area could however be given more direction. This could be achieved in the following ways.

- Narrowing down the target group more specifically in some respects. The study cited above showed that the risk of the problem becoming ‘hereditary’ increases where children are poor at a younger age and for a longer period. If we translate this into ‘inability to participate’ it would seem to be desirable to target more specifically groups of children whose parents have been below the poverty line for at least two years and to begin policy interventions whilst the children are still of primary school age.
- In other respects, broadening the target group. Children whose parents are not on social assistance benefit, in particular, have thus far been readily left out of the picture; they include children in the growing group of ‘working poor’, for example.
- Devoting attention not just to the financial problems of parents, but also to their social participation. An earlier study by the Netherlands Institute for Social Research/SCP as part of the project on child poverty and social exclusion showed that ‘non-participation’ stemmed not only from financial problems on the part of the parents, but also had socio-cognitive causes (Roest et al. 2010: 84). Put simply, if the social participation of the parents is low, that of their children will be low as well, and that will not automatically be resolved by improving the material circumstances of the parents.
- Applying a broader definition of social exclusion. The participation problem relates not only to the inability to take part in sporting and cultural activities, but also to other forms of social participation (e.g. non-organised activities, birthday celebrations, etc.) and other dimensions of social exclusion (social rights, material deprivation, normative integration). The study by Roest et al. (2010) showed that children can also face deficits in these areas.
- Improving the flow of information. When launching the policy, it was decided to allow municipalities to decide how to spend the resources provided under the policy. The downside of this is that thus far little detailed information is available at national level, making it difficult to guarantee the ‘system responsibility’ of central government. The agreements on measuring the policy impact set out in the social participation covenants between municipalities and government were limited in this regard (being concerned mainly with spending accountability) and were too lacking in mandatory force to produce reliable insights.

If the ‘Children take part!’ policy should be continued in the future, the findings of the present study could serve as a starting point for a further evaluation. This does not mean that there is no scope for improving the study in some respects; in this light, it is recommended that:

- the number of observations be increased, so that more detailed breakdowns of the data are possible and the statistical significance of smaller effects can be tested better;
- more detailed questions are asked about the subjective financial constraints in the event of non-participation of children, so that a clearer picture emerges; this could be achieved by specifying the nature of those financial constraints (e.g. debts, high fixed costs, expensive hobbies, medical expenses, etc.);
- mapping the local interventions by different types of municipality; this would enable a direct link to be made between results achieved and policy pursued;
- not just cataloguing the effects achieved, but also analysing the underlying causes in detail; those causes may lie at individual level (e.g. changes in preferences or spending capacity), at the level of the municipality (e.g. changes in interventions, organisation, profile of the local population of poor children) or at the level of the entire country (e.g. changes in the economy and labour market).

Notes

- 1 Whereas the number of children in families receiving social assistance benefit actually increased slightly during this period.
- 2 Assuming EUR 40 million per year to increase the social participation of 12,000 poor children or 6,000 children in families receiving social assistance benefit. It should however be noted that municipalities did not always spend the money on individual children, but sometimes also on creating participation opportunities via agreements with the Money For Learning Foundation, the Youth Sport Fund and the Youth Culture Fund. In practice, however, the study showed that a large part of the financial support and help in kind received in both years came from the municipality. Moreover, according to the survey data there was only limited growth between 2008 and 2010 in the target group reached. Take-up increased by five percentage points in the 'social assistance benefit' group, and by two percentage points in the 'other poor' group.

Bijlage B Verantwoording van de onderzoeksofzet

In deze bijlage wordt een verantwoording gegeven van de onderzoeksofzet voor de nameting ter evaluatie van het beleid 'Kinderen doen mee!'. De tekst is grotendeels overgenomen uit het rapport over de nulmeting *Kunnen alle kinderen meedoen?* (Jehoel-Gijsbers 2009), aangezien – omwille van de vergelijking over de tijd – de condities voor de onderzoeksofzet van de nul- en nameting gelijk is gehouden. Daarnaast wordt een nadere beschrijving gegeven van de twee extra dataverzamelingen die uitgevoerd zijn naar aanleiding van de omissie bij de steekproeftrekking bij de nulmeting in 2008 (zie Bijlage C). Achtereenvolgens komen aan de orde: de doelpopulatie en het steekproefkader, het steekproefontwerp, de responsgroepen en het verloop van het veldwerk.

B.1 Doelpopulatie en steekproefkader

Reguliere nameting 2010

Voor de nameting (evenals voor de nulmeting) bestaat de doelpopulatie uit de populatie kinderen van 5 tot en met 17 jaar, woonachtig in een particulier huishouden in Nederland. Preciezer: het betreft alle kinderen die op 1 januari 2010 ten minste 5 jaar oud waren en op 1 november 2010 nog geen 18 jaar.

Het CBS heeft uit de Gemeentelijke BasisAdministratie (GBA) een moedersteekproef van 55.000 kinderen getrokken, waarbij het niet mogelijk was om meer dan één kind per huishouden te trekken. Vervolgens is aan elk kind de bijbehorende ouder(s) of verzorger(s) gekoppeld. Voor vrijwel alle kinderen was deze koppeling mogelijk. De ouders van de kinderen uit de steekproef zijn vervolgens gekoppeld aan administratieve inkomensbestanden, namelijk het uitkeringsbestand van de bijstand van januari 2010 en het loon- en uitkeringenbestand van 2008 (Fi-base). Voor 5% van hen kon geen inkomen gevonden worden. In totaal was 6% van de moedersteekproef niet bruikbaar. De betreffende kinderen zijn uit de moedersteekproef verwijderd. De uiteindelijke adressen waren half augustus 2010 geselecteerd.

Omdat het monitoringonderzoek betrouwbare uitspraken diende op te leveren voor zowel arme als niet-arme kinderen zijn de steekproeven gestratificeerd naar huishoudinkomen (dat wil zeggen naar huishoudinkomen onder versus boven of gelijk aan 120% van het sociaal minimum). Bij voorkeur zou de informatie over het huishoudinkomen zo recent mogelijk moeten zijn. Dit verhoogt de kans dat kinderen uit arme huishoudens op het moment van het interview (of op de peildatum voor de nameting: januari 2010) nog steeds in een arm huishouden wonen. Er is echter geen steekproefkader voorhanden met actuele inkomensgegevens op basis waarvan de kinderen konden worden ingedeeld naar huishoudens met een inkomen onder en boven 120% van het sociaal minimum. Voor een belangrijk deel van de 'arme' kinderen is wel een actueel bestand beschikbaar, namelijk het uitkeringsbestand van de bijstand van januari 2010. Voor de arme kinderen is de steekproef deels getrokken op basis van dit uitkeringsbestand voor de bijstand. Voor het andere deel komt de steekproef van arme kinderen uit de loon- en

uitkeringsadministratie (Fi-base) van 2008; ten tijde van de steekproeftrekking het recentste bruikbare bestand met inkomensgegevens. Ook de steekproef van de niet-arme kinderen is gebaseerd op Fi-base 2008. De totale steekproef bestond daarmee uit de volgende strata:

- 1 'arm 1': kinderen uit gezinnen die in januari 2010 een bijstandsuitkering ontvingen;
- 2 'arm 2': kinderen uit gezinnen die in 2008 < 120% van het sociaal minimum ontvingen én in januari 2010 geen bijstandsuitkering ontvingen;
- 3 'niet-arm': kinderen uit gezinnen die in 2008 $\geq$ 120% van het sociaal minimum ontvingen én in januari 2010 geen bijstandsuitkering ontvingen.

Omdat een bijstandsuitkering 100% van het sociaal minimum bedraagt, zullen in januari 2010 alle kinderen uit stratum 1 (vrijwel zeker) in arme huishoudens wonen. Voor de kinderen uit stratum 3 is vrij zeker dat zij in januari 2010 nog steeds in een niet-arm huishouden wonen. Slechts een zeer klein percentage van de huishoudens met kinderen maakt de overgang van 'niet-arm' naar 'arm'. Voor de kinderen uit stratum 2 staat echter niet vast dat zij in januari 2010 nog steeds in een arm huishouden wonen. Om zo goed mogelijk de groep te selecteren die arm is gebleven, is in de mondelinge vragenlijst gevraagd of het huishoudinkomen in de afgelopen twee jaar veranderd is. Alleen de huishoudens uit stratum 2 waarvan het inkomen is verlaagd óf niet is veranderd, worden als arm aangemerkt (in dit rapport aangeduid met 'overig-arm' ter onderscheiding van de bijstandsgroep). De andere groep uit stratum 2 hebben we tot de groep 'niet-armen' gerekend. Deze groep was in 2008 weliswaar nog arm, maar (waarschijnlijk) niet meer in januari 2010. Hierbij gaat het dus om een zo goed mogelijke benadering. Er dient rekening mee te worden gehouden dat in de groep 'overig-armen' ook een (vermoedelijk) klein deel niet-arme kinderen zit en in de groep 'niet-armen' ook een (vermoedelijk) klein deel arme kinderen zal zitten.

Aan deze wijze van steekproeftrekking zitten nog enkele andere beperkingen. In het Fi-base-bestand zijn alleen inkomens uit uitkering en loon bekend. Dit wil zeggen dat inkomsten uit alimentatie en inkomens van zelfstandigen, freelancers en dergelijke ontbreken. Voor zover huishoudens enkel en alleen deze inkomsten ontvangen én zij dus geen loon uit arbeid of uitkering hebben, vallen zij buiten de steekproeftrekking. Voor zover deze huishoudens wél inkomsten uit loon of uitkering ontvangen, vallen zij in de steekproef, maar ontbreekt een deel van hun inkomsten. Daarnaast ontbreekt informatie over inkomsten uit vermogen (rente, dividend, inkomsten eigen woning); elementen die wel deel uitmaken van het inkomensbegrip. Als de hiervoor genoemde inkomensbestanddelen wel meegenomen hadden kunnen worden, zou een deel van de huishoudens in stratum 2 boven de 120%-grens zijn uitgekomen en dus niet arm zijn.

Aanvulling reguliere nameting (2011a)

Voor het aanvullende onderzoek op de reguliere meting heeft het CBS halverwege december 2010 aanvullende adressen uit de moedersteekproef geselecteerd die niet behoren tot de Vogelaar-wijken of ISV2-gebieden.

Retrospectief onderzoek (2011b)

Voor het retrospectieve onderzoek is de steekproef halverwege januari 2011 getrokken. Deze steekproef bestond uit kinderen tussen de 7 en 17 jaar die ook aan het reguliere onderzoek in de herfst van 2010 hadden meegedaan en die zowel in 2010 als in 2008 in een Vogelaar-wijk of ISV2-gebied woonden.

B.2 Steekproefontwerp

Reguliere nameting 2010

De steekproefomvang is zodanig berekend dat betrouwbare uitspraken over maatschappelijke deelname kunnen worden gedaan voor arme en voor niet-arme kinderen. Omdat we voor de 'arme' groep meer mogelijkheden tot uitsplitsing naar subgroepen willen hebben dan voor de 'niet-arme' groep (bijvoorbeeld naar herkomst), dient het aantal in de eerste groep naar verhouding groter te zijn dan in de tweede.

Bij het vaststellen van de steekproefomvang van de arme kinderen is rekening gehouden met het gegeven dat in stratum 2 slechts circa 60% tot 70% arm zal blijken te zijn. Bovendien is ervoor gezorgd dat de nettosteekproef van de arme kinderen ongeveer fiftyfifty verdeeld is over bijstand en overig-arm. Hierdoor is het aantal kinderen in een bijstandsgezin (waarvan we zeker weten dat het om arme kinderen gaat) voldoende groot om apart voor deze categorie betrouwbare uitspraken te kunnen doen.

Uiteindelijk beschikte Intomart GfK over een bruikbare steekproef van ruim 3800 kinderen voor het veldwerk. Hierbij had een stratificatie naar huishoudinkomen plaatsgevonden.¹ Door kinderen uit 'arme' huishoudens te *oversamplen*, kan het totaal aantal kinderen dat geïnterviewd moet worden veel lager liggen dan zonder stratificatie het geval zou zijn. Daarnaast zijn niet-westerse migranten (uitgesplitst naar Turken, Marokkanen en overig niet-westers) oververtegenwoordigd in de steekproef. De reden hiervoor is een lagere responsverwachting voor deze groep.

Aanvulling reguliere nameting (2011a)

Voor de steekproef als aanvulling op de reguliere nameting van 2010 had het CBS extra adressen getrokken. De steekproef bestond uit bijna 650 bruikbare adressen die niet in Vogelaar-wijken of ISV2-gebieden liggen.

Retrospectief onderzoek (2011b)

Voor het retrospectieve onderzoek had Intomart GfK de beschikking over een krappe 400 adressen. Het ging hier dus om alle adressen uit de reguliere nameting die voldeden aan de criteria: meegedaan aan de nameting in de herfst van 2010, leeftijd tussen 7 en 17 jaar en in 2008 en 2010 wonend in een Vogelaar-wijk of ISV2-gebied.

B.3 Responsgroepen

Aan Intomart GfK mocht geen informatie worden verstrekt over welke huishoudens arm of niet-arm waren. Om de respons naar inkomen te kunnen controleren, heeft Intomart GfK periodiek aan het CBS doorgegeven welke respondenten tot op dat moment hadden

gerespondeerd respectievelijk geweigerd. Op basis hiervan heeft het CBS berekend hoe hoog het responspercentage voor arme respectievelijk niet-arme huishoudens op verschillende momenten tijdens de veldwerkperiode was. Omdat de statusscore van de woonwijk van het kind wel bekend was, kon Intomart GfK de kans op een arm huishouden toch enigszins beïnvloeden, omdat arme huishoudens relatief vaak in lage statuswijken wonen.

Tabel B.1

Responspercentages naar enkele kenmerken: reguliere nameting 2010, aanvulling reguliere nameting (2011a) en retrospectief onderzoek (2011b) (in procenten)

	reguliere nameting 2010	aanvulling reguliere nameting (2011a)	retrospectief onderzoek (2011b)
jongen	58	57	79
meisje	59	54	76
5-11 jaar	61	55	78
12-17 jaar	55	56	78
autochtoon	57	52	84
overig westers	51	49	59
Marokkaans	64	64	71
Turks	61	57	85
overig niet-westers	63	62	78
woont in wijk met statusscore 1 (beste wijk)	57	52	0
woont in wijk met statusscore 2	53	57	0
woont in wijk met statusscore 3	54	63	0
woont in wijk met statusscore 4	54	50	0
woont in wijk met statusscore 5	53	53	50
woont in wijk met statusscore 6	56	60	67
woont in wijk met statusscore 7	56	49	100
woont in wijk met statusscore 8	57	59	77
woont in wijk met statusscore 9	64	55	78
woont in wijk met statusscore 10 (slechtste wijk)	65	53	78
totaal	59	55	78

Bron: SCP (ASOUK'10, ASOUK'11a, ASOUK'11b)

In tabel B.1 staan de responspercentages vermeld naar een aantal kenmerken van de respondent voor de reguliere nameting en de twee extra dataverzamelingen in 2011. De uiteindelijke respons voor de hele steekproef van de reguliere nameting bedroeg 59%. Kinderen (en hun ouders) die in de slechtere wijken (negende en tiende deciel) wonen,

hebben bij de reguliere nameting meer gerespondeerd dan kinderen (en hun ouders) in wijken met een hogere sociale statusscore. Verder is het opvallend dat de respons onder kinderen (en hun ouders) met een Marokkaanse, Turkse of andere niet-westerse herkomst hoger ligt dan onder autochtone en westerse migranten. Ten slotte is er enige selectieve uitval naar de leeftijd van het kind: oudere kinderen hebben minder vaak meegedaan met het onderzoek.

Het totale responspercentage bij de aanvullende steekproef op de reguliere nameting lag iets lager dan bij de reguliere nameting zelf, namelijk op 55%. Ook bij deze dataverzameling blijken niet-westerse migranten relatief vaker te hebben meegedaan dan autochtonen of westerse migranten. Wat betreft de sociaaleconomische status van de wijk is geen duidelijk patroon te zien in de responspercentages.

De totale respons was het hoogst bij het retrospectieve onderzoek: deze was 78%. Het betrof hier ouders en kinderen die ook al hadden meegedaan aan de reguliere nameting in de herfst van 2010. Wellicht waren ze daardoor bereidwilliger nogmaals mee te doen. Zoals te verwachten was, deden er geen kinderen uit betere wijken mee. De reden dat het responspercentage zo fluctueert in de wijken met de statusscores 5, 6 en 7 is dat het aantal kinderen in de brutosteekproef uit deze wijken zeer klein is (tussen de twee en zes kinderen). De respons naar herkomst zag er anders uit dan bij de andere twee dataverzamelingen: autochtonen en Turken repondeerden het vaakst, Marokkanen en overige niet-westerse Nederlanders minder vaak. Overige westerse migranten deden in verhouding het minst vaak mee, maar het ging hier ook om een klein absoluut aantal in de brutosteekproef.

B.4 Verloop van het veldwerk

Reguliere nameting 2010

De door het SCP ontwikkelde vragenlijst voor de nameting is door Intomart GfK omgezet in een computergestuurde vragenlijst. De vragenlijst was vrijwel identiek aan die voor de nulmeting in 2008. De vragenlijst van 2008 was alleen langer, omdat daarin ook vragen werden gesteld in verband met het verdiepende onderzoek naar de omvang en achtergronden van sociale uitsluiting bij kinderen. Aan de andere kant zijn bij de nameting in 2010 nog een aantal extra vragen gesteld over het al dan niet gebruikmaken van vergoedingen door de gemeente of andere instanties. De vragenlijst van 2010 is van tevoren opnieuw getest door Intomart GfK en het SCP. Na mondelinge instructie hebben interviewers van Intomart GfK in totaal 2238 interviews afgenomen in de periode 6 september tot en met 4 december 2010.

Om een hoge respons te behalen, heeft Intomart GfK een brief aan de ouders en een brief aan het kind gestuurd. Deze brieven zijn in overleg met het SCP opgesteld en zijn zowel door de directeur operations van Intomart GfK als door de directeur van het SCP ondertekend. Samen met de twee brieven was een folder over het onderzoek gevoegd. Om het versturen van de brief en het uiteindelijke langsgaan van de interviewer goed op elkaar te laten aansluiten, hebben de interviewers zelf de aankondigingsbrieven verstuurd. De brieven zijn op Intomart-briefpapier en in Intomart-enveloppen verstuurd. De respondenten die meewerkten aan het reguliere interview kregen een beloning in de

vorm van een Hema-cadeaukaart (waarde 7,50 euro) voor de ouder en in de vorm van een cadeautje voor de kinderen (een opblaasbare globe voor 5-8 jaar en een USB-stick voor 9-17 jaar).

Elk adres moest minimaal drie keer worden bezocht, het liefst zo goed mogelijk verspreid naar moment van de dag en binnen de week, om een zo groot mogelijke trefkans te hebben. Indien de adressen drie keren bezocht waren zonder contact te hebben gekregen met de bewoners, konden de interviewers het volgende contact telefonisch leggen; uiteraard alleen als het telefoonnummer van het adres beschikbaar was. De interviewers konden ook gebruikmaken van niet-thuiskaartjes. Er werden in totaal maximaal zeven telefonische contactpogingen gedaan. Wanneer er in totaal tien contactpogingen (drie aan huis en zeven telefonisch) waren gedaan, mocht de respondent als 'onbereikbaar' worden weggeschreven.

Alleen het kind dat is aangeschreven in de aankondigingsbrief mocht worden geïnterviewd. Als dit specifieke kind niet wilde meewerken, kon hij of zij niet worden vervangen door een ander kind uit het gezin. Voor aanvang van het interview diende aan de hand van de steekproefinformatie (naam, leeftijd, geslacht van het kind) te worden gecontroleerd of men het juiste kind voor zich had. Vooraf diende aan de ouder/verzorger toestemming te worden gevraagd om het kind te interviewen. Voor kinderen onder 12 jaar diende daarnaast de ouder/verzorger aanwezig te zijn (dit is wettelijk verplicht).

Wanneer het kind of een van zijn ouders/verzorgers de Nederlandse taal onvoldoende beheerste, werd er door de interviewer voor gekozen om een anderstalige brief achter te laten waarin in de taal van de respondent stond uitgelegd dat er iemand anders zou langskomen om het interview in de eigen taal af te nemen. In totaal zijn er ongeveer 50 mensen geweest die taalproblemen hadden; hiervan hebben twee mensen een compleet interview gehad.

Aanvulling reguliere nameting (2011a)

De vragenlijst was identiek aan de vragenlijst van de reguliere meting die in de herfst van 2010 is afgenomen. Het veldwerk liep van 25 december 2010 tot en met 31 januari 2011. Voor het veldwerk is dezelfde procedure gevolgd en zijn dezelfde beloningen gebruikt als voor de reguliere nameting.

Retrospectief onderzoek (2011b)

De vragenlijst voor het retrospectieve onderzoek was verzorgd door het SCP in overleg met Intomart GfK. De te stellen retrospectieve vragen waren afhankelijk van de gegeven antwoorden tijdens het reguliere onderzoek in de herfst van 2010. Als een kind in 2010 meedeed aan een bepaalde activiteit, werd eerst gevraagd naar de situatie met betrekking tot deze activiteit begin 2009 en daarna naar de situatie begin 2008. Alle retrospectieve vragen voor kinderen die jonger dan 12 jaar waren, zijn aan de ouders gesteld. De verwachting was dat het voor de jongere kinderen moeilijk was om terug te gaan in de tijd. De oudere kinderen (12+) hebben de vragen zelf moeten beantwoorden, waarbij ze wel geholpen konden worden door de ouder. Alvorens het veldwerk daadwerkelijk te starten, zijn de vragenlijsten met behulp van face-to-face interviews getoetst

op begrijpelijkheid en invulbaarheid. Hiervoor zijn zeven pilotsessies gehouden bij Intomart GfK in Hilversum.

Het uiteindelijke veldwerk liep van 22 februari tot en met 10 april 2011. Voor het veldwerk is dezelfde procedure gevolgd als voor de reguliere nameting en de aanvulling op de reguliere nameting. Alleen kregen de respondenten die aan het retrospectieve onderzoek deelnamen een beloning in de vorm van een vvv-cadeaubon (waarde 10 euro). Er was geen apart cadeautje voor de kinderen.

Noot

- 1 Voor de nulmeting in 2008 zijn dezelfde criteria gehanteerd.

Bijlage C Uitleg van de omissie bij de steekproeftrekking in 2008

Tijdens de dataverzameling voor de nameting in de herfst van 2010 bleek dat de verdeling van de respons naar de sociaaleconomische status van de buurt in 2010 verschilde met die in 2008. Nadere analyse liet zien dat er bij de steekproef voor de nulmeting in 2008 een trekkingsfout was gemaakt. Omwille van de efficiëntie had het CBS in 2008 besloten de brutosteekproef voor de nulmeting tegelijk te trekken met die van een ander onderzoek, dat zich niet richtte op kinderen maar juist op mensen van 18 jaar en ouder. Daarbij is over het hoofd gezien dat in de brutosteekproef van dat onderzoek (WOON 2008) een stratificatievariabele was opgenomen. Als gevolg daarvan zijn bij de steekproeftrekking van de nulmeting potentiële respondenten woonachtig in achterstandsgebieden in de 31 grotere gemeenten (G31) buiten de steekproef gelaten, namelijk de zogeheten Vogelaar-wijken en de 1sv2-gebieden (dit zijn gebieden die in het kader van de wet Stedelijke Vernieuwing uit 2000 aanspraak maken op het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (1sv) voor de tweede periode (2005-2009)). In de eerder gerapporteerde resultaten van de nulmeting is deze vertekening niet zichtbaar. Het betrof hier een landelijk onderzoek onder 2202 kinderen en hun ouders, waardoor het aantal respondenten per gemeente per definitie beperkt is. Omdat de brutosteekproef onder andere is gestratificeerd naar de inkomenspositie van de ouders, waren er bovendien voldoende arme kinderen in de betreffende gemeenten geselecteerd. Deze woonden weliswaar niet in wijken die behoorden tot de achterstandsgebieden in de G31 (de Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden), maar ze woonden wel veelal in wijken die een lage sociaaleconomische status hebben.

Door deze omissie bij de steekproeftrekking is het niet zonder meer mogelijk om de cijfers van de nulmeting in 2008 te vergelijken met die van de nameting in 2010. Een eerste moeilijkheid is dat de samenstelling van de steekproeven op beide peilmomenten niet gelijk is. Deze kan gelijkgetrokken worden door de respondenten woonachtig in de Vogelaar-wijken of 1sv2-gebieden buiten beschouwing te laten. Een probleem hierbij is echter dat het aantal bruikbare respondenten in 2010 dan kleiner is dan in 2008. Tabel C.1 laat de aantallen zien die overblijven voor de nameting in 2010 wanneer we respondenten uit de betreffende gebieden verwijderen. Dan houden we 393 kinderen in de bijstandsgroep, 621 kinderen in de overig-arme groep en 769 kinderen in de niet-arme groep over. Zoals te verwachten, vallen er dus relatief veel respondenten uit de bijstandsgroep uit.

Tabel C.1

Aantallen in de verschillende steekproeven, kinderen van 5-17 jaar, 2008 en 2010/2011

	arm ^a		niet-arm ^a	totaal
	bijstand	overig-arm		
reguliere nameting 2010	633	762	843	2238
2010 zonder achterstandsgebieden ^b	393	621	769	1783
2011 extra zonder achterstandsgebieden ^b	145	104	104	353
totaal 2010/2011 zonder achterstandsgebieden ^b	538	725	873	2136
2008 zonder achterstandsgebieden ^b	563	538	1101	2202
extra retrospectief onderzoek in achterstandsgebieden ^b	153	90	43	286

a Arm: huishoudinkomen < 120% van het sociaal minimum. Niet-arm: huishoudinkomen ≥ 120% van het sociaal minimum.

b Het gaat hier om achterstandsgebieden in de 31 grotere gemeenten (G31) die voldeden aan de 'Vogelaar'-criteria of op de uitgebreidere 1sv2-lijst stonden.

Bron: SCP (ASOUK'08, ASOUK'10, ASOUK'11a, ASOUK'11b)

Extra steekproef: aanvulling reguliere nameting (2011a)

Om toch vergelijkbare aantallen te verkrijgen, is besloten om aansluitend aan de reguliere dataverzameling voor de nameting in de herfst van 2010 een extra dataverzameling te laten plaatsvinden in januari en februari van 2011 alleen onder kinderen en ouders die niet in de in 2008 buitengesloten gebieden wonen. Deze aanvulling staat ook in tabel C.1. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in een nieuwe steekproef voor 2010/2011 die bestaat uit 538 bijstands-, 655 overig-arme en 984 niet-arme kinderen die niet in een Vogelaar-wijk of 1sv2-gebied wonen. Meer informatie over de respons is te vinden in Bijlage B. Deze steekproef is wat betreft aantallen en samenstelling beter te vergelijken met die van 2008¹ (zie ook tabel C.1).

Vervolgens was de vraag in hoeverre de cijfers die voortkomen uit de steekproeven zonder kinderen uit de achterstandsgebieden in de G31 representatief zijn voor de gehele populatie. Kinderen en ouders woonachtig in de niet-benaderde wijken konden mogelijk systematisch andere antwoorden geven dan kinderen en ouders uit andere wijken. Voor 2010 konden we dit onderzoeken, omdat beide groepen zich in de steekproef bevinden. We hebben de groepen vergeleken op centrale variabelen in het monitoringonderzoek. Hieruit kwam naar voren dat kinderen in de betreffende achterstandsgebieden op basis van deze centrale variabelen slechter af zijn en bijvoorbeeld minder vaak maatschappelijk meedoen.

Nadere analyses lieten zien dat deze lagere scores deels het gevolg zijn van het feit dat de kinderen in Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden van andere kinderen verschillen in een aantal achtergrondkenmerken. Zo wonen ze vaker in een eenoudergezin en hebben ze vooral vaker een niet-westerse herkomst. Dit bleek met name het geval te zijn bij niet-

arme kinderen en het minst bij kinderen in de bijstandsgroep. Een niet-arm kind woonachtig in een Vogelaar-wijk of 1sv2-gebied verschilt met andere woorden meer van een niet-arm kind in een andere wijk, dan een bijstandskind in een Vogelaar-wijk of 1sv2-gebied verschilt van een bijstandskind in een andere wijk.

Daarnaast toonden nadere analyses aan dat er tevens sprake is van een wijk-effect: kinderen in de gemiste achterstandswijken scoren ook minder goed op de kernvariabelen zoals maatschappelijke deelname wanneer rekening wordt gehouden met het gegeven dat ze vaker tot risicogroepen (eenoudergezinnen, niet-westerse gezinnen) behoren. Dit wijk-effect is opnieuw vooral aan de orde bij niet-arme kinderen, in mindere mate bij overig-arme kinderen en het minst bij bijstandskinderen. Voor kinderen in bijstandsgesinnen maakt het zelfs nauwelijks uit of ze in een wijk wonen met de typering 'Vogelaar' of '1sv2' of in een andere wijk met een lage sociaaleconomische status.

Het buitensluiten van de Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden blijkt voor het doen van uitspraken over de totale populatie uiteindelijk relatief mee te vallen. De groep waarbij de verschillen tussen het al dan niet wonen in een Vogelaar-wijk of 1sv2-gebied namelijk het grootst zijn, de niet-arme groep, woont in verhouding het minst vaak in deze achterstandsgebieden: niet meer dan 6% van de niet-arme kinderen woont in een Vogelaar-wijk of 1sv2-gebied. Van de kinderen in de bijstandsgroep woont maar liefst 33% in deze achterstandswijken, maar voor deze kinderen zagen we de geringste invloeden van het wel of niet wonen in een Vogelaar-wijk of 1sv2-gebied.

Om zo betrouwbaar mogelijke uitspraken te doen over de ontwikkeling van de maatschappelijke deelname van kinderen in Nederland tussen 2008 en 2010 heeft het CBS aangepaste gewichten berekend. Hierbij zijn de steekproeven van 2008 en 2010/2011 zonder de Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden in de G31 herwogen naar de totale Nederlandse populatie, waarbij rekening is gehouden met het niet vertegenwoordigd zijn van de betreffende achterstandsgebieden in de G31 en het oververtegenwoordigd zijn van andere wijken in de G31 (in de volgende paragraaf gaan we verder in op het wegen van de steekproeven en in Bijlage D staat een uitgebreidere uitleg over de wegeningen). Wanneer we gemiddelden op de centrale variabelen, zoals maatschappelijke deelname, vergelijken tussen de reguliere steekproef van 2010 (gewogen naar de Nederlandse populatie) en de steekproef 2010/2011 zonder achterstandsgebieden (gewogen met aangepaste gewichten naar de Nederlandse populatie), dan zien we geen significante verschillen. Voor de bijstandsgroep komt op basis van de steekproef zonder Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden echter een iets te rooskleurig beeld naar voren wat betreft de maatschappelijke deelname (zie ook hoofdstuk 3). Daarnaast zijn wat betreft het percentage kinderen dat maatschappelijk niet meedoet om financiële redenen een aantal verschillen geconstateerd (zie hoofdstuk 4). Alle verschillen waren echter statistisch niet significant.

Nog een extra steekproef: retrospectieve onderzoek (2011b)

Voor 2008 hebben we dus geen gegevens van bewoners van de betreffende Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden. Om deze leemte op te vullen, is ervoor gekozen om een tweede extra dataverzameling uit te voeren. Door middel van retrospectief onderzoek is informatie vergaard over de maatschappelijke deelname van kinderen in de gemiste achterstandsgebieden in 2008. Om de betrouwbaarheid van de antwoorden op de

retrospectieve vragen zo groot mogelijk te maken, is er veel aandacht uitgegaan naar de ontwerp van de vragenlijst (zie ook bijlage B). Zo is vrijwel alleen teruggevraagd naar feitelijk gedrag (en niet naar meningen of percepties), is er stapsgewijs (namelijk per jaar) teruggegaan in de tijd en is teruggevraagd naar een specifieke periode (namelijk het begin van het jaar). De retrospectieve vragenlijst is daarbij voorafgaand aan de dataverzameling bij de doelgroep uitvoerig getest door middel van cognitieve interviews. Voor dit retrospectieve onderzoek zijn respondenten uit de reguliere nameting van de herfst van 2010 benaderd die zowel in 2010 als in 2008 in een Vogelaar-wijk of 1sv2-gebied wonen. Kinderen die in 2008 wel maar in 2010 niet in deze wijken woonden (circa 7%²), zijn om praktische redenen niet in de extra steekproef getrokken. Door de gekozen constructie wijkt de leeftijdsgroep in deze retrospectieve steekproef af van de andere steekproeven. We hebben kinderen tussen de 7 en 17 jaar en hun ouders/verzorgers een retrospectieve vragenlijst voorgelegd. 5- en 6-jarige kinderen zijn niet benaderd voor deze dataverzameling, omdat zij in 2008 3 en 4 jaar oud waren en toen niet tot de onderzoeksgroep behoorden. Daarnaast hebben we geen informatie over de situatie in 2008 voor kinderen die toen 16 en 17 jaar waren, omdat deze kinderen in 2010 18 en 19 jaar waren en toen dus niet binnen de onderzoeksgroep vielen. In totaal zijn er 286 kinderen en hun ouders/verzorgers opnieuw geïnterviewd, van wie 153 kinderen tot de bijstandsgroep, 90 kinderen tot de overig-arme groep en 43 kinderen tot de niet-arme groep behoren (zie ook tabel C.1). Bijlage B bevat meer informatie over de respons. De uitkomsten van het retrospectieve onderzoek onder kinderen in de gemiste Vogelaar-wijken en 1sv2-gebieden ondersteunen deels de bevindingen uit de steekproeven zonder de achterstandsgebieden (zie hoofdstuk 3), maar de uitkomsten vertonen ook verschillen (zie hoofdstuk 4).

Noten

- 1 Het aantal overig-armen ligt in de steekproef van 2008 echter iets lager en het aantal niet-armen iets hoger ten opzichte van 2010/2011. Het bleek achteraf dat in 2008 bij het koppelen van de ouders aan de kinderen bij een aantal kinderen ten onrechte niet beide ouders zijn gevonden, maar alleen één ouder. Hierdoor is in een aantal gevallen niet het inkomen van beide ouders meegeteld bij het bepalen of het kind in de overig-arme of niet-arme groep zit. Nadat dit hersteld was, bleken 117 kinderen niet meer tot de overig-arme groep maar tot de niet-arme groep te behoren.
- 2 Van de kinderen uit de reguliere steekproef van 2010 die in 2008 in een Vogelaar-wijk of 1sv2-gebied woonden, woont 7% in 2010 niet meer in een Vogelaar-wijk of 1sv2-gebied.

Literatuur

- Bijl, R., J. Boelhouwer, E. Pommer en P. Schyns (2011). *De sociale staat van Nederland 2011*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bucx, F. (2011). *Gezinsrapport 2011. Een portret van het gezinsleven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- CBS (2011). *Consumentenvertrouwen, economisch klimaat en koopbereidheid*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd juli 2011 via StatLine (www.statline.cbs.nl).
- Dekovic, M., E. Snel en J.H.A. Groenendaal (1997). Kinderen van de rekening; over de effecten van armoede op kinderen. In: G. Engbersen, J.C. Vrooman en E. Snel (red.), *De kwetsbaren; tweede jaarrapport armoede en sociale uitsluiting* (p. 143-157). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Geenen, G. (2007). *Intergenerationele overdracht van gehechtheid bij Belgische moeders en kinderen die in extreme armoede leven: een meervoudige gevalstudie* (proefschrift). Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Guiaux, M. (2011). *Voorbestemd tot achterstand? Armoede en sociale uitsluiting in de kindertijd en 25 jaar later*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hoff, S.J.M., J. Dronkers en J.C. Vrooman (1997). Arme ouders en het welzijn van kinderen. In: G. Engbersen, J.C. Vrooman en E. Snel (red.), *De kwetsbaren. Tweede jaarrapport armoede en sociale uitsluiting* (p. 33-58). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- ITJ (2011). *Het kind van de rekening. Hulp aan kinderen die leven in armoede*. Utrecht: Integraal Toezicht Jeugdzaken.
- Jehoel-Gijsbers, G. (2009). *Kunnen alle kinderen meedoen?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Josten, E. (2011). *Werkgevers over de crisis*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Katz, I., J. Corlyon, V. La Place en S. Hunter (2007). *The relationship between parenting and poverty*. York: Policy Research Bureau.
- Klein, M. van der, J. van den Toorn, T. Nederland en H. Swinnen (2011). *Sterk en samen tegen armoede. Gemeenten en maatschappelijk middenveld in het Europese Jaar ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Nederland, T., J. Mak, M.M.J. Stavenuiter en H.R.A.M. Swinnen (2007). *Aanpak kinderarmoede en bevordering sociale insluiting van kinderen. Onderzoek van het landelijke beleid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- NISB/Cultuurnetwerk (2010). *Alle kinderen doen mee! Inspirerende manieren om sport en cultuur in te passen in gemeentelijk armoedebeleid*. Nederlands Instituut voor Sport & Bewegen/Cultuurnetwerk.
- Postma, H. en M. Schut (2010). *Kansrijk kansarm. Handboek geldzaken voor financiële hulpverlening*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Ridge, T. en J. Millar (2000). Excluding children: Autonomy, friendship and the experience of the care system. In: *Social Policy & Administration*, jg. 34, nr. 2, p. 160-175.
- Roest, A., A.M. Lokhorst en C. Vrooman (2010). *Sociale uitsluiting bij kinderen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- SCP/CBS (2010). *Armoedesignalement 2010*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Sieckelinck, S.J.A. (2009). *Het beste van de jeugd. Een wijsgerig-pedagogisch perspectief op jongeren en hun ideal(ism)en* (proefschrift). Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Snel, E., T. van der Hoek en T. Chessa (2001). *Kinderen in armoede. Opgroeien in de marge van Nederland*. Den Haag/Assen: ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport/Van Gorcum.

- Soede, A. (2011). *Armoedegrens op basis van de budgetbenadering – revisie 2010*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- szw (2006). *Nationaal Actieplan ter bestrijding van armoede en bevordering van participatie 2006*. Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- szw (2007). *Extra middelen armoedebestrijding bij kinderen*. Brief van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (A. Aboutaleb) met kenmerk W&B/B&K/07/39132; 10 december 2007. Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- szw (2008a). *Nationaal Strategie Rapport sociale bescherming en insluiting*. Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- szw (2008b). *Nationaal Actieplan ter bestrijding van armoede en bevordering van participatie 2008*. Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Tweede Kamer (2007a). Motie van het lid Van Geel c.s., 20 september 2007. Tweede Kamer, Vergaderjaar 2007/2008, 31200, nr. 16.
- Tweede Kamer (2007b). Motie van het lid Bouchibti, 22 november 2007. Tweede Kamer, Vergaderjaar 2007/2008, 31200 xvii, nr. 19.
- Vanhee, L. (2007). *Weerbaar en broos: mensen in armoede over ouderschap: een verkennende kwalitatieve studie in psychologisch perspectief*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Vrooman, J.C. en G.J.M. Jehoel-Gijsbers (2008). *Armoede en sociale uitsluiting bij kinderen. Projectvoorstel*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- WRR (2007). *Bouwstenen voor betrokken jeugdbeleid*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt twee keer per jaar zijn Werkprogramma vast.

De tekst van het lopende programma is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl.

SCP-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel, of via de website van het SCP. Een complete lijst is te vinden op www.scp.nl/publicaties.

Sociale en Culturele Rapporten

Investeren in vermogen. Sociaal en Cultureel Rapport 2006. ISBN 90-377-0285-6

Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008.

ISBN 978 90 377 0368-9

Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010. Andries van den Broek, Ria Bronneman-Helmers en Vic Veldheer (red.). ISBN 978 90 377 0505 8

SCP-publicaties 2010

- 2010-1 *Liever Mark dan Mohammed? Onderzoek naar arbeidsmarktdiscriminatie van niet-westerse migranten via praktijktests* (2010). Iris Andriessen, Eline Nievers, Laila Faulk, Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0421 1
- 2010-2 *Op weg met de Wmo. Evaluatie van de Wet maatschappelijke ondersteuning 2007-2009* (2010). Mirjam de Klerk, Rob Gilsing en Joost Timmermans (red.), Gijs van Houten, Anna Maria Marangos, Mathijs Tuynman, Martha Dijkgraaf, Jennifer van den Broeke, Judith van der Veer, Jelmer Shalk, Jurjen Iedema, Alice de Boer. ISBN 978 90 377 0463 1
- 2010-4 *Steeds meer verstandelijk gehandicapten? Ontwikkelingen in vraag en gebruik van zorg voor verstandelijk gehandicapten 1998-2008* (2010). Michiel Ras, Isolde Woittiez, Hetty van Kempen, Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0468 6
- 2010-5 *Een baanloos bestaan. De betekenis van werk voor werklozen, arbeidsongeschikten en werkenden* (2010). Patricia van Echtelt. ISBN 978 90 377 0350 4
- 2010-6 *The social state of the Netherlands 2009* (2010). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Evert Pommer, Peggy Schyns (red.). ISBN 978 90 377 0466 2
- 2010-7 *The minimum agreed upon. Consensual budget standards for the Netherlands* (2010). Stella Hoff, Arjan Soede, Cok Vrooman, Corinne van Gaalen, Albert Luten, Sanne Lamers. ISBN 978 90 377 0472 3
- 2010-8 *Sociale uitsluiting bij kinderen: omvang en achtergronden* (2010). Annette Roest, Anne Marike Lokhorst, Cok Vrooman. ISBN 978 90 377 0493 8
- 2010-9 *Beperkt aan het werk. Rapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en arbeidsparticipatie* (2010). Gerda Jehoel-Gijsbers (red.). ISBN 978 90 377 0489 1
- 2010-10 *Minder werk voor laagopgeleiden? Ontwikkelingen in baanbezit en baanqualiteit 1992-2008* (2010). Edith Josten. ISBN 978 90 377 0474 7
- 2010-11 *At home in the Netherlands* (2010). Mérove Gijsberts, Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0487 7

- 2010-12 *FAQs over kunstbeoefening in de vrije tijd* (2010). Andries van den Broek. ISBN 978 90 377 0456 6
- 2010-13 *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd* (2010). Andries van den Broek (red.). ISBN 978 90 377 0456 3
- 2010-14 *Toekomstverkenning kunstbeoefening* (2010). Andries van den Broek. ISBN 978 90 377 0491 4
- 2010-15 *Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland* (2010). Saskia Keuzenkamp et al. ISBN 978 90 377 0501 0
- 2010-16 *Publieke dienstverlening in perspectief. SCP-memorandum voor de kabinetsformatie 2010* (2010). Evert Pommer en Evelien Eggink (red.). ISBN 978 90 377 0513 3
- 2010-17 *Wellbeing in the Netherlands. The SCP life situation index since 1974* (2010). Jeroen Boelhouwer. ISBN 978 90 377 0345 0
- 2010-18 *Minderheden in de mixed-mode? Een inventarisatie van voor- en nadelen van het inzetten van verschillende dataverzamelmethode onder niet-westerse migranten* (2010). R. Feskens, J. Kappelhof, J. Dagevos, I. Stoop. ISBN 978 90 377 0517 1
- 2010-19 *Just different, that's all. Acceptance of homosexuality in the Netherlands* (2010). Saskia Keuzenkamp (ed.) et al. ISBN 978 90 377 0502 7
- 2010-20 *Discriminatie-monitor niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt 2010* (2010). Eline Nievers en Iris Andriessen (red.). ISBN 978 90 377 0438 9
- 2010-21 *Iemand moet het doen. Ervaringen van verzorgers van partners* (2010). Judith van Male, Marion Duimel en Alice de Boer. ISBN 978 90 377 0518 8
- 2010-22 *Uit de armoede werken. Omvang en oorzaken van uitstroom uit armoede* (2010). Stella Hoff. ISBN 978 90 377 0519 5
- 2010-23 *Het werken waard. Het arbeidsaanbod van laagopgeleide vrouwen vanuit een economisch en sociologisch perspectief* (2010). Mariëlle Cloin. ISBN 978 90 377 0514 0
- 2010-24 *Zorgen voor Zorg. Ramingen van de vraag naar personeel in de verpleging en verzorging tot 2030* (2010). Evelien Eggink, Debbie Oudijk en Isolde Woittiez. ISBN 978 90 377 0512 6
- 2010-25 *Alle kanalen staan open. De digitalisering van mediagebruik* (2010). Frank Huysmans en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0521 8
- 2010-26 *Tijd op orde? Een analyse van de tijdsorde vanuit het perspectief van de burger* (2010). Mariëlle Cloin, Marjon Schols en Andries van den Broek, m.m.v. Maria Koutamanis. ISBN 978 90 377 0520 1
- 2010-27 *Maten voor Gemeenten 2010. Een analyse van de prestaties van de lokale overheid* (2010). Bob Kuhry, Jedid-Jah Jonker en Ab van der Torre. ISBN 978 90 377 0522 5
- 2010-28 *Naar Hollands gebruik? Verschillen in gebruik van hulp bij opvoeding, onderwijs en gezondheid tussen autochtonen en migranten* (2010). Angela van den Broek, Ellen Kleijnen en Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0525 6
- 2010-29 *Sport: een leven lang. Rapportage sport 2010* (2010). Annet Tiessen-Raaphorst, Desirée Verbeek, Jos de Haan en Koen Breedveld (red.). ISBN 978 90 377 0504 1
- 2010-30 *Komt tijd, komt raad? Essays over mogelijkheden voor een nieuwe tijdsorde* (2010). Andries van den Broek en Mariëlle Cloin (red.). ISBN 978 90 377 0523 2
- 2010-31 *Definitief advies over het wmo-budget huishoudelijke hulp voor 2011. Van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Uitgebracht aan het bestuurlijk overleg financiële verhoudingen* (2010). Ab van der Torre en Evert Pommer. ISBN 978 90 377 0535 5
- 2010-32 *Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010* (2010). Andries van den Broek, Ria Bronneman-Helmers en Vic Veldheer (red.). ISBN 978 90 377 0505 8

- 2010-33 *Armoedesignalement* (2010). SCP/CBS. ISBN 978 90 377 0458 7
 2010-34 *Wie zijn de cliënten van de langdurige AWBZ-thuiszorg?* Isolde Woittiez.
 ISBN 978 90 377 0541 6

SCP-publicaties 2011

- 2011-1 *KLEUR. SCP-nieuwjaarsuitgave 2011* (2011). ISBN 978 90 377 0537 9
 2011-2 *Stemming onbestemd. Tweede verdiepingstudie Continu Onderzoek Burgerperspectieven* (2011). Paul Dekker en Josje den Ridder (red.). ISBN 978 90 377 0528 7
 2011-3 *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somali-sche migranten* (2011). Jaco Dagevos en Edith Dourleijn (red.). ISBN 978 90 377 0526 3
 2011-4 *Emancipatiemonitor 2010* (2011). Ans Merens, Marion van den Brakel-Hofmans, Marijke Hartgers en Brigitte Hermans (red.). ISBN 978 90 377 0503 4
 2011-5 *Moelijk werken. Gezondheid en de arbeidsdeelname van migrantenvrouwen* (2011). Myra Keizer en Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0524 9
 2011-6 *Informele groepen. Verkenningen van eigentijdse bronnen van sociale cohesie* (2011). E. van den Berg, P. van Houwelingen en J. de Hart (red.). ISBN 978 90 377 0527 0
 2011-7 *Gezinsrapport 2011* (2011). Freek Bucx (red.). ISBN 978 90 377 0538 6
 2011-8 *Hoe cultureel is de digitale generatie? Het internetgebruik voor culturele doeleinden onder school-gaande tieners* (2011). Marjon Schols, Marion Duimel en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0457 0
 2011-10 *Kwetsbare ouderen* (2011). Cretien van Campen (red.). ISBN 978 90 377 0542 3
 2011-11 *Minder voor het midden. Profijt van de overheid in 2007* (2011). Evert Pommer (red.), Jedid-Jah Jonker, Ab van der Torre, Hetty van Kampen. ISBN 978 90 377 0437 2
 2011-12 *Wonen, wijken en interventies. Krachtwijkenbeleid in perspectief* (2011). Karin Wittebrood, Matthieu Permentier, m.m.v. Fenne Pinkster. ISBN 978 90 377 0065 7
 2011-13 *Armoedegrens op basis van de budgetbenadering – revisie 2010* (2011). Arjan Soede. ISBN 978 90 377 0551 5
 2011-14 *Werkgevers over de crisis* (2011). Edith Josten. ISBN 978 90 377 0543 0
 2011-15 *Op weg naar een inclusieve arbeidsmarkt. Bijdragen van de sprekers op het symposium 15 oktober 2010, Den Haag* (2011). Gerda Jehoel-Gijsbers (red.). ISBN 978 90 377 0546 1
 2011-16 *Eropuit! Nederlanders in hun vrije tijd buitenshuis* (2011). Desirée Verbeek en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0547 8
 2011-17 *De opmars van het pgb. De ontwikkeling van het persoonsgebonden budget in nationaal en inter-nationaal perspectief* (2011). K. Sadiraj, D. Oudijk, H. van Kempem, J. Stevens. ISBN 978 90 377 0557 7
 2011-19 *Kwetsbare ouderen in de praktijk. Een journalistieke samenvatting* (2011). Malou van Hintum. ISBN 978 90 377 0555 3
 2011-20 *Dimensies van sociale uitsluiting. Naar een verbeterd meetinstrument* (2011). Stella Hoff en Cok Vrooman. ISBN 978 90 377 0532 4
 2011-21 *Chinese Nederlanders. Van horeca naar hogeschool* (2011). Mérove Gijsberts, Willem Huijnk, Ria Vogels (red.). ISBN 978 90 377 0529 4
 2011-22 *Gemengd leren. Etnische diversiteit en leerprestaties* (2011). Lex Herweijer. ISBN 978 90 377 0575 1
 2011-23 *Voorbestemd tot achterstand? Armoede en sociale uitsluiting in de kindertijd en 25 jaar later* (2011). Maurice Guiaux m.m.v. Annette Roest en Jurjen Idema. ISBN 978 90 377 0577 5

- 2011-24 *Kinderen en internetrisico's. EU Kids Online onderzoek onder 9-16-jarige internetgebruikers in Nederland* (2011). Nathalie Sonck en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0576 8
- 2011-25 *De basis meester. Onderwijskwaliteit en basisvaardigheden* (2011). Monique Turkenburg. ISBN 978 90 377 0574 4
- 2011-26 *Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland 2011. Internationale vergelijking, ontwikkelingen en actuele situatie* (2011). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0579 9
- 2011-27 *Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen* (2011). Jaco Dagevos (red.). ISBN 978 90 377 530 0
- 2011-28 *Gewoon aan de slag? De sociale veiligheid van de werkplek voor homoseksuele mannen en vrouwen* (2011). Saskia Keuzenkamp en Ans Oudejans. ISBN 978 90 377 0581 2
- 2011-29 *Acceptance of homosexuality in the Netherlands 2011. International comparison, trends and current situation* (2011). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0580 5
- 2011-30 *Nederland in een dag. Tijdsbesteding in Nederland vergeleken met die in vijftien andere Europese landen* (2011). Mariëlle Cloin, Carlijn Kamphuis, Marjon Schols, Annet Tiessen-Raaphorst en Desirée Verbeek. ISBN 978 90 377 0405 1
- 2011-31 *Overheid en onderwijsbestel. Beleidsvorming rond het Nederlandse onderwijsstelsel (1990-2010)* (2011). Ria Bronneman-Helmers. ISBN 978 90 377 0567 6
- 2011-32 *Frail older persons in the Netherlands* (2011). Cretien van Campen (ed.). ISBN 978 90 377 0553 9
- 2011-33 *Maten voor gemeenten. Een analyse van de prestaties van de lokale overheid* (2011). Evert Pommer en Ingrid Ooms, m.m.v. Saskia Jansen, Jedid-Jah Jonker, Hetty van Kempen en Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0585 0
- 2011-36 *Zorg in de laatste jaren. Gezondheid en hulpgebruik in verzorgings- en verpleeghuizen 2000-2008* (2011). Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0586 7
- 2011-37 *Jeugdzorg in groeifase. Ontwikkelingen in gebruik en kosten van de jeugdzorg* (2011). Evert Pommer, Hetty van Kempen en Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0587 4
- 2011-38 *Verlofvragen. De behoefte aan en het gebruik van verlofregelingen* (2011). Edith de Meester en Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0589 8
- 2011-39 *De sociale staat van Nederland 2011* (2011). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Mariëlle Cloin, Evert Pommer et al. ISBN 978 90 377 0558 4
- 2011-40 *Kunnen meer kinderen meedoen? Verandering in de maatschappelijke deelname van kinderen, 2008-2010* (2011). Annette Roest. ISBN 978 90 377 0570 6
- 2011-41 *Samenvatting Overheid en onderwijsbestel*. Ria Bronneman-Helmers. ISBN 978 90 377 0590-4

SCP-essays

- 1 *Voorbeelden en nabeelden* (2005). Joep de Hart. ISBN 90 377 0248-1
- 2 *De stem des volks* (2006). Arjan van Dixhoorn. ISBN 90 3770265-1
- 3 *De tekentafel neemt de wijk* (2006). Jeanet Kullberg. ISBN 90 377 0261 9
- 4 *Leven zonder drukte* (2006). Tjirk van der Ziel met een naschrift van Anja Steenbekkers en Carola Simon. ISBN 90 377 0262 7
- 5 *Otto Neurath en de maakbaarheid van de betere samenleving* (2007). Ferdinand Mertens. ISBN 978 90 5260 260 8

Overige publicaties

- Hoe het ons verging... Traditionele nieuwjaarsuitgave van het SCP* (2010). Paul Schnabel (red.). ISBN 978 90 377 0465 5

- Wmo Evaluatie. Vierde tussenrapportage. Ondersteuning en participatie van mensen met een lichamelijke beperking; twee jaar na de invoering van de Wmo* (2010). A. Marangos, M. Cardol, M. Dijkgraaf, M. de Klerk. ISBN 978 90 377 0470 9
- Op weg met de Wmo. Journalistieke samenvatting door Karolien Bais. Mirjam de Klerk, Rob Gilsing en Joost Timmermans. Samenvatting door Karolien Bais* (2010). ISBN 978 90 377 0469 3
- NL Kids online. Risico's en kansen van internetgebruik onder jongeren* (2010). Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0430 3
- Kortdurende thuiszorg in de AWBZ. Een verkenning van omvang, profiel en afbakening* (2010). Maaïke den Draak. ISBN 978 90 377 0471 6
- De publieke opinie over kernenergie* (2010). Paul Dekker, Irene de Goede, Joop van der Pligt. ISBN 978 90 377 0488 4
- Op maat gemaakt? Een evaluatie van enkele responsverbeterende maatregelen onder Nederlanders van niet-westerse afkomst* (2010). Joost Kappelhof. ISBN 978 90 377 0495 2
- Oudere tehuishewoners. Landelijk overzicht van de leefsituatie van ouderen in instellingen 2008-2009* (2010). Maaïke den Draak. ISBN 978 90 377 0499 0
- Kopers in de knel? Een scenariostudie naar de gevolgen van de crisis voor huiseigenaren met een hypotheek* (2010). Michiel Ras, Ingrid Ooms, Evelien Eggink. ISBN 978 90 377 0498 3
- Gewoon anders. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland* (2010). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0502 7
- De aard, de daad en het Woord. Een halve eeuw opinie- en besluitvorming over homoseksualiteit in protestants Nederland, 1959-2009* (2010). David Bos. ISBN 978 90 377 0506 5
- Werkloosheid in goede banen. Bijdragen aan de scp-studiemiddag 2010* (2010). Patricia van Echtelt (red.). ISBN 978 90 377 0516 4
- Europa's welvaart. De Lissabon Agenda in een breder welvaartspectief en de publieke opinie over de Europese Unie* (2010). Harold Creusen (CPB), Paul Dekker (SCP), Irene de Goede (SCP), Henk Kox (CPB), Peggy Schijns (SCP) en Herman Stolwijk (CPB). ISBN 978 90 377 0492 1
- Maakt de buurt verschil?* (2010). Merové Gijsberts, Miranda Vervoort, Esther Havekes en Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0227 9
- Mantelzorg uit de doeken* (2010). Debbie Oudijk, Alica de Boer, Isolde Woittiez, Joost Timmermans, Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0486 0
- Monitoring acceptance of homosexuality in the Netherlands* (2010). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0484 6
- Registers over wijken* (2010). Matthieu Permentier en Karin Wittebrood (SCP), Marjolijn Das en Gelske van Daalen (CBS). ISBN 978 90 377 0499 0
- Data voor scenario's en ramingen van de GGZ* (2010). Cretien van Campen. ISBN 978 90 377 0494 5
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 1* (2010). Paul Dekker, Josje den Ridder en Irene de Goede. ISBN 978 90 377 0490 7
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 2* (2010). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0507 2
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 3* (2010). Josje den Ridder, Lonneke van Noije en Eefje Steenvoorden. ISBN 978 90 377 0508 8
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 4* (2010). Josje den Ridder, Paul Dekker en Eefje Steenvoorden. ISBN 978 90 377 0531 7
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2011. Deel 1* (2011). Eefje Steenvoorden, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0549 2
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2011. Deel 2* (2011). Josje de Ridder, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0564 4
- Burgerperspectieven 2011. Deel 3* (2011). Paul Dekker en Josje den Ridder. ISBN 978 90 377 0582 9

